పూజ్య గురుదేవులు

జ్ఞానప్రపూర్ణ

శ్రీ దేవిశెట్టి చలపతిరావు గారు B.Sc., (Ag)

వ్యవస్థాపకులు : ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానపీఠం, చిలకలూరిపేట

Contact : (Mobile) 80085 39770 / (Land Line) 08647 254716

Email : care@srichalapathirao.com

Visit www.srichalapathirao.com to listen Pravachanas

భగవద్గీత

సాంఖ్యయోగం

రెండవ అధ్యాయం

51

భగవద్గీత

రెండవ అధ్యాయము

సాంఖ్యయోగం

అర్జునుని విషాదం పరమాత్మను శరణు పొందటానికి దారి తీసింది. అందుకే ఆ విషాదం యోగమైంది. ఇప్పుడిది రెండవ అధ్యాయం. సాంఖ్యయోగం. సాంఖ్యం అంటే పరిశుద్ధమైన ఆత్మజ్ఞానం. యోగం అంటే ఉపాయం. పరిశుద్ధమైన ఆత్మజ్ఞానాన్ని పొందే ఉపాయం-మోక్షాన్ని పొందే ఉపాయం ఇక్కడ చెప్పబడింది.

దేహం పంచభూతాలతో తయారైనదని, నామరూపాలతో గుర్తించబడు తున్నదని, ఇది ఎప్పటికైనా నశించిపోయేదేనని, ఈ దేహానికి ఆధారమైన ఆత్మ నాశనం లేనిదని, నిత్యమైనదని, సచ్చిదానందస్వరూపమని, అది నీవేనని ఈ అధ్యాయంలో తెలియజేయటం జరిగింది.

ద్వితీయం అద్వితీయం అంటారు. ఈ అధ్యాయం నిజంగా అద్వితీయమే. గీతాసారం అంతా ఇందులోనే ఉన్నది. ఇది 72 శ్లోకాలతో కూడిన పెద్ద అధ్యాయం. ఇందులో 1 నుండి 10 శ్లోకాలు విషాదంలో మునిగిన అర్జునుడు కృష్ణప్రభావానికి లొంగిపోయి, సంపూర్ణ శరణాగతిని పొంది, ఆత్మజ్ఞానాన్ని అందుకొనుటకు అర్హతను సంపాదించిన విషయములను వివరిస్తున్నవి. 11 నుండి 30 వరకు గల శ్లోకాలు సంపూర్ణమైన ఆత్మజ్ఞానాన్ని తెలియజేస్తున్నవి. 31 నుండి 38 వరకు గల 8 శ్లోకాలు క్షత్రియ ధర్మాన్ని అనుసరించి చూచినా అర్జునుడు తప్పక యుద్ధం చేయవలసిన విధిని గూర్చి తెలియజేస్తున్నవి. 39 నుండి 53 వరకు గల శ్లోకాలు బుద్ధియోగాన్ని అంటే నిష్కామకర్మయోగం యొక్క ఆవశ్యకతను తెలియజేస్తున్నవి. ఇక 54 నుండి 72 వరకు గల శ్లోకాలు ఎవడు ఆత్మజ్ఞానాన్ని పొంది, ఆత్మానుభూతిలో ఉంటాడో, అట్టి ఆత్మజ్ఞాని-స్థితప్రజ్ఞుడు ఎట్టి లక్షణాలు కలిగి ఉంటాడో, ఈ లోకంలో ఎలా ప్రవర్తిస్తూ

ఉంటాడో కన్నులకు కట్టినట్టుగ వర్ణించటం జరిగింది. ఈ విధంగా అర్జునుని విషాదాన్ని పోగొట్టటానికి ఈ అధ్యాయంలోనే పూర్తి ప్రయత్నం జరిగింది. అందుకే ఇది సమగ్రమైన అధ్యాయం. గీతాసారమంతా నిక్షిప్తం చేయబడిన అధ్యాయం.

వేదాలలో చెప్పబడ్డ కర్మకాండ, ఉపాసనాకాండ, జ్ఞానకాండ లకు సంబంధించిన జ్ఞానమంతా ఈ అధ్యాయంలో సంక్షిప్తంగా చెప్పబడింది. కర్మకాండవల్ల మనశ్శుద్ధి, ఉపాసనాకాండ వల్ల సత్వగుణం పెరిగి ఆత్మజ్ఞానానికి అర్హత కలుగుతుంది. జ్ఞానకాండ వల్ల ఆత్మజ్ఞానాన్ని పొంది, మోక్షప్రాప్తికి అర్హతను సాధించగలరు.

'సంజయ ఉవాచ'తో ఈ అధ్యాయం ప్రారంభమవుతున్నది. మొదటి అధ్యాయం చివరి శ్లోకం (47) కూడా సంజయుడు చెప్పినదే. సంజయుడు చెప్పిన రెండు శ్లోకాలను తుంచి అధ్యాయ విభాగం ఎందుకు చేసినట్టు?-

మొదటి అధ్యాయం చివరలో అర్జునుడు ధనుర్బాణాలు పారవేసి రథం వెనుక చతికిలపడ్డాడు. ఇది తమోగుణస్థితికి పరాకాష్ట. ఇక ఇంతకన్న దిగజారటానికి వీలులేదు. అందుకే ఈ స్థితిని వర్ణిస్తూ చెప్పిన సంజయుని శ్లోకంతో మొదటి అధ్యాయం సమాప్తమైంది. ఇక ఆ అట్టడుగు స్థితినుండి పైకి లేవటం 2వ అధ్యాయంలో ప్రారంభం కాబోతున్నది.

తమోగుణం నుండి రజోగుణానికి, రజోగుణం నుండి సత్వగుణానికి ఎదగాలి. సత్వ గుణంలో నిలవకపోతే తత్త్వం అర్థం కాదు. సాత్వికుడు కాకపోతే శరణాగతి కోరలేడు. తమోగుణంలో ఉన్నవాడికి శరణాగతి కోరాలని కూడా తెలియదు. రజోగుణంలో ఉన్నవాడికి తెలిసినా అహంకారం అడ్డువచ్చి కోరలేడు. సత్వంలో ఉన్నవాడే శరణాగతి కోరగలడు, తత్త్వజ్ఞానాన్ని అవగాహన చేసుకోగలడు.

అదిగో సరిగ్గా ఆ సమయం కోసమే ఎదురు చూస్తున్న శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని మేల్కొల్పటానికి మంచి ఇంజెక్షన్ ఇచ్చాడు. వెంటనే రజోగుణం మేల్కొంది. ఆ వెంటనే ధర్మసంశయం కలిగి సత్వం ముందుకొచ్చింది. అహంకారం అణిగింది. శిష్య భావం కలిగింది. పూర్తిగా దాసోహమన్నాడు. అర్జునుడనే భూమి, జ్ఞానమనే విత్తనాన్ని నాటటానికి చక్కగా తయారైంది. ఇక విత్తనం నాటటమే తరువాయి.

మొదటి అధ్యాయం చివరలో సంజయుని మాటలు గ్రుడ్డి రాజులో

ఆశలు రేకెత్తించాయి. రొట్టె విరిగి నేతిలో పడిందను కున్నాడు. ముఖంలో సంతోషం కనిపించింది. కాని సంజయుడు దూరదృష్టి, దివ్యదృష్టి కలవాడు. "సాక్షాత్తు భగవంతుడు పాండవ పక్షంలో ఉండగా ఈ అంధరాజు ఆశలు ఫలిస్తాయా? పాపం!" అని జాలితో చూస్తూ తన ప్రసంగాన్ని ప్రారంభిస్తున్నాడు. ఏమని? –

సంజయ ఉవాచ

శ్లో॥ తంతథా కృపయాఽఽవిష్టం అశ్రుపూర్ణాకులేక్షణం।
విషీదంత మిదం వాక్యం ఉవాచమధుసూదనః ॥ 1

తా॥సంజయుడంటున్నాడు–ఆ విధంగా కరుణతో ఆవహించబడి, కన్నీటితో నిండిన నేత్రములతో, విషాదంలో ఉన్న అర్జునుణ్ణి చూచి మధుసూదనుడిలా అంటున్నాడు.

వ్యాఖ్య: రాజభవనంలో ధృతరాష్ట్రుని ముందు కూర్చుని, యుద్ధరంగ విశేషాలను వినిపిస్తున్న సంజయుడు, అర్జునుని పరిస్థితిని చక్కగా చిత్రీకరించాడు. అర్జునుడు మమకారానికి లొంగిపోయాడు. అతడిలో విషాదం, పిరికితనం ప్రవేశించాయి. యుద్ధంవల్ల భయంకర పరిణామాలను ఊహించుకొన్నాడు. సమాజం అంతా చెడుతుందని దిగులు పడుతున్నాడు. చివరకు యుద్ధం చేయనని ధనుర్బాణాలు పడేసి, రథం వెనుక కూర్చున్నాడు. అర్జునుని ఈ పరిస్థితికి కారణాలేమిటో సంజయుడు చెబుతున్నాడు.

1)కృపయావిష్టం : కరుణ చేత ఆవహించబడ్డాడు. కరుణ–దయ మంచిలక్షణాలే గదా! మంచివే. కాని చూపదగని వారి మీద చూపినా, చూపదగని సమయంలో చూపినా అది చెడే అవుతుంది. తేలు కుట్టబోతున్నది – అని తెలిసినప్పుడు, పాము కాటు వేయబోతున్నది – అని తెలిసినప్పుడు వాటిపై దయ చూపటం మంచిదికాదు. కాని ఇక్కడ అర్జునుడు ఎన్నో అక్రమాలను, అన్యాయాలను చేసినవారిపై, కులస్త్రీని నిండు సభలో ఘోరాతిఘోరంగా అవమానించిన వారిపై, పరరాజ్యాన్ని హరించిన వారిపై దయ చూపుతున్నాడు. అదీ యుద్ధరంగంలో, యుద్ధం ప్రారంభం కాబోతున్న సమయంలో దయను చూపు తున్నాడు. అదే తప్పు. పైగా క్షత్రియ ధర్మానికి విరుద్ధం కూడా.

2) అశ్రుపూర్ణాకులేక్షణం:దయతో కూడినవాడే గాక కంటి నిండా నీళ్ళు సుళ్ళు తిరుగుతున్నాయి. దయ ఆవహించినప్పుడు, దుఃఖం కలిగినప్పుడు కళ్ళలో నీళ్ళు తిరుగుతాయి. ఇది వైరాగ్య చిహ్నం. సుఖాలపైన, భోగాలపైన రోత కలిగింది. వైరాగ్యం వచ్చింది కాని శిష్యభావం రాలేదు. అది వచ్చేంతవరకు జ్ఞానబోధ జరుగదు.

3) విషీదంతం: జరగబోయే భయంకర దృశ్యాన్ని తలచుకొని వ్యాకులత చెందుతున్నాడు. మనస్సు మనస్సులో లేదు. ఈ 3 లక్షణాలతో అర్జునుని అప్పటి స్థితిని వర్ణించిన సంజయుడు భగవానుని మధుసూదనుడు అని అంటున్నాడు.

"మధుసూదనుడు" అంటే మధువనే రాక్షసుని సంహరించిన వాడు అని. మధువనే రాక్షసుని చంపి, దుష్టశిక్షణ చేసిన శ్రీకృష్ణుడు, ఇప్పుడు అర్జునుని ఆవహించిన కృప అనే భూతాన్ని, విషాదమనే దుష్టశక్తిని అంతం చేయలేడా? అంతం చేయగలడు అని సంజయుని ఆంతర్యం. అందుకే ఈ భూతసూదనుడు అర్జునునితో ఇలా అంటున్నాడు–

శ్రీభగవానువాచ:

శ్లో॥ కుతస్త్వా కశ్మల మిదం విషమే సముపస్థితం।
అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్యం అకీర్తికర మర్జున! ॥ 2

శ్లో॥ క్లైబ్యం మాస్మగమః పార్థ! నైతత్త్వ య్యుపపద్యతే ।
క్షుద్రం హృదయ దౌర్బల్యం త్యక్త్వోత్తిష్ఠ పరంతప! ॥ 3

తా: భగవానుడంటున్నాడు, అర్జునా! యుద్ధానికి సిద్ధమై యున్న ఈ విషమ సమయంలో ఈ కశ్మలం (మాలిన్యం) నీకు ఎక్కడినుండి వచ్చింది? ఇది ఆర్యులకు తగినది కాదు. స్వర్గాన్ని, కీర్తిని చెడగొట్టేది, పరంతపా! నపుంసకుడివి కావద్దు. ఇది నీకు శోభనివ్వదు. నీచమైన ఈ హృదయదౌర్బల్యాన్ని విడిచి లేచి నిలబడు.

వ్యాఖ్య:ధనుర్బాణాలు పారవేసి, రథం వెనుక చతికిలబడి కూర్చున్న అర్జునుని, పోటుమాటలతో, అతడిలోని దుర్బలత్వాన్ని పారద్రోలాలనుకున్న భగవానుడు, తారాజువ్వల వంటి, పిడుగుల వంటి మాటలతో అర్జునునికి చురుకు ముట్టిస్తున్నాడు.

అర్జునా! ఈ విషమపరిస్థితిలో నీకీ కశ్మలం ఎక్కడి నుండి వచ్చింది? ఎట్టి పరిస్థితులనైనా ధైర్యంగా ఎదుర్కొని, నీకనుకూలంగా మార్చుకోగల సాహసవంతుడవు గదా నీవు. నీకీ దరిద్రపు కశ్మలం ఎక్కడి నుండి వచ్చింది? అందులోను ఇప్పుడా? విషమే? – ఒకవైపు శతృవులు యుద్ధానికి కత్తులు నూరుతున్నారు. వీరులు మీసాలు మెలిత్రిప్పుతున్నారు. మరోవైపు శంఖభేరి నినాదాలు మిన్ను ముట్టుతున్నాయి. పోనీ వారేమైనా ధర్మాత్ములా? కాదే. పరమదుర్మార్గులు. వారు చేయని అకార్యం లేదు. ఎన్ని అవమానాలు చేశారు? చివరకు మీ రాజ్యభాగాన్ని స్వాహా చేశారు గదా! పోనీ, ఈ యుద్ధం హఠాత్తుగా వచ్చి పడిందా? ఎన్నో రాయబారాలు జరిగినవి. సంధిమాటలు జరిగినవి. ఎంతోకాలం నుండి ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి. ఇంతకాలం లేని ఏడుపు ఇప్పుడెందుకయ్యా? ఈ విషమ పరిస్థితిలోనా నీకీ వ్యధ? విచారం? కశ్మలం? ఏడుపు? అసలీ కశ్మలం ఎలాంటిది? అనార్యజుష్టం, అస్వర్ద్యం, అకీర్తికరం.

1) అనార్యజుష్టం: ఆర్యులు, అనార్యులు అని 2 జాతులు. ఆర్యులంటే సన్మార్గంలో నడిచేవారు, పవిత్రులు, తేజస్సు గలవారు, స్వధర్మాన్ని పాటించేవారు, ధర్మాన్ని నిలబెట్టేవారు. ఈ లక్షణాలు లేనివారు అనార్యులు. నీవు క్షత్రియ కులంలో జన్మించినవాడవు. ఆర్యపురుషుడవు. నీ పిడికిలిలో బలముంది, గుండెలో ధైర్యముంది, బాణాల్లోపదునుంది, చేతిలో అద్భుత విద్య ఉంది. అయినా పామరుడిలాగా ఏడుస్తున్నావు. చేతగాని చవటదద్దమ్మలా చేతులు ముడుచుకొని కూర్చున్నావు. నీకిదేం బుద్ధి? ఇది ఆర్యులకు తగినదేనా?

2) అస్వర్ద్యం: యుద్ధంలో జయిస్తే రాజ్యం వస్తుంది. ఒకవేళ మరణిస్తే వీరస్వర్గం లభిస్తుంది. యుద్ధంచేస్తే విజయమో–వీరస్వర్గమో ఏదో ఒకటి ఖాయం. కాని ఇలా చేతులుముడుచుకు కూర్చుంటే విజయమూలేదు, వీరస్వర్గమూ రాదు.

3) అకీర్తికరం: పోనీ రాజ్యసుఖం వద్దు, స్వర్గసుఖం వద్దు. యుద్ధం మానేస్తే నీకేమైనా కీర్తి ప్రతిష్ఠలొస్తాయా? కీర్తి రాకపోగా కావలసినంత అపకీర్తిని నెత్తికెత్తుకుంటావు. ఇప్పటి వరకు అర్జునుడంటే హడల్. ఈ దెబ్బతో అర్జునుడు ఒట్టి 'కాగితంపులి' అనుకుంటారు. 'పిరికిపంద' అంటారు. ఎగతాళి చేస్తారు.

కనుక అర్జునా! జాగ్రత్తగా ఆలోచించు. యుద్ధం మానేస్తే (1) రాజ్యం రాదు (2) స్వర్గం రాదు (3) కీర్తి రాదు (4)స్వధర్మం నుండి వెనుదిరిగిన వాడివవుతావు. (5) ధర్మరక్షణ జరుగదు (6) అందరూ నిన్ను చూచి పరిహాసం

చేస్తారు. ఇదంతా నీకు అవసరమా?

క్లైబ్యం మాస్మగమః : అర్జునా! పేడివి కావద్దు. ఖాండవ వన దహన సమయంలో అపూర్వ ధైర్యసాహసాలు ప్రదర్శించి దేవేంద్రుని జయించావు. దేవతలకే అసాధ్యులైన నివాతకవచ, కాలకేయులనే రాక్షసులను హతమార్చిన వాడివి. భీష్మద్రోణాది మహావీరులతో కూడిన కౌరవసేనను, ఉత్తరగోగ్రహణ సమయంలో నీవొక్కడివే అసహాయుడవై ఎదిరించి జయించావు. పరమేశ్వరునే ఎదిరించి పోరాడి, పాశుపతాస్త్రాన్ని సంపాదించావు. పరాక్రమం విషయంలోనే కాదు; నీవు స్వర్గ లోకం వెళ్ళినప్పుడు, అప్సరస ఊర్వశి తనంతతాను వలచివచ్చి, నీ చెంత చేరి, తన కోరికను వెలిబుచ్చింది. అయినా ఆ సుందరిని తిరస్కరించి, ఇంద్రియ నిగ్రహంలో మహామునులను, ఋషి పుంగవులను తలపింపజేశావు. అందుకు ఆగ్రహించిన ఊర్వశి నపుంసకుడవు కమ్మని శాపమిచ్చింది. ఆ శాపాన్ని విరాట నగరంలో వరంగా ఉపయోగించుకొని అందమైన అమ్మాయిలకు ఆటపాటలు నేర్పుతూ నిన్ను నీవే మరచిపోయావు. ఇప్పుడా శాపప్రభావం పోయినా ఇంకా నీకు ఆ లక్షణాలు పోలేదా? ఇప్పటికీ పేడిలాగానే భావించుకుంటున్నావా? నీకన్నా మీ అన్న భీమన్న చాలానయం గదా! విరాట రాజువద్ద వంటలవాడిగా ఉండి, పప్పుదప్పళాలు వండి వార్చినా, ఇప్పుడు శతృవులపై పళ్ళు పటపట కొరుకుతున్నాడు. మరి నీవేమిటో! ఇంకా ఆ నపుంసక లక్షణాలను విడవలేక పోతున్నావు. లే, లేచి నిలబడు, హృదయ దౌర్బల్యాన్ని విడిచిపెట్టు– అని పిడుగులు కురిపిస్తున్నాడు భగవానుడు.

పరంతపా! అంటే శతృవులను తపింపజేసేవాడా! అని. ఇలా ఒకవైపు ప్రోత్సాహాన్నిస్తూనే, బాహ్య శతృవులనే గాదు అంతః శతృవులైన కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యా లనే అరిషడ్వర్గాలను కూడా తపింపజేయాలి అనే హెచ్చరికను అంతర్లీనంగా అందిస్తున్నాడు భగవానుడు సర్వ మానవాళికీ.

శ్రీకృష్ణుని ఈ పిడుగుల వంటి మాటలతో తమో గుణాన్ని వదిలిన అర్జునుడేమంటున్నాడు?

అర్జున ఉవాచ:

శ్లో॥ కథం భీష్మమహంసంఖ్యే ద్రోణంచ మధుసూదన! ।
ఇషుభిః ప్రతియోత్స్యామి పూజార్హావరిసూదన॥ 4

శ్లో॥ గురూన హత్వా హి మహాను భావాన్
శ్రేయోభోక్తుం భైక్ష్య మపీహలోకే! ।
హత్వా౽ర్థ కామాంస్తు గురూనిహైవ
భుంజీయ భోగాన్ రుధిర ప్రదిగ్ధాన్ ॥ 5

తా॥ అర్జునుడంటున్నాడు– శతృసంహారకుడవగు ఓ మధుసూదనా! పూజార్హులైన భీష్మద్రోణులను యుద్ధమునందు నేను ఎలా బాణాలతో ఎదుర్కోగలను? మహానుభావులైన గురువులను వధించకుండా ఈ లోకంలో బిచ్చమెత్తుకుని జీవించటం మేలు. ఇక్కడ గురువులను వధించి, రక్తంతో తడిసిన సంపదలను, భోగాలను మాత్రమే అనుభవించగలము.

వ్యాఖ్య: శ్రీకృష్ణుని పోటుమాటలతో తేరుకున్న అర్జునుడు, తన బాధకు కారణాన్ని వినయంతో విన్నవిస్తున్నాడు. కృష్ణా! ఎదురుగా యుద్ధభూమిలో ఉన్న భీష్మద్రోణులు పూజించదగిన మహానుభావులు. తండ్రిలేని మమ్ములను ఎత్తుకొని, పెంచి, పెద్ద చేసిన మహాత్ముడు తాతగారు. మాపై ఎంతో ప్రేమను, వాత్సల్యాన్ని, ఆప్యాయతను చూపించాడు. ఇక ద్రోణాచార్యులు మా గురుదేవులు. అశ్వద్థామ కామపుత్రుడు, అర్జునుడు ప్రేమ పుత్రుడు అని భావించి, స్వంత కుమారుని కన్న ఎక్కువగా అభిమానించి, సర్వశస్త్రాస్త్ర రహస్యాలను తెలియజేశారు. బ్రహ్మాస్త్రం, బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రం మొదలైన అస్త్రాలను ప్రసాదించి, అస్త్రవిద్యలో గొప్ప ప్రవీణుని కావించాడు. నాకన్న అధికుడైన వాడెవరూ తన శిష్యులలో ఉండరని హామీ ఇచ్చాడు. దానికి ప్రతిఫలంగా ఆయన నేర్పిన విద్యను ఆయన మీదనే ప్రయోగించి గురుద్రోహానికి పాల్పడమంటావా? నేనేమన్నా భస్మాసురుడనా? వరమిచ్చిన వానిమీదనే ఆ వరాన్ని ప్రయోగించటానికి? పూలతో పూజించవలసిన వారిని బాణాలతో బాధించమంటావా? ఇది ఆర్యలక్షణమా? అనార్య లక్షణమా? స్వర్గ్యమా–అస్వర్గ్యమా? కీర్తికరమా–అపకీర్తికరమా? ఇప్పుడు చెప్పు. గురువులను చంపితే ఏమిటో? నా బాధను అర్థం చేసుకోవయ్యా అంటే వినవేం?

నీకేం చెబుతావు. నీవు అరిసూదనుడవు (శత్రుసంహారకుడవు), మధుసూదనుడవు (మధువనే రాక్షసుని సంహరించిన వాడవు) కాని గురుసూదనుడవు కాదు గదా! ఎప్పుడో చని పోయిన గురుపుత్రుని కొరకు యమధర్మరాజుతో పోరాడి, అతడిని బ్రతికించితెచ్చి గురుదక్షిణగా సమర్పించి,

గురుదేవులను గురుపత్నిని ఆనందపరచావు. నన్నేమో గురువుతో యుద్ధం చేసి చంపమంటున్నావు. నీవు గురువుకు అపురూపమైన, అసాధ్యమైన గురుదక్షిణను సమర్పించి, 'శిష్యుడంటే ఇలా ఉండాలి' అని లోకమంతా ప్రశంసించే పనిచేశావు, నన్నేమో గురువుతోనే యుద్ధం చేసి, సంహరించి, గురుద్రోహం చేసి, 'శిష్యుడంటే ఇలా ఉండకూడదు' – అని లోకం ఛీకొట్టేటట్లు పురికొల్పుతున్నావు. నీకిదేమన్నా న్యాయంగా ఉందా? ఈ యుద్ధం గురువులతో, బంధువులతో, ఆత్మీయులతో చేసే యుద్ధం. అందుకే నాకింతటి బాధ. నా బాధ నీకెలా అర్థమవుతుంది? ఎవరికైనా అనుభవానికి వస్తే గాని తెలియదు అని లోలోపల మదనపడుతున్నాడు అర్జునుడు.

తమోగుణం నుండి లేవటానికి శ్రీకృష్ణుని పోటుమాటలు అర్జునునిపై బాగా పనిచేశాయి. రజోగుణంలోకి వచ్చాడు. అందుకే మళ్ళీ అహంకార మమకారాలు లేచినవి.

అహంకారమేమిటి?

ఇప్పుడు జరుగుతున్న యుద్ధం ఇద్దరు వ్యక్తుల మధ్య కాదు. రెండు సేనలమధ్య. **భీష్మద్రోణులు కౌరవసేనలో భాగం.** అలాగే **అర్జునుడు పాండవసేనలో భాగం.** కాని అర్జునుడు తన సేనకన్న తాను ప్రత్యేక వ్యక్తిననుకుంటున్నాడు. అలాగే భీష్మద్రోణులను శతృసేనకన్న ప్రత్యేక వ్యక్తులుగ భావిస్తున్నాడు. **ఇదే అహంకారం.** ధర్మంకొరకు నిలిచినది పాండవసేన. అధర్మం కొరకు యుద్ధానికి సిద్ధమైంది కౌరవసేన. అధర్మాన్ని అణచటం పాండవసేన బాధ్యత. అది మరచి తనను తాను ప్రత్యేక వ్యక్తిననుకోవటమే అర్జునునిలోని అహంకారం.

మమకారమేమిటి?

భీష్మద్రోణులకు అర్జునునిపై వాత్సల్యం లేదా? ఉన్నది. మరెందుకు యుద్ధానికి సిద్ధమయ్యారు? కౌరవసేన భాద్యతలోనే వారి వ్యక్తిత్వం విలీనమైయున్నది. తమసేనకన్న తాము ప్రత్యేక వ్యక్తులమని భావించటం లేదు. కాని అర్జునుడు మాత్రం వారిని శతృపక్షంగా, అధర్మపక్షంగా భావించకుండా తాత అని, గురువని చూస్తున్నాడు. అట్టివారిని యుద్ధంలో చంపి, వారి రక్తంతో తడిసిన కూడు తినటం మంచిదా? లేక వారిని చంపక పోతే రాజ్యం రాదు, సంపదలుండవు, భిక్షాపాత్ర చేత బట్టి బిచ్చమెత్తుకొని

జీవించాలి, ఇది మంచిదా? ఆలోచించాడు. ఆ రక్తపు కూడు తినేకన్నా ఈ బిచ్చపుకూడు తినటమే మంచిది. వారిని చంపి సుఖంగా ఎలా ఉండగలం? ఆనందంగా ఎలా జీవించగలం? ఇదీ అర్జునుని మమకారపు వాదన. అయితే గట్టిగా వాదించటం లేదిప్పుడు. నిర్ణయించే శక్తిని కోల్పో తున్నాడు. భగవంతునిపై భారం వేసే స్థితికి చేరుకుంటున్నాడు. అందుకే అంటున్నాడు. ఏమని?

శ్లో॥ నచైతద్విద్మః కతరన్నో గరీయః
యద్వాజయేమ యదివానో జయేయుః ।
యానేవ హత్వా న జిజీవిషామః
తే2వస్థితాః ప్రముఖే ధార్తరాష్ట్రాః ॥ **6**

తా: ఎవరిని చంపిన తర్వాత ఇక మనం జీవించాలని అనుకోమో అట్టి ధార్తరాష్ట్రులు, బంధువులైన భీష్మాదులు యుద్ధ భూమిలో మన ఎదుట నిలిచియున్నారు. అదీగాక ఈ యుద్ధంలో మనమే జయిస్తామో, లేదా వారే జయిస్తారో నాకు తెలియదు. అందువల్ల ఇపుడు ఏది మనకు మంచిదో తేల్చుకోలేక పోతున్నాను.

వ్యాఖ్య: ఇంతవరకు యుద్ధం వల్ల కలిగే కష్టనష్టాలను ఏకరువు పెట్టి, యుద్ధం ఎందుకు చేయకూడదో అనేక విధాలుగా వాదించిన అర్జునుడు, శ్రీకృష్ణుని పోటు మాటలతో వాదనకు స్వస్తి చెప్పి తనలో తానే తర్కించుకుంటున్నాడు. తన ఆలోచనలన్నీ సమంజసమైనవే గదా! మరి ఎందుకు శ్రీకృష్ణుడు తన వాదనను అంగీకరించటం లేదు? అని తనలో తాను మధన పడుతున్నాడు. భీష్మద్రోణ, కృపాచార్యులు తనకు పూజ్యులు, గురువులు. కనుక వారు చంపదగినవారు కాదు. అట్టి పూజ్యులను, మహాత్ములను, గురువులను, బంధువులను చంపిన తర్వాత ఇంక తాను బ్రతికి ఉండటం వ్యర్థం కదా! అట్టి మహానుభావులంతా ఇప్పుడు యుద్ధరంగంలో తనకెదురుగా నిలిచి ఉన్నారు. పైగా వారేం సామాన్యులు కాదు. భీష్ముడు మహాపరాక్రమశాలి, సర్వశస్త్రాస్త్ర సంపన్నుడే కాదు, స్వచ్ఛంద మరణం వరంగా గలవాడు. ఇక కృపద్రోణులు అస్త్ర విద్యాచార్యులే గాక బ్రాహ్మణులు. బ్రాహ్మణులను వధిస్తే బ్రహ్మ హత్యాపాతకం. కనుక వారెవరూ వధార్హులు కారు. అట్టి వారందరూ నాయకత్వం వహిస్తున్న ఆ కౌరవసేనను తాము జయించ గలుగుతామో లేకవారే తమను జయిస్తారో చెప్పటం కష్టం.

గెలుపు నిశ్చయం కానప్పుడు, తప్పక గెలుస్తామనే నమ్మకం లేనప్పుడు ఇందరిని చంపుకోవటం తెలివిగలపనేనా? రెంటికీ చెడ్డరేవడి చందంగా అవుతుందా మనపని? కనుక ఇలాంటి సమయంలో యుద్ధం చేయటం మేలా? లేక మాను కోవటం మంచిదా? ఇదీ అర్జునుని మనస్సును వేధిస్తున్న సందేహం.

ఇంతవరకు అర్జునుని మనస్సులో కలిగిన కలవరం ఇప్పుడు బుద్ధికి కూడా వ్యాపించింది. బుద్ధి కూడా ఏమీ నిర్ణయం తీసుకోలేక సతమతమౌతున్నది. అంతరంగం ఆందోళనతో నిండి ఉన్నప్పుడు బుద్ధి కూడా సరియైన, స్థిరమైన నిర్ణయాలు తీసుకోలేదు. మనో బుద్ధులమధ్య ఈ ఆందోళన అడ్డుగోడగా నిలవటం వల్ల మనోబుద్ధులు ఒకదానికొకటి సహకరించు కోవటం మానివేశాయి. మనకెవరికైనా అంతే. ఆందోళనలతో, అలజడులతో, ఆతురతతో ఉన్నప్పుడు బుద్ధి సరియైన నిర్ణయం తీసుకోలేదు. అలాంటి సమయాలలో తీసుకొనే నిర్ణయాలన్నీ మనకు ఏదో ఒక విధంగా చేటునే కలిగిస్తాయి. ఇపుడు అర్జునుడు అహంకారంతో, ఆందోళనతో, ఫలితమునందలి ఆసక్తితో ఉండటం వల్ల ఇవి మనోబుద్ధుల మధ్య అడ్డుగోడలై నిలిచి వాటిమధ్య అగాధం సృష్టించినవి. అందుకే ఏమీ తేల్చుకోలేకపోతున్నాడు.

మనస్సు ఒక ఏజంటులాంటిది. అది ఇంద్రియాల ద్వారా ప్రపంచంలోని విషయాలను గ్రహిస్తుంది. వాటిని బుద్ధికి అందిస్తుంది. ఇక బుద్ధి అనేక అనుభవాలతో, స్మృతులతో పండిపోయిన మేధావిలాంటిది. మనసు తనకందించిన విషయాలను బాగా విశ్లేషణ చేసి, ఒక నిర్ణయం తీసుకొని దానిని మనసుకందిస్తుంది. అప్పుడు మనసు ఆ నిర్ణయాన్ని ఇంద్రియాలద్వారా అమలు చేస్తుంది. మనం మేలుకొని ఉన్నంత వరకు ఈ నాటకం జరుగుతూనే ఉంటుంది.

అయితే ఎవరిలోనైతే ఈ ఇంద్రియాలు, మనస్సు, బుద్ధి ఒకదానితో ఒకటి సహకరించుకుంటూ పనిచేస్తాయో అతడు విజయవంతమైన జీవితాన్ని గడుపుతాడు. ఎవరిలోనైతే ఈ మూడూ సహకరించుకోకుండా ఉంటాయో అతడు ధైర్య, స్థైర్యాలను కోల్పోయి అసమర్థుడౌతాడు. ఇదే ఇప్పుడు అర్జునుని పరిస్థితి. అతడి అంతఃకరణాన్ని సరిదిద్ది, అతడి మనోబుద్ధులకు శ్రుతి కుదిరేటట్లు చేయాలి. అదే చేయబోతున్నాడు భగవానుడు. అదే చేస్తుంది భగవద్గీత సర్వమానవాళికి. అయితే తన స్థితిని గ్రహించి భగవంతునో, భగవద్గీతనో

శరణువేడాలి. అప్పుడే తాపం చల్లారేది, సరైన నిర్ణయం తీసుకోగలిగేది. అదిగో అర్జునునిది ఇప్పుడు సరిగ్గా అదే స్థితి. ఏది మంచిదో తేల్చుకోలేక సందిగ్ధావస్థలో పడ్డ అర్జునుడు ధర్మనిర్ణయం చేయగలశక్తిని కోల్పోయాడు. అందుకే తన ఎదుటనే ఉన్న సర్వజ్ఞుడు శ్రీకృష్ణ భగవానుని శరణుకోరుతున్నాడు. దీనికోసమే ఎదురు చూస్తున్నాడు భగవానుడు. ఎలా శరణాగతుడౌతున్నాడు అర్జునుడు?-

శ్లో॥ కార్పణ్యదోషోపహతస్వభావః
పృచ్ఛామి త్వాం ధర్మ సంమూఢచేతాః ।
యచ్ఛ్రేయః స్యా న్నిశ్చితం బ్రూహితన్మే
శిష్యస్తే 2హం శాధి మాం త్వాం ప్రపన్నం ॥ **7**

తా: కార్పణ్యదోషం చేత నా స్వభావం దెబ్బతిన్నది. ధర్మమేదో తెలుసుకోలేని వాడనై నిన్ను అడుగుతున్నాను. నాకు ఏది శ్రేయస్సో నిశ్చయించి దానినే తెలియజెయ్యి. నేను నీ శిష్యుణ్ణి. నిన్ను శరణుజొచ్చిన నాకు బోధించు.

వ్యాఖ్య: కార్పణ్యదోషోపహతస్వభావః ఈ లోకంలో ప్రతి వారికీ ఒక స్వభావం ఉంటుంది. అది నిర్మలంగానే ఉంటుంది. కాని ప్రకృతి యొక్క (వాసనలయొక్క) దోషాలతో అది మలిన మవుతుంది. కొందరికి కామదోషం. అంటే అంతులేని కోరికలు. కొందరికి క్రోధదోషం, కొందరికి లోభదోషం, కొందరికి అసూయాదోషం. ఈ దోషాలవల్ల వారికి కోపం, పిసినిగొట్టుతనం, ఇతరులు పచ్చగా ఉంటే కళ్ళల్లో నిప్పులు పోసుకొనే స్వభావం ఏర్పడతాయి. అయితే ఇక్కడ అర్జునుని స్వభావం **కార్పణ్యదోషం** చేత దెబ్బతిన్నది. ఈ విషయాన్ని స్వయంగా అర్జునుడే చెబుతున్నాడు. అందువల్లనే మనస్సు ధర్మాధర్మ విచక్షణ చేయలేకపోతున్నది.

కార్పణ్యం అంటే కరుణ-దయ అని ఒక అర్థం; కృపణత్వం అని ఒక అర్థం. మొదటి అర్థంలో ఇంతకు ముందే చెప్పుకున్నాం. 'తం తథా కృపయా విష్టం' కరుణతో ఆవహించ బడ్డ అర్జునుడు అని సంజయుడు మొదటి శ్లోకంలోనే చెప్పటం జరిగింది. ఇక రెండవ అర్థం కృపణత్వం. కృపణుడు అంటే లోభి అని, కృపణత్వం అంటే లోభం అని. మరి అర్జునుడు లోభియా? అతడి స్వభావం లోభంతో చెడిపోయిందా? పిసిని గొట్టును లోభి అంటారు. ఎంత సంపద ఉన్నా తాను అనుభవించడు, తన వారిని అనుభవించనీయడు, ఇతరులకు పెట్టడు. మరి అర్జునుడు అట్టి స్వభావం గలవాడా? "ఎవరి కోసం ఈ రాజ్యం,

భోగాలు, సుఖాలు కావాలనుకున్నామో అట్టి బంధువులు, ఆత్మీయులు చావుకు సిద్ధమై యుద్ధ రంగంలో నిలిచారే" అని ఆవేదన చెందినవాడు అర్జునుడు. 'నా సంపదలన్నీ నా వాళ్ళ కోసమే' అన్న త్యాగి అర్జునుడు. అట్టి వాడు లోభి అని ఎలా పరిగణించబడతాడు? కనుక కృపణత్వం అంటే మనం అనుకునే లోభికాదు. ఇంకేదో అంతరార్థం ఉంది ఉండాలి.

ఆ అంతరార్థం బృహదారణ్యకోపనిషత్తులో ఉన్నది. **"ఎవరైతే మానవజన్మనెత్తి కూడా అక్షరుడగు పరబ్రహ్మాన్ని తెలుసు కోకుండా మరణిస్తాడో అతడే కృపణుడు"** అని. అంటే అజ్ఞానియే – తాను ఆత్మనని తెలియని అజ్ఞానియే కృపణుడు. ఎందుకని అలా అన్నారు? అనంతమైన ఆనందమనే నిధి నీలోపలే ఉన్నా, దానిని తెలుసుకోకుండా, అనుభవించకుండా బయట వెతుక్కునే వాడు పిసినిగొట్టు గాక మరేమవుతాడు? కోట్ల ఆస్తులు కూడబెట్టిన వాడు తన ఆస్తులను తాను అనుభవించకుండా, ఎవరన్నా టీ ఇప్పిస్తారేమోనని వారి చుట్టూ వీరి చుట్టూ తిరిగే వాడు పిసినిగొట్టుల్లో నంబర్‌వన్. మనస్సు కన్నా, బుద్ధి కన్నా తాను వేరుగా ఉన్నానని; తన యదార్ధ స్వరూపం ఆత్మయేనని, ఆత్మ అఖండ ఆనంద స్వరూపమని గ్రహించినవాడు అనంతమైన అఖండమైన ఆనంద స్వరూపంగా బ్రహ్మానందంలో ఓలలాడుతూ ఉండాలి. కాని ప్రతి మానవుడు ఆనందం కోసం, సుఖం కోసం, సంతోషం కోసం ఈ అనిత్యమైన ప్రపంచలోకి పరుగులు తీస్తూ అనిత్య వస్తువులు, విషయాలు, భోగాలకై అర్రులు చాస్తున్నాడు. తనలోని నిత్యమైన ఆనందాన్ని తెలుసుకోలేక అల్పమైన బయటి సుఖాల కోసం ప్రాకులాడుతున్నాడు. అందుకే ఇట్టి మానవుని – అజ్ఞాన మానవుని కృపణుడు అన్నది ఉపనిషత్తు.

ఇదే అర్జునునికున్నదోషం. ఆత్మజ్ఞానం లేకపోవుటే – నేను ఆత్మననే జ్ఞానం లేకపోవుటే అర్జునుని దోషం. ఇదే అన్ని దోషాలకు, దుఃఖాలకు మూలం.

అజ్ఞానమనే ఈ దోషం ఒక్కటుంటే చాలు అన్ని దోషాలు ఉన్నట్లే. ఎవడో అన్నాడట 'నాకే రోగమూ లేదండీ, ఒక్క కుష్ఠు రోగం తప్ప' అని. అదొక్కటుంటే చాలదా? అన్ని రోగాలు ఉన్నట్లే. కనుక ఆత్మజ్ఞానం లేనివాడు – ఆత్మనని తెలియనివాడు సమస్త దుఃఖాలను పొందాల్సిందే. ఇపుడు అర్జునుడు ఈ అజ్ఞాన దోషం వల్ల స్వభావం చెడిపోయి ధర్మమేదో, అధర్మమేదో నిశ్చయించ లేకపోతున్నాడు. అందుకే ధర్మ సంమూఢ చేతస్కుడయ్యాడు.

ధర్మసంమూఢచేతాః : యుద్ధం చేసి తన బంధువులు, ఆత్మీయులైన వారిని చంపటమా? లేక యుద్ధం మానేసి భిక్షా పాత్ర చేతబట్టి జీవనాన్ని కొనసాగించటమా? ఇదీ ధర్మ సంశయం. ఇలాంటి సమయంలో అవివేకులైన వారు సరియైన నిర్ణయం తీసుకోలేరు. కాని అర్జునుడు వివేకి. తన తప్పును తాను తెలుసుకున్నాడు. తన తప్పును తాను తెలుసుకొనుటే భక్తుడైన వాడికి, శిష్యుడైన వాడికి మొట్టమొదటి సుగుణం. అందుకే అర్జునుడు తన తప్పును తాను సరిదిద్దుకోవాలను కున్నాడు. ఇంతవరకు గొప్పజ్ఞానిలా ఏదేదో మాట్లాడాడు. ఇక అలాంటి తప్పు చేయకూడదని పరమాత్మను ఆశ్రయించాడు. 'త్వాంపృచ్ఛామి' నిన్ను అడుగుతున్నాను-అని నివేదించు కున్నాడు. ధర్మ స్వరూపాన్ని ఎరుగని వాడు, ఆత్మజ్ఞానం లేనివాడు తనకు తోచినట్లుగా ప్రవర్తించరాదు. ధర్మ నిర్ణయం చేయగల పెద్దల సహాయ సహకారాలను తీసుకోవాలి. దీనిని బట్టి సాధకుడికి గురువు అవసరమేమిటో తెలుస్తుంది. అందుకే అర్జునుడిక్కడ శరణాగతుడౌతున్నాడు.

'యచ్ఛ్రేయఃస్యాన్నిశ్చితం బ్రూహితన్మే' యఃశ్రేయస్యాత్ తత్ నిశ్చితం మే బ్రూహి- ఏది శ్రేయస్సును కలిగిస్తుందో దానినే నిశ్చయించి నాకు చెప్పు అంటున్నాడు. ఎవరు ఇలా అడగ గలుగుతారు?

తెలియని మూఢునికి 'తనకు తెలియదనే సంగతి కూడా' తెలియదు. మూఢత్వం పెరిగే కొద్దీ 'నాకన్నీ తెలుసు'ననే అహంకారం పెరుగుతుంది. 'నాకేమీ తెలియదు' అనే తెలివి రావాలంటే ఎంతో తెలివి కావాలి, వివేకం ఉండాలి. తనలోని గుణాలను కాక దోషాలను, లోపాలను గ్రహించగలిగేవాడే గొప్పవాడు. అట్టి వానికే క్షమాపణ లభిస్తుంది.

'తప్పును ఒప్పుకుంటే ఆ తప్పు పొరపాటవుతుంది'

తప్పును సమర్థిస్తే ఆ తప్పు పాపమవుతుంది'

ఇంతటి దుఃఖంలో, విషాదంలో ఉన్నా అర్జునునిలోని ఉదాత్తభావం పోలేదు. అందుకే ప్రేయస్సును గాక శ్రేయస్సునే చెప్పమంటున్నాడు. తన తప్పును తాను తెలుసుకొని అర్థిస్తున్నాడు. సాక్షాత్తు భగవానునే ముందు పెట్టుకొని తన అజ్ఞానాన్నంతా వెళ్ళబోసుకున్నాడు ఇంతవరకు. అందుకే నాకు ఏది శ్రేయస్సో దానినే నిశ్చయించి చెప్పు అని ప్రాధేయపడు తున్నాడు. శ్రేయస్సు

అంటే నిత్యసుఖం. ప్రేయస్సు అంటే అనిత్యమైన లౌకిక సుఖం అని కఠోపనిషత్‌లో స్పష్టం చేశారు. ఈ లోకంలోని సుఖసంతోషాలు గాని, స్వర్గాదిలోకాలలో లభించే సుఖాలు, భోగాలు గాని – అన్నీ ప్రేయస్సే. అవి మనం ఇక్కడ చేసే పుణ్యకర్మల ద్వారా లభించేవి. శ్రేయస్సు అంటే ఆత్మను తెలుసుకొని, ఆత్మానుభూతిని చెందటం ద్వారా– తాను ఆత్మగా ఉండిపోవటం ద్వారా లభించే నిత్యమైన, సత్యమైన, అఖండమైన, అమృతమయమైన, అక్షయమైన, అనంతమైన ఆత్మానందం. అర్జునుడడుగుతున్నది ఈ శ్రేయస్సునే.

తన తాపాన్ని తీర్చేవి ఈ రాజ్యము, భోగాలు, సుఖాలు కాదు. అలాగే స్వర్గలోక భోగాలు కాదు. ఎందుకంటే జ్వరం వల్ల వచ్చిన చలి కంబళ్ళు కప్పితే పోదు. జ్వరం పోతేనే చలి పోయేది. అలాగే అజ్ఞానం వల్ల వచ్చిన తాపం ఇహలోక సుఖాలతోనో, స్వర్గలోక భోగాలతోనో పోయేదికాదు. అజ్ఞానం పోతేనే ఈ తాపం చల్లారేది. అందుకే అడుగుతున్నాడు అర్జునుడు. ఈ ఇహలోక సుఖాలను, స్వర్గలోక భోగాలను నేను నా స్వశక్తితో సంపాదించుకోగలను. ఈ శరీరంతోనే స్వర్గలోకం వెళ్ళిన వాణ్ణి. అక్కడి సుఖాలకు చలించని వాణ్ణి. కనుక వాటితో నాకు పనిలేదు. నీలాంటి మహాత్ముని వద్దకు వచ్చి కూడా ఈ అల్పమైన సుఖాలను కోరుకోవటం అంటే 'కల్పవృక్షం దగ్గర కెళ్ళి కాకరకాయలు కోరుకున్నట్లే'. నేనలాంటి మూర్ఖుణ్ణి కాదు. నాకు శ్రేయస్సే కావాలి. అది నా ప్రయత్నంతో మాత్రమే సాధ్యపడేది కాదు. నీ అనుగ్రహం కూడా కావాలి. ఎందుకంటే ఆత్మజ్ఞానం ఎవరికి వారు పొందగలిగేది కాదు. ఒక సద్గురువును ఆశ్రయించి, ఆయనను సేవించి, ఆయన అనుగ్రహాన్ని పొంది మాత్రమే సాధించగలం. కనుక నిన్ను కోరుతున్నాను. అలా కోరేందుకు నాకు అర్హత ఉన్నది. ఏమిటా అర్హత అంటావా?

శిష్యస్తేఽహం శాధిమాంత్వాం ప్రపన్నం : అహంతేశిష్య= నేను నీ శిష్యుడను. ప్రపన్నం=శరణుజొచ్చాను. త్వాంమాంశాధి = నీవు నన్ను శాసించు. ఓ మహానుభావా! నేను నిన్ను ఊరికే అడగటం లేదు. ఆషామాషీగా అడగటం లేదు. శిష్యుడిగా అడుగుతున్నాను. నీవు నాకు గురువువు. నేను నీకు శిష్యుడను. ఇంతవరకు మనది దేహ సంబంధం. బావాబావమరుదులం. ఇప్పుడా సంబంధాన్ని వదిలేశాను. ఇది కొత్త సంబంధం. లోకంలో కొందరు శిష్యులు

గురువు తమతో సన్నిహితంగా ఉంటే మా బాబాయ్, మా అన్నాయ్, మా అంకుల్ అంటూ సంబంధాలు కలుపుతుంటారు. అన్నింటికన్న గొప్ప సంబంధం గురుశిష్య సంబంధం. అందుకే అర్జునుడు రక్త సంబంధాన్ని వదలి గురుశిష్య సంబంధాన్ని ముందుకు తెస్తున్నాడు. అంతే కాదు లోకంలో కొందరు శిష్యులు గురువుగారు, గురువుగారు అని ఎదురుగా పొగుడుతుంటారు. గురువు చెప్పినట్లే వింటాం అంటారు. ఆ గురువు వల్లనే ఇంతటివాళ్ళం అయ్యాం అంటారు. తల్లీ, తండ్రీ, భార్య, భర్త అందరికన్నా గురువే అధికుడని చెబుతారు. కాని సమయమొచ్చినప్పుడు ఆ గురువుకే పంగనామాలు పెడతారు. ఇంతటివాళ్ళం కావటానికి మా ప్రతిభే కారణం అంటారు. అవసరమైతే గురువుకు ద్రోహం చెయ్యటానికి కూడా వెనుకాడరు. అయితే ఇది గురువుకు ద్రోహం చెయ్యటం కాదు, తమకు తామే ద్రోహం చేసుకోవటం. తమ పతనానికి తామే మార్గం వేసుకోవటం.

అయితే నేను అలాంటి శిష్యుణ్ణి కాదు. నేను నిన్ను పూర్తిగా శరణుపొందాను. నీవు నన్ను శాసించు. నీవెలా చెబితే అలా నడుచుకుంటాను. పాలముంచినా, నీటముంచినా నీదే భారం. **'నీవే తప్పనితః పరంబెరుగ మన్నింపన్ దగున్ దీనునిన్'.** నేను ప్రపన్నుడను. నీవు ప్రపన్న పారిజాతానివి. ప్రభూ! కాపాడు– అని శరణాగతుడౌతున్నాడు అర్జునుడు.

రామాయణంలో విభీషణ శరణాగతి ఉన్నది. భాగవతంలో గజేంద్రుని శరణాగతి శ్రేష్టమైనది. అలాగే భారతంలో అర్జున శరణాగతి. ఈ మూడూ సుప్రసిద్ధమైనవే.

శరణాగతిలో 3 రకాల శరణాగతులున్నాయి. (1) నేను నీవాడను అనేది. (2) నీవు నా వాడవు అనేది (3) నీవే నేను, నేనే నీవు అనేది. ఈ మూడూ ఒకదానికన్న ఒకటి గొప్పవి.

(1) **నేను నీ వాడను:** నీవు ప్రభువువు.–నేను సేవకుణ్ణి. నీవు స్వతంత్రుడవు– నేను పరతంత్రుడను. నీవు ఇచ్చేవాడివి– నేను పుచ్చుకునేవాణ్ణి అనే భావన. ఇది ప్రతివారికీ అనుకూలమైన, సాధ్యమైన కర్మమార్గంలోని శరణాగతి.

(2) **నీవు నా వాడివి** : ఇక్కడ భక్తుడు స్వతంత్రుడు. భగవంతుడే పరతంత్రుడు. ఇది భక్తిమార్గంలోని శరణాగతి. మీరాబాయి, రామదాసు,

సూరదాసు, సక్కుబాయిలాంటి వారు ఇలాంటి శరణాగత భక్తులు. వారి కష్టాలను భగవంతుడే భరించాడు. సూరదాసు అంధుడు, బృందావనానికి బయలు దేరాడు. అరణ్యంలో దారితప్పి ప్రయాణిస్తున్నాడు. తోడుగా ఎవరూ లేరు. ప్రమాదకరమైన మార్గం వెంట పోతున్నాడు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడే బాలుని రూపంలో వచ్చి, సరైన మార్గంలో పెట్టి అదృశ్యుడై పోయాడు. ఆ తర్వాత గ్రహించాడు సూరదాసు, అతడు మామూలు బాలుడు కాదు, మాయాబాలుడు అని. ఇప్పుడు భక్తిలో ఉన్మత్తుడై అంటున్నాడు సూరదాసు, "కృష్ణా! తెలిసిందయ్యా తెలిసింది పెద్ద మొనగాడివి. నా చేతి నుండి తప్పించుకు పోయావు గాని, ఏదీ నా హృదయం నుండి తప్పించుకో చూస్తా నీ తడాఖా ఏమిటో" అని. ఇక భక్త రామదాసు అంటున్నాడు – "ఎవడబ్బ సొమ్మని కులుకుతూ ఉన్నావు" అని. భక్తుడు భగవంతుని నిలదీయగల శక్తికి ఉదాహరణలు ఇవి. అందుకే 'నేను భక్త పరతంత్రుడను' అని భగవంతుడే అంటాడు.

(3) **నీవే నేను – నేనే నీవు** : ఇది అద్వైత శరణాగతి. జ్ఞానమార్గంలోనిది సర్వశ్రేష్టం. అన్నీ అర్పించి తనను మిగిలించుకుంటే లాభం ఏముంది. అన్నీ భగవంతుడే. వాసుదేవస్సర్వం. భక్తుడు భగవంతుడయ్యే పరాకాష్టదశ. జీవ బ్రహ్మైక్యస్థితి. నీవు నేను అని రెండు లేవు. ఉన్నదంతా ఒక్కటే. అదే నేను. అదే నీవు (తత్త్వమసి)

అర్జునుడు యుద్ధభూమిలో ప్రవేశించినపుడు ద్వేషవృత్తి ఉన్నది. దాని ప్రభావంతోనే 'రెండుసేనల మధ్య నా రథాన్ని నిలుపు' అని హుకుం జారీ చేశాడు. భీష్మద్రోణులను చూడగానే ద్వేషవృత్తి తొలగి మమకారవృత్తి పెరిగింది. దాని ప్రభావంతో ధీరుడు కాస్తా దీనుడయ్యాడు. యుద్ధం ధర్మమని శ్రీకృష్ణుడంటే అధర్మమని అర్జునుడంటున్నాడు. ఒకరిది ప్రమాదృష్టి. మరొకరిది భ్రమాదృష్టి. అందుకే కార్పణ్య దోషంతో నాస్వభావం చెడిపోయింది అన్నాడు. ఈ ద్వేషవృత్తి, మమకారవృత్తి జ్ఞాన బోధకు అనుకూలం కాదు.

అర్జునుని పుణ్యమో, భగవంతుని అనుగ్రహమో, మన అదృష్టమో గాని అర్జునునిలో ఆ రెండు వృత్తులూ తొలగి శరణాగతవృత్తి కలిగింది. దాని ప్రభావం వల్ల అర్జున హృదయమనే భూమి, జ్ఞానమనే విత్తనం నాటటానికి అనుకూలమైంది. తన మనోవేదననంతా గురువుకు నివేదించి తన భారాన్ని దించుకోబోతున్నాడు అర్జునుడు.

శ్లో ॥ నహిప్రపశ్యామి మమాపనుద్యాత్
యచ్ఛోక ముచ్ఛోషణ మింద్రియాణాం।
అవాప్య భూమావసపత్న మృద్ధం
రాజ్యం సురాణా మపిచాధిపత్యం॥ 8

తా॥ : ఇంద్రియాలను దహింపచేస్తున్నట్టి నా యీ శోకాన్ని తొలగించే ఉపాయమేదో తెలియటం లేదు. శత్రువులు లేనట్టి, సర్వసమృద్ధమైన ఈ భూలోక రాజ్యంగాని, దేవలోక రాజ్యాధిపత్యం గాని ఈ శోకాన్ని తొలగించలేవు.

వ్యాఖ్య : అర్జునుడు భరించలేని మనోవేదనలో ఉన్నాడు. ఈ మనోవేదన తొలగే మార్గం ఏదో తెలియటం లేదు. తనకున్న తెలివితేటలేవీ తన దు:ఖాన్ని తొలగించలేకపోతున్నాయని గ్రహించాడు. అందుకే తన సారథి, సచివుడు అయిన శ్రీకృష్ణునే తన గురువుగా జేసుకొని తన దు:ఖం తొలగే ఉపాయాన్ని అర్థిస్తున్నాడు. ఎంతటి వీరుడైనా, ధనవంతుడైనా, మేధావియైనా, అధికారియైనా, రాజైనా, పేదైనా, స్త్రీయైనా, పురుషుడైనా తన సమస్యనుతాను పరిష్కరించుకొనుటకు అసమర్థుడైనప్పుడు, తీవ్రమైన మనోవేదనలో ఉన్నప్పుడు భగవత్స్వరూపులైన గురువులను, మహాత్ములను, జ్ఞానులను ఆశ్రయించాలి. అదే తెలివి. ఇప్పుడు అర్జునుడు అదే చేశాడు. శ్రీకృష్ణుని గురువుగా జేసుకొని, తాను శిష్యుడై, ఆయనను సంపూర్ణంగా శరణుపొందాడు. ఎందుకంటే మనస్సులోని బాధ ఏదో నోటితో వివరించి చెప్పలేకపోతున్నాడు. తనతోపాటుగా యుద్ధం చేయటానికి ఇరుపక్షాలలోనూ ఎందరో వీరయోధులున్నారు. వారెవ్వరికీ ఈ దు:ఖంగాని, మనోవేదనగానీ లేదు. చివరకు తన అన్న ధర్మరాజుకు కూడా ఈ దు:ఖం, బాధ ఉన్నట్లు లేదు. మరి తనకే ఎందుకీ బాధ? ఈ బాధ తన ఇంద్రియాలను దహించివేస్తున్నది. ఇక ఈ బాధను తాను ఎంతోసేపు భరించలేడు. తనకేదైనా మార్గం చూపకపోతే తానిక బ్రతకలేడు.

తన ఈ బాధను పోగొట్టేదేమిటి? బాహ్య ప్రపంచంలోని వస్తువులు పోగొడతాయా? అహ! శత్రువులు లేనటువంటి, సకల సంపదలతో కూడినట్టి ఈ భూలోక రాజ్యం తనకు వస్తే తన మనోవ్యథ తీరుతుందా? లేదు. పోనీ ఈ భూలోకరాజ్యం అలవాటైందే గనుక దేవలోక రాజ్యం అంతా తన చేతికొచ్చి,

దేవతలపై అధికారం వస్తేనన్నా ఈ బాధ తీరుతుందా? అహ తీరదు. మరి దేనితో తీరుతుంది? అదే తెలియటం లేదు. ఇదే అర్జునుని ప్రస్తుత పరిస్థితి.

దీనినిబట్టి మనకొక విషయం స్పష్టమవుతున్నది. **ఈ ప్రపంచంలో ఎన్ని రకాల సంపదలున్నా, ధనమున్నా, ఇళ్ళు, వాకిళ్ళున్నా, అనుచరులు-సహచరులు ఉన్నా, గొప్ప గొప్ప పదవులున్నా మనిషిలోని అశాంతిని, వ్యధను తొలగించలేవు. ఈ అశాంతి అనే జబ్బు పోవాలంటే ఆత్మజ్ఞానం అనే పరమౌషధం కావాలి.**

ముంగిస పాములతో పోరాడి చంపుతుంది. కాని నాగుపాముతో పోరాటం కొంచెం కష్టం. నాగుపాముకు విషం ఎక్కువ. అందువల్ల నాగుపాముతో పోరాడాల్సి వచ్చినప్పుడు దానినొక తీగ దగ్గరకు తీసుకెళ్ళి అక్కడ పోరాడుతుంది. నాగుపాము కాటువేసినప్పుడల్లా ముంగిస ఆ తీగను కొరికి రసం పీలుస్తుంది. ఆ రసం విషాన్ని హరిస్తుంది. ఇలా పోరాడి చివరకు నాగుపామును చంపుతుంది.

ఈ సంసారం కూడా నాగుపామువంటి విషసర్పమే. దానికాటుకు జీవులకు అశాంతి, దు:ఖం. అది తొలగాలంటే ఆత్మజ్ఞాన మనే తీగ దగ్గరకు చేరాలి. మహాత్ముల సాన్నిధ్యానికి చేరాలి.

అందుకే అర్జునుడు భగవానుని ఆశ్రయించాడు. భగవానుడు ఆత్మజ్ఞానమనే మందును ఇవ్వబోతున్నాడు.

లోకంలో ఎవ్వరికైనా సరే మానసిక వ్యధలు, బాధలు, దు:ఖాలు తొలగాలన్నా, శాశ్వతమైన ఆనందం కలగాలన్నా, ప్రాపంచిక వస్తువులు, విషయాలు, సుఖాలు లభిస్తే ప్రయోజనం లేదు. వాటివల్ల శాశ్వతమైన ఆనందం రాదు. కారణం-అవి అశాశ్వతమైనవి గనుక. అశాశ్వత వస్తువుల వల్ల అశాశ్వతమైన ఆనందమే. శాశ్వతమైన ఆత్మజ్ఞానం - నేను ఆత్మననే జ్ఞానం-నేను పరమాత్మననే జ్ఞానం - 'అహం బ్రహ్మాస్మి' అనే అనుభవజ్ఞానం మాత్రమే అఖండమైన, అనంతమైన, శాశ్వతమైన బ్రహ్మానందాన్ని ఇవ్వగలుగుతుంది.

కనుక ప్రపంచంలో ఎవ్వరైనా సరే సంపాదించాల్సింది. లౌకిక వస్తువులను, సుఖాలను, భోగాలను పదవులను కాదు. శాశ్వత ఆనంద ప్రదాయిని అయిన ఆత్మజ్ఞానాన్నే.

అందుకే శ్రీకృష్ణుడు లోకంలోని సర్వమానవుల సమస్త దు:ఖాలను పోగొట్టటానికి,

కలియుగానికి ముందు –ద్వాపరయుగం చివరలో అర్జునుని నిమిత్తంగా చేసుకొని, సర్వ మానవాళికీ ఈ ఆత్మజ్ఞానాన్ని ప్రసాదించాడు. అందుకోవటమో– జారవిడుచుకోవటమో మన ఇష్టం. అందుకున్నవారిదే అదృష్టం.

యుద్ధరంగంలో అర్జునుడిలా భగవానుని శరణుజొచ్చిన తరువాత ఏమి జరిగిందో హస్తినాపురంలోని ధృతరాష్ట్ర మందిరంలో సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునికి తెలియజేస్తున్నాడు.

సంజయ ఉవాచ:

శ్లో॥ ఏవముక్త్వా హృషీకేశం గుడాకేశ: పరంతప: ॥
నయోత్స్య ఇతిగోవిందం ఉక్త్వా తూష్ణీం బభూవహ॥ **(9)**

తా॥: సంజయుడంటున్నాడు: పరులను తపింపజేసే ఓ రాజా! గుడాకేశుడైన అర్జునుడు హృషీకేశునితో (శ్రీకృష్ణునితో) ఇలా చెప్పి, యుద్ధం చెయ్యనని ముభావంగా (మౌనంగా) ఉండిపోయాడు.

వ్యాఖ్య: అర్జునుని విషాదాన్ని పూసగుచ్చినట్లు చెబుతున్నాడు సంజయుడు. లోలోపల పొంగిపోతూ వింటున్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు. యుద్ధం చెయ్యనని శ్రీకృష్ణునితో చెప్పి అర్జునుడు ముభావంగా ఉండిపోయాడని తెలియటంతో ధృతరాష్ట్రునికి ఎంత సంతోషం కలుగుతుందో సంజయునికి తెలుసు. అయినా జరిగిన విషయాన్ని జరిగినట్లు చెబుతూనే, ధృతరాష్ట్రునికి హితాన్ని ఉపదేశించాలనేదే సంజయుని ఉద్దేశం.

అప్పట్లో యుద్ధాన్ని ఆపే అధికారం, పదవి ఆ గ్రుడ్డిరాజు చేతుల్లోనే ఉంది. తమవారికి విజయం కలుగుతుందని తెలిస్తే ఎట్టి పరిస్థితులలోనూ యుద్ధాన్ని ఆపడు ధృతరాష్ట్రుడు. శత్రువులే జయిస్తారని ఖచ్చితంగా తెలిస్తే గాని యుద్ధాన్ని అపమని ఆజ్ఞాపించడు. అందుకే సంజయుడు ఎంతో జాగ్రత్తగా పదాలను ప్రయోగిస్తున్నాడు.

ఇక్కడ ధృతరాష్ట్రుని 'పరంతపా'! అంటే పరులను తపింపజేసేవాడా అని సంబోధిస్తున్నాడు. యుద్ధంలో శత్రువులను చీకాకుపరచి, వారిపై విజయం సాధించే వీరులను – అర్జునునిలాంటి వారిని–పరంతపుడని పిలవటం ఎంతో సమంజసం. మరి ఎన్నడూ యుద్ధరంగంలో ప్రవేశించే వీలు లేని గ్రుడ్డిరాజును పరంతపా అని

ఎందుకంటున్నాడు? నీ దుర్మార్గాలచేత పాండవులను తపింపజేసినవాడా! అనే ఉద్దేశంతోనే అలా అని ఉండాలి సంజయుడు.

అంతేకాదు ఈ శ్లోకంలో శ్రీకృష్ణుని 'హృషీకేశుడు' అని, అర్జునుని 'గుడాకేశుడు' అని సంబోధిస్తున్నాడు సంజయుడు. ఈ పదాలను ప్రయోగించటంలో సంజయుని ఆంతర్యం ఏమై ఉంటుంది?

'హృషీకేశుడు' అంటే హృషీకాలను (ఇంద్రియాలను) ప్రేరేపించేవాడు– అని. 'గుడాకేశుడు' అంటే నిద్రను జయించినవాడు– అని. నిద్ర తమోగుణ లక్షణం. అర్జునుడిప్పుడు తమోగుణాన్ని జయించాడు. శ్రీకృష్ణుని పోటుమాటలతో ఇప్పుడు రజోగుణంలోనికి ప్రవేశించాడు. రజోగుణంలోకి వచ్చిన అర్జునుడు ఊరకే ఉండలేడు. ఇంద్రియాలను ప్రేరేపణ చేసే శ్రీకృష్ణుడు అతడిని ఊరకే ఉండనివ్వడు. "కనుక నీ ఆశలు నెరవేరవు. గాలిలో మేడలు కట్టి ఆనందించకు ఓ అంధరాజా! అర్జునుని చేత తప్పక యుద్ధం చేయించి విజయం చూరగొనేట్టు చేస్తాడు శ్రీకృష్ణుడు" అని సంజయుని ఆంతర్యం.

"నాకు ఏది శ్రేయస్సో దానినే నిశ్చయించి చెప్పు. నేను నీ శిష్యుణ్ణి" అని ఇంతకుముందు చెప్పిన అర్జునుడు 'నయోత్స్య' ఇతి గోవిందం' యుద్ధం చెయ్యను అని ఈ శ్లోకంలో అంటున్నాడేమిటి? అర్జునుడు మాట తప్పుతున్నాడా?

అర్జునుడు యుద్ధం చెయ్యటానికే యుద్ధరంగానికి వచ్చింది. ఇక్కడకు రాగానే భీష్మద్రోణాదులను చూడడంతో మమకారమనే జబ్బు పట్టుకుంది. అందుకే యుద్ధం వల్ల కలిగే నష్టాలను, ఇబ్బందులను ఏకరువు పెట్టి చివరకు తన అభిప్రాయంగా యుద్ధం చెయ్యను అని మౌనంగా ఉండిపోయాడు. అంటే శిష్యుడు తాను చెప్పదలచుకున్నదంతా గురువుకు విన్నవించి, గురువు యొక్క ఉపదేశం కోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు. స్వతంత్రించి నేనే నిర్ణయం తీసుకోను, నీవు ఎలా ఆదేశిస్తే అలా చేస్తాను అనే ఇక్కడ అర్జునుని భావన. గురువు యొక్క ఉపదేశాన్ని పొందటానికి శిష్యుడు సర్వ సన్నద్ధం కావటం ఈ శ్లోకంలోని ప్రధాన విషయం. శిష్యుడు తన బాధనంతా వెళ్ళగ్రక్కి గురువు వద్ద తన మనస్సును ఖాళీ చేసుకోవాలి. అలా ఖాళీయైన మనస్సులోనే జ్ఞానబీజం నాటుకుంటుంది. అందుకే బ్రహ్మసూత్రాలలో 'సన్యస్యశ్రవణం కుర్యాత్' శ్రవణం చేసేవాడు అన్ని ఆలోచనలను విడిచిపెట్టి శ్రవణం

చెయ్యాలి– అని చెప్పటం జరిగింది. సంచిని చెత్తా చెదారంతో నింపితే ఉపయోగపడే వస్తువులను వెయ్యటానికి చోటుండదు. అలాగే మనస్సును ప్రాపంచిక విషయాలతో నింపితే పరమాత్మ సంబంధమైన జ్ఞానానికి చోటుండదు. ఇక్కడ అర్జునుడు తన లోపల ఉన్న వాటన్నింటినీ కక్కి వేశాడు. తన సమస్యను చెప్పి మౌనంగా ఉండిపోయాడు. శిష్యుడలా ఉండిపోవాలి. అప్పుడే గురుబోధకు ఆస్కారం. అలాగాక గురువును మాట్లాడనీయకుండా శిష్యుడు పదే పదే అడ్డు తగులుతూ, తానే అన్నీ చెబుతూ ఉంటే అట్టి వానికి ఉపదేశం ఎక్కదు. అందుకే అర్జునుడు మౌనంగా ఉన్నాడు.

సంజయుడు భగవానుని గీతాజ్ఞానబోధకు అవకాశం కల్పిస్తూ పూర్వపీఠికలోని చివరిమాటలు చెబుతున్నాడు.

శ్లో॥ తమువాచ హృషీకేశః ప్రహసన్నివభారత।
సేవయోరుభయోర్మధ్యేవిషీదంత మిదం వచః॥ (10)

తా॥: భారతా! రెండుసేనల మధ్య దుఃఖిస్తున్న అర్జునునితో శ్రీకృష్ణుడు నవ్వుతూ ఇలా అంటున్నాడు.

వ్యాఖ్య : ఈ శ్లోకంలో సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుని భారత! అని సంబోధిస్తున్నాడు. భారత–అంటే భరతవంశంలో జన్మించినవాడా' అని. అయ్యా! మీ వంశంలో ఎందరో మహామహులు జన్మించి విశేషమైన ప్రతిభాపాటవాలు చూపారు. వంశకీర్తిని, ప్రతిష్టను నిలబెట్టారు. అట్టి వంశంలో జన్మించిన నీవు వంశనాశనానికి పూనుకోవద్దు అనే భావమూ ఇమిడి ఉంది ఈ సంబోధనలో. అదే సమయంలో గొప్పదైన భరతవంశంలో జన్మించావు–అని ప్రశంస కూడా కావచ్చు. ఎందుకంటే ఇంతకుముందే పాండవులను ఎన్నో క్లేశాలకు లోనుగావించి వారిని తపింపజేశావు–అనే భావాన్ని 'పరంతప' అంటూ వ్యక్తం చేసినందున గ్రుడ్డిరాజు తనపై మరింత ద్వేషంతో, కోపంతో ఉండి ఉంటాడు. ఆ కోపాన్ని, ద్వేషాన్ని తొలగించటానికి అలా భరతవంశోద్భవుడవని ప్రశంసించి ఉండవచ్చు. ధృతరాష్ట్రుని మనోభావాలను పసిగట్టగల సంజయుడు ఎప్పుడు ఎలా మాట్లాడితే బాగుంటుందో అలాగే మాట్లాడుతున్నాడు.

సేనయోరుభయోర్మధ్యే: ఉభయోః సేనయోః మధ్యే – రెండు సేనల మధ్య.

ఇప్పుడు కృష్ణార్జునులిద్దరూ రెండు సేనల మధ్య నిలిపిన రథంలో ఉన్నారు. ఒకటి పాండవపక్షం మరొకటి కౌరవపక్షం. ఒకటి ధర్మపక్షం, మరొకటి అధర్మపక్షం. ఈ రెండు పక్షాల మధ్య నిలిచి విషాదంలో ఉన్న అర్జునునికి నవ్వుతూ భగవానుడు జ్ఞానబోధ చేయబోతున్నాడు.

ఈ ప్రపంచం ధర్మం–అధర్మం, న్యాయం–అన్యాయం, పుణ్యం–పాపం, మంచి–చెడు అనే ద్వంద్వాలతో కూడుకొని ఉన్నది. న్యాయస్థానంలో న్యాయమూర్తిగాని, సమాజంలో ఒక పెద్ద మనిషిగాని ఏదైనా తీర్పును లేదా మంచిని చెప్పాల్సి వచ్చినప్పుడు ఏదో ఒక పక్షం వైపు సపోర్ట్ చేస్తూ–లేదా సమర్థిస్తూ చెప్పకూడదు. ఇరువురి వాదనలు విని నిష్పక్షపాతంగా న్యాయమని తోచినదానిని చెప్పాలి. అలాగే ఇక్కడ కూడా భగవానుడు రెండు పక్షాల మధ్యన నిలిచి తాను చెప్పదలచుకున్న జ్ఞానాన్ని చెప్పబోతున్నాడు. అలాగే అర్జునుడు కూడా తన మనస్సులోని ధర్మం–అధర్మం అనే రెండు భావాల మధ్య నిలిచి భగవంతుని కృపను, గురువు యొక్క ఉపదేశాన్ని స్వీకరిస్తున్నాడు అని ఆంతర్యం.

మానవ జీవితం ద్వంద్వాలతో కూడుకొని ఉన్నది. నిర్ణయాలు తీసుకోవాలంటే మనోబుద్ధులు రెండూ తటస్థస్థితిలో ఉండాలి.

మరొక విధంగా కూడా భావించవచ్చు. రెండు పక్షాల మధ్య నిలిచి చెబుతున్నాడంటే మంచి–చెడు అనే ద్వంద్వాలతో కూడుకున్న ఈ లోకంలో సమస్త మానవుల కొరకు అద్భుతజ్ఞానాన్ని అందివ్వబోతున్నాడు–అని.

అయితే ఇపుడీ జ్ఞానబోధ ఎవరికి? విషీదంతం– విషాదంలో ఉన్న అర్జునునికి. దుఃఖంలో ఉన్న అర్జునునికి. దుఃఖంలో ఉన్నదీ, ఉండేదీ అర్జునుడు మాత్రమే కాదు. ఈ విశ్వంలో అందరూ దుఃఖించేవాళ్ళే. కాకపోతే కొందరు గట్టిగా దుఃఖిస్తే, మరికొందరు గుట్టుగా దుఃఖిస్తారు. అందువల్ల ఈ సమస్య అర్జునుని సమస్యే కాదు, విశ్వమానవ సమస్య. అందుకే భగవద్గీత దుఃఖించే వాళ్ళందరికోసం–వారి దుఃఖ నివారణకోసం చెప్పబడింది. ఇట్టి భగవద్గీతను 'ఇది మనలాంటి వాళ్ళకోసం కాదులే' అని కొందరు అజ్ఞానంతోనూ, అమాయకత్వంతోనూ అంటూ ఉంటారు. భగవద్గీతకు దూరంగా ఉంటారు. కాని సర్వమానవుల యొక్క దుఃఖాన్ని సంపూర్ణంగా తొలగించి, శాశ్వత ఆనందానికి మార్గం చూపేదే భగవద్గీత–అని

గ్రహించాలి.

సరే విషాదంలో–దు:ఖంలో ఉన్న అర్జునునికి బోధిస్తున్న దెవరు? హృషీకేశ: – శ్రీకృష్ణ భగవానుడు. ఎలా బోధిస్తున్నాడు. 'ప్రహసన్నివ' నవ్వుతూ. ఇక్కడ భగవానుడేమో నవ్వుతున్నాడు, అర్జునుడేమో ఏడుస్తున్నాడు. ఇదే విచిత్రం. ఏడుస్తున్న అర్జునుణ్ణి చూసి భగవానుడెందుకు నవ్వుతున్నట్లు?

(1) అర్జునా! ఎందుకయ్యా ఇక్కడ ఏడుస్తావు? ఆ ఏడ్చే ఏడుపేదో ఇంటిదగ్గరే ఏడవకపొయ్యావా? వచ్చి వచ్చి ఇక్కడ – ఈ యుద్ధరంగంలో ఏడుస్తావేంటీ?" అందరూ నిన్ను చూసి నవ్వరా? అని నవ్వా?–

(2) 'శిష్యస్తే2 హం శాధిమాం త్వాం ప్రపన్నం' నేను నీ శిష్యుణ్ణి, నేను నిన్ను శరణుజొచ్చాను. నన్ను శాసించు. నీవు చెప్పినట్లు చేస్తాను? అని అంటూనే 'నయోత్స్య ఇతి గోవిందం' – యుద్ధం చెయ్యను అంటున్నావు. ఇంతకూ నేను చెప్పినట్లు చేస్తావా? లేక నీ ఇష్టం ప్రకారం చేస్తావా? అని నవ్వా?–

(3) తాను గీతాబోధ చెయ్యటానికి, సర్వమానవాళికి ఆత్మజ్ఞానాన్ని అందించటానికి నిమిత్తంగా ఎంచుకున్న అర్జునుడు తన వలలో పడి, తన శిష్యుడై–జ్ఞానబోధకు సిద్ధపడినందుకు నవ్వా?–

(4) శిష్యుడికి తన బాధలు, సమస్యలు, సందేహాలు, భయంకరంగా అనిపిస్తాయి. అందువల్ల అమిత దు:ఖం కలుగుతుంది. కాని గురువు దృష్టిలో ఇవేవీ అంత గొప్ప సమస్యలు కావు. అందువల్ల పసిపిల్లల చర్యలకు పెద్దలు నవ్వినట్లు, అయ్యో ఈ మాత్రం దానికే ఇంతగా ఏడవాలా? నీకేం పరవాలేదు. నేనున్నాను గదా! అని అభయమిస్తున్నట్లు నవ్వా?–

ఇందులో ఏదైనా కావచ్చు. కొన్నిగావచ్చు. అన్నీ గావచ్చు. అయితే ఎన్నడూ ఏడవని అర్జునుడు ఏడ్చాడు. ఏదో జబ్బు. ఆ జబ్బుకు వైద్యుడు శ్రీకృష్ణుడు. "వైద్యో నారాయణోహరి" అన్న మాట నిజమైంది. జబ్బుకు అసలు కారణం ఏదో తెలుసుకొని నయం చేసే వైద్యుడు దొరికాడు.

దు:ఖానికి కారణం దేహం. దేహానికి కారణం మనం పూర్వంలో చేసుకున్న కర్మలే. కర్మలకు కారణం రాగద్వేషాలు. రాగద్వేషాలకు కారణం ద్వైతబుద్ధి, ద్వైతబుద్ధికి కారణం అజ్ఞానం. అంటే దు:ఖానికి మూలకారణం అజ్ఞానం.

కనుక అజ్ఞానం తొలగితే గాని దు:ఖం పోదు. పైపై చికిత్సలు ఎన్ని చేసినా ప్రయోజనం లేదు. అసలు కారణం కనుక్కొని చికిత్స చేయాలి. రోగం ఒకచోట–మందొకచోట వేస్తే ప్రయోజనం ఏముంటుంది?

కొడుక్కి తేలుకుట్టిందని తండ్రి డాక్టరు దగ్గరకు పరుగెత్తాడు. డాక్టరు మందు ఇచ్చి కుట్టినచోట వెయ్యమన్నాడు. తండ్రి ఇంటికి వచ్చి, నాయనా ఎక్కడరా తేలు కుట్టింది? అని అడిగాడు. అదిగో! ఆ మూలన కుట్టిందని చూపించాడు కుమారుడు. మందు తీసుకెళ్ళి ఆ మూలన వేశాడు ఆ తండ్రి. రోగమెక్కడ? మందెక్కడ?

అర్జునుని దు:ఖానికి మూలకారణం కనుక్కొని, ఆ మూలకారణం అజ్ఞానం అని తెలుసుకొని, ఆ అజ్ఞానం తొలగటానికి ఆత్మజ్ఞానమే సరైన మందు అని గ్రహించి, ఆ అఖండ ఆత్మజ్ఞానాన్ని బోధించటానికి ఉద్యుక్తుడవుతున్నాడు భగవానుడు.

వ్యాఖ్యాత విన్నపము

ఈ లోకంలోని మానవులందరి యొక్క దు:ఖాలను పూర్తిగా తొలగించటానికి, శాశ్వతమైన ఆనందాన్ని ప్రాప్తింప జేయడానికి భగవానుడు శ్రీకృష్ణుడు అన్ని ఉపనిషత్తుల యొక్క సారాన్ని పిండి, గీతా జ్ఞానమనే అమృతాన్ని అందించటం జరిగింది. భగవద్గీతను మహాత్ముల ద్వారా విన్నవారు, చదివినవారు, తెలుసుకోవాలనే అభిరుచిగలవారు ఎవరైనా చదువుతారు, ప్రయోజనం పొందుతారు. కాని భగవద్గీత అంటే మనలాంటి సామాన్యులకు ఒక పట్టాన అర్థమయ్యేది కాదు; అదెవరో పండితులకు, మహాత్ములకు, సన్యాసుల కొరకు చెప్పబడింది–అనే అపోహతో ఉన్నవారు ఇంతవరకు ప్రచురించిన శ్లోకాలలో ఏ ఒక్క శ్లోకంపై వ్యాఖ్యనైనా ప్రశాంత చిత్తంతో చదివి, భగవద్గీత అర్థమవుతుందో కాదో ఒక నిశ్చయానికి రండి. అర్థమవుతుంది, ఒకటి రెండుసార్లు చదివితే తప్పక అర్థమవుతుంది అని అనుకున్నా ఈ అవకాశాన్ని జారవిడుచుకోకండి. ఇందులో మానవుడు నిత్యజీవితంలో కర్మలనెలా చేయాలో తెలియజెప్పే 'కర్మకాండ' ఉన్నది. భగవంతునిపై మనస్సు నిలిపి ఎలా భగవంతునికి దగ్గర కావాలో తెలియజెప్పే 'ఉపాసనాకాండ' (భక్తికాండ) ఉన్నది. అసలు భగవంతుడంటే నాకంటే వేరుగా ఎక్కడోలేదు, ఈ దేహ, ఇంద్రియ,

మనోబుద్ధులకు చైతన్యాన్నిస్తూ సూక్ష్మాతి సూక్ష్మమై, స్వయం ప్రకాశమై, సర్వవ్యాపకమై, ఆత్మగా ఉన్న నేనే ఈ పరమాత్మను (అహం బ్రహ్మాస్మి) అని తెలియజెప్పే 'జ్ఞానకాండ' ఉన్నది. ఆ జ్ఞానాన్ని-ఆత్మజ్ఞానాన్ని-'ఆత్మను నేను' అనే జ్ఞానాన్ని అనుభవంలోనికి తెచ్చుకొనేందుకు చేయవలసిన సాధనలను తెలియచెప్పే 'ధ్యానకాండ' ఉన్నది. పైకి కనిపించని అనేక అంతరార్థాలున్నాయి. అనేక ఆధ్యాత్మిక రహస్యాలున్నాయి. ఆచరణాత్మక సందేశాలు ఉన్నాయి. మానవుడు మాధవుడయ్యేందుకు కావలసిన సమస్తమూ ఉన్నాయి.

కనుక భగవానుడు దయతో బోధించిన ఈ అద్భుత జ్ఞానాన్ని, వ్యాసమహర్షి గ్రంథస్థం చేసిన ఈ దివ్యజ్ఞానామృతాన్ని గ్రోలి అమరులై, అమృతులై తరించాలని నా ఆకాంక్ష.

ఈ అమృతాన్ని పానం చెయ్యండి. జీవితాన్ని నందనవనం చేసుకోండి. ఇది న్యూస్‌పేపర్‌లాగానో, నవలలాగానో, కథలపుస్తకం లాగానో చదివి అవతల పడవేసే గ్రంథం కాదు. వీలైనన్నిసార్లు చదివి సారాన్ని మదిలో నిలుపు కోవలసిన గ్రంథం. కనుక అవకాశం ఉన్నంతవరకు ఎక్కువసార్లు చదివి, ప్రయోజనం పొందగలరని ఆశిస్తున్నాను.

ఇక్కడినుండే భగవానుని గీతాజ్ఞాన బోధ ప్రారంభం

శ్రీభగవానువాచ:

శ్లో ॥ అశోచ్యానన్వశోచస్త్వం ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే।
గతాసూనగతా సూంశ్చ నానుశోచంతి పండితాః ॥ (11)

తా॥ భగవానుడంటున్నాడు: అర్జునా! దు:ఖించతగనివారిని గూర్చి నీవు దుఃఖిస్తున్నావు. గొప్ప పండితునిలాగా మాట్లాడుతున్నావు. కాని మరణించినవారిని గూర్చిగాని, జీవించియున్నవారిని గూర్చి గాని పండితులైనవారు ఎన్నటికీ దుఃఖించరు.

వ్యాఖ్య: రెండవ అధ్యాయంలోని ఈ 11వ శ్లోకం నుండే భగవానుని గీతాజ్ఞానబోధ ప్రారంభమై 18వ అధ్యాయం 66వ శ్లోకం వరకు అఖండంగా సాగిపోతుంది.

మొదటి అధ్యాయం మొదటి శ్లోకం నుండి రెండవ అధ్యాయం 10వ శ్లోకం వరకు గల 57 శ్లోకాలను భగవానుని గీతాజ్ఞాన బోధకు **'పూర్వపీఠిక'** అంటారు.

అలాగే చివరి 18వ అధ్యాయం 67వ శ్లోకం నుండి 78వ శ్లోకం వరకు గల 12 శ్లోకాలను భగవానుని గీతాజ్ఞానబోధకు **'ఉత్తరపీఠిక'** అంటారు. ఈ పూర్వపీఠిక-ఉత్తరపీఠికల మధ్యగల 632 శ్లోకాలు భగవానుని గీతాజ్ఞాన బోధ.

'భగవద్గీత' అనబడే జ్ఞానస్వరూప కల్పవృక్షానికి ఈ 11వ శ్లోకం **'బీజశ్లోకం'**. అందుకే ఋష్యాదిన్యాసంలో **'అశోచ్యానన్వశోచస్త్వమితిబీజం'** అని సంకల్పం చెప్పటం జరిగింది. చెట్టుమొత్తం అవ్యక్తరూపంలో (కంటికి కనిపించ కుండా) బీజం (విత్తనం)లోనే ఉన్నట్లు **'గీతాతత్త్వం'** అంతా ఈ శ్లోకంలోనే నిక్షిప్తం చేయబడియున్నదని పెద్దలు చెబుతుంటారు. అట్టి ప్రసిద్ధమైన ఈ శ్లోకంలోని విశేషం ఏమిటో విశ్లేషణ చేసి చూద్దాం.

అశోచ్యాన్ అన్వశోచఃత్వం:- 'శోకించదగనివారికోసం నీవు శోకిస్తున్నావు' అంటూ భగవానుడు తన జ్ఞానబోధను 'అశోచ్యాన్'శోకం అనే పదంతో ప్రారంభిస్తున్నాడు. ప్రారంభమే కాదు, ముగింపు కూడా శోకం అనే పదంతోనే. 18వ అధ్యాయం 66వ శ్లోకం చివర 'మోక్షయిష్యామి మాశుచ:' అంటూ 'మాశుచః' శోకించవద్దు అనే పదంతోనే తన జ్ఞాన బోధను ముగించటం జరిగింది. ఇలా ప్రారంభించటం-ముగించటంలో ఒక విశేషం ఉంది. అది ఏమంటే ఈ శోకం (అశోచ్యాన్) నుండి ఆ శోకం (మాశుచః) వరకు మధ్య గల శ్లోకాలన్నీ మానవుడిలోని శోకాన్ని (దుఃఖాన్ని) పూర్తిగా పోగొట్టటానికే ఈ జ్ఞానబోధ అని తెలియజేయుటయే. కనుక భగవద్గీత లక్ష్యం మానవుడి దుఃఖాన్ని పూర్తిగా తొలగించటమే. **"దుఃఖనివృత్తియే - శోకరాహిత్యమే భగవద్గీతను తెలుసుకొనుటవలన కలిగే ప్రయోజనం"** అని తెలుస్తుంది.

అర్జునా! శోకించదగనివారికోసం నీవు శోకిస్తున్నావు. భీష్మద్రోణాదులు మరణిస్తారని గదా! నీ ఈ శోకం అంతా. భీష్ముని వయస్సు ఎంత? అసీతిపంచకః అంటే 400 సంవత్సరాలు. అలాగే కృపాచార్య, ద్రోణాచార్యులు కూడా సుమారుగా 350 సంవత్సరాలు పైబడినవారే. (ద్వాపరయుగం నాటి మానవుని ఆయుః ప్రమాణం 200సం॥లు) కనుక భీష్మద్రోణాదులు చాలా వృద్ధులు. మరి పుట్టిన ప్రతిజీవీ ఏదో ఒకనాటికి మరణించాల్సిందే. ఇంతటి వృద్ధులైన భీష్మాదులు నేడు కాకపోతే రేపైనా పోవాల్సినవారే గదా! మరెందుకు వారికోసం ఇంతగా ఏడవటం?

పోనీ వారేమైనా రోగాలతో, రొష్ఠులతో మంచంపట్టి మరణం చెందుతున్నారా? లేదే. యుద్ధరంగంలో నిలిచి, తమ అస్త్రశస్త్ర నైపుణ్యంతో వీరయోధులై పోరాడబోతు న్నారు. యుద్ధరంగంలో పోరాడి మరణించినవారికి వీరస్వర్గం లభిస్తుందిగదా! కనుక ఏ విధంగా చూచినా వారికోసం శోకించడంలో అర్థం లేదు.

మరొక విషయం. లోకంలో ఎవరైనా పాపాలు చేసినవారు, దుర్మార్గంగా నడుచుకున్నవారు మరణిస్తే- అట్టి వారు మనకు బంధువులో, మిత్రులో, ఆత్మీయులో ఐతే "అయ్యో! బ్రతికినన్నాళ్ళు పాపాలు, దుర్మార్గాలు చేశారు; ఎంత చెప్పినా వినిపించుకోలేదు; మరణానంతరం వీరికి ఎటువంటి దుర్గతిపడుతుందో-ఎటువంటి నరకయాతనలు అనుభవిస్తారో గదా!" అని బాధపడాలి, దుఃఖించాలి.

కానీ భీష్మ ద్రోణులు పుణ్యాత్ములు, మహాత్ములు, ధర్మవర్తనులు, భగవద్భక్తులు, అనేక దానధర్మాలు చేసినవారు, ఎందరికో ఎన్నో విధాల సహాయపడినవారు, పరులశ్రేయస్సును కోరిన వారు, స్వధర్మనిష్ఠా పరులు, పరాక్రమశాలురు, అన్ని భోగాలు అనుభవించినవారు. అట్టివారికోసం శోకించాల్సిన పని ఏమిటి? కనుక అర్జునా! నీవు శోకించదగనివారికోసం శోకిస్తున్నావు. ఇది అవివేకం.

ఇక జ్ఞానుల దృష్టితో చూచినపుడు మరొక అంతరార్థం గోచరిస్తుంది. ప్రపంచంలోని ప్రతి ప్రాణీ మనకు ఒక్కటిగానే పైకి కనిపించినా, అక్కడ నశించిపోయేదేహం-నశించని ఆత్మ అని రెండు అంశాలున్నాయి. ఇప్పుడు నీవు నశించి పోయే దేహం కోసం ఏడుస్తున్నావా? నశించని ఆత్మకోసం ఏడుస్తున్నావా? నీవు ఎంత ఏడ్చినా దేహమేమో నిలిచేది కాదు. అది ఎప్పుడో ఒకపుడు నశించిపోవాల్సిందే. ఇక ఆత్మకోసం ఏడుస్తున్నావా- అంటే ఆత్మకోసం ఏడవాల్సిన పనేలేదు. ఆత్మ ఎన్నటికీ నశించేది కాదు. అది నిత్యవస్తువు. కనుక ఆత్మకోసం ఏడవటం వృథా ప్రయాస. కనుక రెండూ శోకించదగనివే. శోకించదగనివాటికోసం శోకించటం అవివేకం, తెలివి తక్కువతనం- ఇది వేదాంతార్థం. అందుకే-

గతాసూన్ అగతాసూన్ చ పండితాః న అనుశోచంతి: - గతించినవారికోసంగాని, జీవించియున్నవారికోసం గాని పండితులైనవారు ఎన్నటికీ శోకించరు. 'పండా' అంటే తత్త్వ నిర్ణయబుద్ధి. అట్టి బుద్ధిగలవారినే పండితులు అంటారు. అంటే తత్త్వజ్ఞానం-ఆత్మజ్ఞానం గలవారే పండితులు. కేవల శాస్త్ర జ్ఞానం ఉన్నవారు-అంటే

శాస్త్రవిషయాలను అనుభవం ద్వారా గ్రహించనివారు పండితులు కాలేరు. వారు సామాన్యుల వలెనే అన్నింటికీ చలించిపోతుంటారు. కాని పండితులైనవారు మరణించినవారి కొరకూ శోకించరు; జీవించియున్నవారి కొరకూ శోకించరు. ఎందుకంటే మరణించినవారు కొంత కాలం తరువాత తమ ప్రారబ్ధకర్మల ననుభవించటానికి తగిన నూతన దేహాలతో తిరిగి జన్మిస్తారు. పనికిరాని దేహాన్ని వదలి నూతన దేహంతో, నూతన ఉత్సాహంతో తిరిగివస్తారు. అంతేకాదు, మానవుడికి బాల్యం, యౌవనం, వార్ధక్యం అనేవి ఎట్లా వస్తూ పోతూ ఉంటాయో-అలాగే మరణం కూడా ఒక మార్పు మాత్రమే-అని తెలిసినవారు గనుక పండితులైన వారు మరణించిన వారికొరకు శోకించరు.

అదేవిధంగా జీవించి ఉన్న ప్రతివాడూ తాను ఏ ప్రారబ్ధ కర్మఫలాలను అనుభవించటానికి ఈ లోకంలోకి వచ్చిపడ్డాడో, ఆ ప్రారబ్ధ కర్మఫలాలను అనుభవించటం పూర్తికాగానే ఒక్కక్షణం కూడా జీవించి ఉండడు. పుట్టిన ప్రతివాడూ తన సమయం ఆసన్నం కాగానే తప్పక మరణించాల్సిందే. కనుక ఎలాగూ పోయేవాడే గనుక జీవించిఉన్నవారిని గురించి కూడా పండితులు శోకించరు.

మరొక అంతరార్థం కూడా ఉన్నది. పండితులంటే ఆత్మజ్ఞానం తెలిసినవారు. వారికి దేహం అంటే ఏమిటో ఆత్మ అంటే ఏమిటో తెలుసు. దేహాలన్నీ నశించేవే గనుక వాటికోసం ఏడ్చి ప్రయోజనం లేదు. ఆత్మ చావు-పుట్టుకలు లేనిది, శాశ్వతమైనదీ గనుక దానికోసం ఏడవటంలో అర్థం లేదు. అందుకే పండితులు నశించేవాటికోసం గాని, ఎప్పుడూ జీవించి ఉండేదానికోసం గాని శోకించరు-అని అంతరార్థం. మరి నీవేమో-

ప్రజ్ఞావాదాంశ్చ భాషసే: గొప్ప పండితుడిలాగా మాట్లాడు తున్నావు, పామరుడిలాగా ఏడుస్తున్నావు. ఎవరికోసం ఏడవాల్సిన పనిలేదో వారికోసం ఏడుస్తున్నావు. పైగా ప్రజ్ఞా వాదాలు చేస్తున్నావు. మాటలు మాత్రం కోటలు దాటుతున్నాయి. కాలుమాత్రం గడపదాటటం లేదు. అన్నీ తెలుసునంటావు. బావురుమని ఏడుస్తావు. నిన్ను జ్ఞాని అనుకోవాలా? అజ్ఞాని అనుకోవాలా?

"కథం భీష్మమహం సంఖ్యే" అంటున్నావు. అంటే యుద్ధంలో భీష్మాదులనెలా చంపేది? అని. **'సంఖ్యే'** అన్నావు గాని **'గృహే'** అనలేదు గదా! ఇంట్లో కాదుగదా

చంపాల్సింది! యుద్ధరంగంలో. యుద్ధరంగంలో చంపటం ధర్మమే గదా! యుద్ధం క్షత్రియధర్మం.

కనుక నీ ధర్మాన్ని నీవు నిర్వర్తించు. ఆ భీష్మాదులు కూడా తమ ధర్మాన్ని నిర్వర్తించటానికే నీ ఎదుట నిలబడ్డారు. ఊరక అహంకారాన్ని నెత్తిన వేసుకొని ఇదంతా నేనే చేస్తున్నానని అల్లాడిపోకు. ఆర్చేవాడివి తీర్చేవాడివి నీవేననుకున్నావా? నీ కోడీ, కుంపటీ లేకపోతే తెల్లవారదనుకున్నావా? ఆర్చేతీర్చే ప్రచండ శక్తి ఒకటి ఉన్నది. ఆ శక్తిని తెలుసుకున్న జ్ఞానులు నిమిత్తమాత్రులుగా తమ కర్తవ్యాన్ని నిర్వర్తించుకుంటూ ఉంటారు. అహంకరించరు. ఇపుడు నీ కర్తవ్యాన్ని (డ్యూటీ) నిర్వర్తించి ఈ పరీక్షలో పాస్ అవుతావో లేక కాలగతిని ఎదిరించి ఫెయిల్ అవుతావో నీ ఇష్టం.

ఇక్కడ అర్జునునివి రెండు మోహాలుగా గుర్తించాడు భగవానుడు. **1.సామాన్యమోహం, 2.అసాధారణ మోహం.**

1.సామాన్యమోహం: మన అసలు స్వరూపం ఆత్మయే ఐనప్పటికీ, ఆత్మనని తెలియని అజ్ఞానంలో నేను దేహాన్ని అని భ్రమపడటం సామాన్యమోహం. దీనిని సామాన్యమోహం అని ఎందుకంటున్నాం? లోకంలో అందరూ ఈ మోహంలోనే ఉంటారు కనుక. అందుకే తమవారనుకున్నవారికి ఏ కష్టం వచ్చినా, ఏ ప్రమాదం జరిగినా, లేక అట్టివారు మరణించినా దుఃఖిస్తూ ఉంటారు. ఇంతకాలం మన కంటికి కనిపించి, మనతో మాట్లాడిన దేహం ఇక కనిపించదుగదా! అని దుఃఖం. ఇపుడు అర్జునుడు భీష్మాదులకొరకు దుఃఖిస్తున్నది ఈ మోహం వల్లనే.

2. అసాధారణ మోహం: క్షత్రియునికి యుద్ధం స్వధర్మం. స్వధర్మాన్ని అధర్మం అనుకొని క్షత్రియుడైన అర్జునుడు యుద్ధానికి విముఖత చూపటం అసాధారణ మోహం. ఇది అసాధారణమోహం అని ఎందుకంటున్నాం? ఈ మోహం అర్జునునికేగాని; అటు భీష్మాదులకుగాని; ఇటు తన సోదరులైన ధర్మజ, భీమ, నకులసహదేవులకు గాని, మరెవ్వరికి గాని లేదు.

ఈ రెండు మోహాల కారణంగానే అర్జునునికి దుఃఖం. ఈ రెండు మోహాలు తొలగితే గాని అర్జునుని దుఃఖం తొలగి పోదు. అందుకే భగవానుడు మొదట ఆత్మజ్ఞానాన్ని బోధించటం ద్వారా (12 నుండి 30వ శ్లోకం వరకు) సామాన్య

మోహాన్ని, స్వధర్మపాలన యొక్క విశిష్టతను బోధించటం ద్వారా (31 నుండి 38 శ్లోకం వరకు) అసాధారణ మోహాన్ని తొలగించబోతున్నాడు.

శరీరాలు నశించినా ఆత్మ నశించదని, ఆత్మ శాశ్వతమని ముందుగా తెలియజేయబోతున్నాడు భగవానుడు–

శ్లో॥ నత్వేవాహం జాతు నాసం నత్వం నేమే జనాధిపాః ।
న చైవ న భవిష్యామః సర్వేవయ మతఃపరం ॥ (12)

తా॥ నేను లేని సమయం అంటూ ఎప్పుడూ లేదు. అలాగే నీవు గాని, ఈ రాజులు గాని లేని సమయం కూడా ఎప్పుడూ లేదు. ఈ శరీరాలు నశించినప్పటికీ ఇకమీదట కూడా మనందరం లేకపోవుట అనేది లేదు.

వ్యాఖ్య: 'నేను లేని సమయం అంటూ ఎప్పుడూ లేదు' అని భగవానుడు అనగానే "స్వామీ! భగవంతుడివైన నీ సంగతి కాదు నేను చెప్పేది, మాలాంటి సామాన్యుల సంగతేమిటి?" అన్నట్లుగా చూచాడు అర్జునుడు. వెంటనే భగవానుడు, "నీవు గాని, ఈ రాజులు గాని వీరందరూ కూడా ఎప్పుడూ లేనివారు కాదు. అంతేకాదు భవిష్యత్తులో కూడా ఈ దేహాలు నశించినా మనందరం ఎప్పుడూ ఉండేవారమే" అని స్పష్టం చేశాడు భగవానుడు. వేరువేరు దేహాలలోని ఆత్మ ఎప్పుడూ ఉండేదే. దేహాలు నశించినా, నశించకుండా ఎప్పుడూ ఉండే తత్త్వం ఒకటి ఉన్నది. అదే ఆత్మ. అది త్రికాలలోనూ ఉంటుంది. త్రికాలాతీతంగాను ఉంటుంది. అదే జీవుని యదార్థ తత్త్వం. దానికి చావు పుట్టుకలు లేవు. ఏమార్పులూ లేవు.

కనుక ఓ అర్జునా! ఆత్మ నిత్యమైనది. నీవు ఆత్మవే కాని దేహానివి కాదు. నీవే కాదు, ఈ సమస్త ప్రాణికోటి ఆత్మస్వరూపమే. అందరమూ ఆత్మస్వరూపమే. అన్ని కుండల లోనూ ఒకే మట్టి ఉన్నట్లు, అన్ని ఆభరణములలోనూ ఒకే బంగారం ఉన్నట్లు, అన్ని దేహాలలోను ఒకే ఆత్మ ఉన్నది. ఇక్కడే చాలామందికి సందేహం. **అన్ని దేహాలలోను ఒకే ఆత్మ ఉంటే అందరూ ఒక్క విధంగానే ప్రవర్తించరెందుకు?** కొందరు ధర్మాత్ములుగా, కొందరు అధర్మపరులుగా; కొందరు పుణ్యాత్ములుగా, కొందరు పాపాత్ములుగా; కొందరు మంచివారుగా; కొందరు చెడ్డవారుగా; కొందరు అందంగా; కొందరు అనాకారంగా ఎందుకుంటున్నారు? అని ప్రశ్నిస్తారు. ఇలా తప్పుగా చెబితే వేదాంతాన్ని ఎవరు నమ్ముతారు? అని ప్రశ్నిస్తారు. మరి

ట్యూబ్‌లైటులోను, ఫ్యాన్‌లోను, ఫ్రిజ్‌లోను, హీటరులోను ఒకే కరెంటు ఉన్నదా? వేరువేరు రకాల కరెంటు ఉన్నదా? అన్నింటిలోనూ ఒకే కరెంటు. ఒకే తీగద్వారా ఇంటిలోనికి వచ్చింది. మరి లైటు వెలుగుతున్నది, ఫ్యాను తిరుగుతున్నది, ఫ్రిజ్ చల్లబరుస్తున్నది, హీటరు వేడిచేస్తున్నదేం? ఇది కరెంటులోని తేడా కాదు, ఆయా పరికరాలలో తేడా. అదేవిధంగా అందరిలో ఒకే ఆత్మ ఉన్నప్పటికీ, వారి వారి దేహమనోబుద్ధులనే పరికరాలలో తేడాలవల్ల వేరువేరుగా కనిపిస్తున్నారు, వ్యవహరిస్తున్నారు. కనుక అన్నిదేహాలలోను ఒకే ఆత్మ ఉన్నది. ఆ ఆత్మయే నేను, నీవు, ఈ రాజులు, అందరూ కూడా. ఆత్మజ్ఞాని ఎంతగా చెప్పినా 'దేహమే నేను'– అనే అజ్ఞానంలో ఉన్న సామాన్యుడు తికమకపడుతూనే ఉంటాడు. అర్జునుడు కూడా తికమకలో ఉన్నట్లు గుర్తించాడు శ్రీకృష్ణుడు. అందుకే –

శ్రీకృష్ణుడు: అర్జునా! నీవిప్పుడున్నావా?

అర్జునుడు:ఆ! లేకేం ఉన్నాను. నీ ఎదురుగానే ఉన్నాను.

శ్రీకృష్ణుడు: శరీరంతో ఉన్నావా? శరీరం లేకుండా ఉన్నావా?

అర్జునుడు: శరీరంతోనే ఉన్నాను. ఇందులో సందేహం ఏముంది?

శ్రీకృష్ణుడు: సరే, ఈ శరీరం ఏం చేస్తే నీకు వచ్చింది?

అర్జునుడు: వెనుకటి జన్మలలో నేను చేసిన పుణ్యపాప కర్మల ఫలితంగా వచ్చింది.

శ్రీకృష్ణుడు: అంటే వెనుకటి జన్మలలో నీవు పుణ్య పాపకర్మలను చేశావా?

అర్జునుడు: అవును, చేశాను, చేయబట్టేగా ఈ జన్మ వచ్చింది.

శ్రీకృష్ణుడు: అయితే అప్పుడు నీవు ఉండే చేశావా? లేకుండానే చేశావా?

అర్జునుడు: నేను లేకుండా కర్మలెలా చేస్తాను? ఉండే చేశాను.

శ్రీకృష్ణుడు: ఉంటే–అప్పుడు ఈ దేహంతోనే ఉన్నావా? లేక మరొక దేహంతోనా?

అర్జునుడు: ఏ దేహమో తెలియదు గాని, మొత్తం మీద ఏదో ఒక దేహంతో ఉన్నాను.

శ్రీకృష్ణుడు: అంటే అప్పుడు నీవున్నావు, ఏదో ఒక దేహం ఉంది, ఆ దేహం ఎలా వచ్చింది?

అర్జునుడు: అంతకుముందు జన్మలలో చేసిన కర్మలను బట్టి.

శ్రీకృష్ణుడు: కనుక ఓ అర్జునా! అనేక జన్మలనుండి నీవున్నావు. దేహం మాత్రం

మారిపోతున్నది. అంటే దేహాలు అనిత్యం. నీవుమాత్రం నిత్యం. నీవే కాదు–ఇక్కడ, ఈ లోకంలో అందరూ నిత్యులే. అట్టి నిత్యులైనవారికోసం ఏడుపెందుకు?

జీవుడి యొక్క అసలు తత్త్వం ఆత్మయని, ఆత్మ నిత్యమని– శాశ్వతమని, దేహాలు మాత్రం నశించిపోతాయని తెలియజెప్పిన భగవానుడు ఆత్మ నిత్యమే గాదు ఏ మార్పులూ లేనిదని, శరీరానికే మార్పులని, మరణం కూడా ఒక మార్పేనని తెలియజేయబోతున్నాడు.

శ్లో॥ దేహినోఽస్మిన్ యథాదేహే కౌమారం యౌవనం జరా।
తథా దేహాంతర ప్రాప్తిః ధీరస్తత్ర నముహ్యతి ॥ (13)

తా॥ దేహధారియైన జీవునికి ఈ శరీరంలో బాల్యం, యౌవనం, ముసలితనం ఎలాగో అలాగే మరోదేహం కూడా వస్తున్నది. వివేకం గలవాడు ఈ విషయంలో ఎటువంటి మోహాన్నీ చెందదు.

వ్యాఖ్య: దేహం వేరు. దేహాన్ని ధరించిన దేహి వేరు. దేహం ఎప్పుడూ మార్పులు చెందుతూ ఉంటుంది. కొంత కాలం బాల్యం, ఆ తరువాత యౌవనం, చివరికి ముసలి తనం. అయితే బాల్యం పోయి యౌవనం వచ్చినా, యౌవనం కరిగిపోయి ముసలితనం వచ్చినా ఎవ్వడూ అదేపనిగా ఏడవటం లేదు. కాని మరణం అంటేనే భయం, దుఃఖం, శోకం. సామాన్యుడు మరణానికి ఏడుస్తాడు. ఎందుకంటే తనవి అనుకున్నవన్నీ వదలిపోవాల్సివస్తున్నదే అని, తనవారనుకున్న వారికి దూరమైపోతున్నానే అని. మరణం అంటే ఈ ముసలిదేహం పోయి తిరిగి కొత్త దేహంతో రావటమేనని సామాన్యునికి తెలియదు. అందుకే దుఃఖం.

అయితే జ్ఞానికి ఈ విషయం తెలుసు. అందుకే అతడు బాల్యము, యౌవనము, ముసలితనములాగానే మరణము, ఆ తర్వాత మరొక దేహం ప్రాప్తించటము కూడా దేహానికి కలిగే సహజమార్పులేనని గ్రహించి, ధీరుడై గంభీరంగా ఉండగలుగుతాడు. తాను దేహాన్ని కాదు దేహిని (ఆత్మను) అని, దేహం ఎన్ని మార్పులు చెందినా తానుమాత్రం ఏమార్పులు లేకుండా నిత్యంగా, శాశ్వతంగా, వికార రహితంగా ఉండేవాడినని గ్రహించి స్థిరంగా ఉంటాడు. ఇదే విషయాన్ని మరింత స్పష్టంగా తెలియజేస్తూ శ్రీకృష్ణుడు–

శ్రీకృష్ణుడు: అర్జునా! ఇపుడు నీ వయస్సెంత?

అర్జునుడు: అదేమిటి బావా! నీ వయస్సు, నా వయస్సు ఒకటేగదా! 88 సంవత్సరాలు.

శ్రీకృష్ణుడు:బాల్యంలో నీవు చేసిన గొప్ప కార్యమేమిటి?

అర్జునుడు: గురుదక్షిణగా ద్రుపదుని బంధించి తెచ్చి గురువు పాదాలపై పడవెయ్యటం.

శ్రీకృష్ణుడు: ఆ బాల్యం ఇపుడుందా?

అర్జునుడు: లేదు.

శ్రీకృష్ణుడు: మరి నీవున్నావా?

అర్జునుడు: లేకేం, ఉన్నాను. ఉండబట్టేగదా! నీకు సమాధానం చెబుతున్నది.

శ్రీకృష్ణుడు: సరే! యౌవనంలో నీవు చేసిన ఘనకార్యం ఏమిటి?

అర్జునుడు: సన్యాసివేషంలో మీ చెల్లి సుభద్రను అపహరించుకువెళ్ళాను గదా!

శ్రీకృష్ణుడు: మరి ఆ యౌవనం ఇప్పుడుందా?

అర్జునుడు: లేదు.

శ్రీకృష్ణుడు: మరి నీవున్నావా?

అర్జునుడు: ఆ! లేకేం. ఉన్నాను.

శ్రీకృష్ణుడు: అంటే ఆ బాల్యం, యౌవనం ఇపుడు లేవు. కాని నీవు మాత్రం ఉన్నావు.

అంటే అవస్థలు ఉండటం ఉండకపోవటంతో నీకే సంబంధం లేదు. నీవుమాత్రం ఉన్నావు. అలాగే శరీరం ఉండటం, ఉండకపోవటంతో నీకే సంబంధం లేదు. శరీరం ఉన్నా నీవు ఉన్నావు. శరీరం లేకపోయినా నీవు ఉంటావు. బాల్యంలో ఉన్న నీవే యౌవనంలో ఉన్నావు. యౌవనంలో ఉన్న నీవే ముసలితనంలో ఉన్నావు. ముసలితనంలో ఉన్న నీవే మరణానంతరం అవ్యక్తంలో ఉంటావు. అవ్యక్తంలో ఉన్న నీవే మరొక దేహాన్ని ధరించి వ్యక్తంలోకి – ఈ లోకంలోకి వస్తావు. కనుక నీవు నిత్యుడివి. ఎప్పుడూ ఉండేవాడివి. ఏ మార్పులు లేకుండా ఉండేవాడివి. మరెందుకు దుఃఖం? కనుక దు:ఖించేపనిలేదు. నీవు ధీరుడివి. మోహం చెందకు, శోకించకు.

అర్జునా! నీవిప్పుడు ఇలా దుఃఖిస్తున్నావు గాని అసలు సుఖదుఃఖాలు ఎందుకు

వస్తాయో తెలుసా? అవి ఎలాంటివో తెలుసా? సుఖదుఃఖాలు కలిగినప్పుడు వాటితో ఎలా వ్యవహరించాలో తెలుసా? ఇదిగో తెలుసుకో–అంటూ తరువాతి శ్లోకంలో దుఃఖాలతో అల్లాడే మానవులందరినీ దృష్టిలో పెట్టుకొని దుఃఖాన్ని ఎదుర్కొనే ఉపాయాన్ని తెలియజేయబోతున్నాడు.

శ్లో ॥ మాత్రాస్పర్శాస్తు కౌంతేయ! శీతోష్ణ సుఖదుఃఖదా:।

ఆగమాపాయినోఽనిత్యాః తాం స్తితిక్షస్వ భారత॥ 14

తా॥ కౌంతేయా! ఇంద్రియాలకు శబ్దస్పర్శాది విషయాలతో కలిగే సంయోగం వల్ల శీతోష్ణాలు, సుఖదుఃఖాలు కలుగుతూ ఉంటాయి. అవి రాకడపోకడ కలిగినవి; అశాశ్వతమైనవి. కనుక ఓ భారతా! వాటిని సహించుము.

వ్యాఖ్య: ప్రతిజీవుడూ యదార్థంగా ఆత్మయేనని, ఆత్మకు ఏ మార్పులూ లేవని, నశించిపోయేది దేహాలేగాని ఆత్మకాదని, కనుక దుఃఖించాల్సిన పనిలేదని ఇంతవరకు భగవానుడు తెలియజేశాడు. మరి ఈ శీతోష్ణాలు, సుఖదుఃఖాలు ఎందుకు కలుగుతున్నాయి? వాటినెలా ఎదుర్కోవాలి? అనే విషయాలను ఈ శ్లోకంలో తెలియ జేస్తున్నారు.

'నేను ఆత్మను' అని తెలుసుకొని, ఆత్మానుభూతిని చెంది, సర్వకాల సర్వావస్థలలోను ఆత్మగా ఉండే ముక్తునికి ఏ దుఃఖాలు లేవు. కాని జీవభావంలో ఉండే ప్రతి మానవునికి శీతోష్ణాలు, సుఖదుఃఖాలు తప్పవు. ఐతే ఈ సుఖదుఃఖాలు ఎలా కలుగుతున్నాయి? ఎందుకు కలుగుతున్నాయి? అదే–

మాత్రాస్పర్శాఃతు:– మాత్రలు అంటే ఇంద్రియాలు–అవే కన్ను, ముక్కు, చెవి, చర్మం, నాలుక. ఇక స్పర్శాః అంటే శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధాలనే విషయాలు. ఆ ఇంద్రియాలు ఈ విషయాలతో సంయోగం చెందినప్పుడే– సంబంధం పెట్టుకున్నప్పుడే సుఖమో, దుఃఖమో కలుగుతున్నాయి, చలి, వేడి పుడుతున్నాయి.

ఈ శీతోష్ణాలు, సుఖదుఃఖాలు మొదలైన ద్వంద్వాల ధాటికి తట్టుకొని నిలబడగలవాని జ్ఞానమే జ్ఞానం; అలా నిలబడగలవాని భక్తియే భక్తి; అలా నిలబడగలవాని వివేకమే వివేకం; అలా నిలబడగల మనిషే మనిషి–మనీషి–మహాత్ముడు. జ్ఞానియొక్క జ్ఞానానికి, భక్తుని యొక్క భక్తికి, వివేకి యొక్క వివేకానికి ఇవే గీటురాళ్ళు. అంటే జ్ఞానిని పరీక్షించాలంటే అతడు సుఖాలకు పొంగుతూ, దుఃఖాలకు క్రుంగుతూ ఉన్నాడా? లేదా? అని పరీక్షిస్తే సరిపోతుంది.

ఈ సుఖదుఃఖాలు ఎలా కలుగుతున్నాయి? మన దేహంలో ఉన్న ఇంద్రియాలు బయట ఉన్న విషయాలతో సంబంధం పెట్టుకుంటే– అలా పెట్టుకున్నప్పుడే కలుగుతున్నాయి. మనం బజారులో వెళుతున్నాం. మనను చూచి ఒకడు ప్రక్కవాడితో ఏదో చెప్పి తిడుతున్నాడు. ఆ తిట్లు నీవు వింటే దుఃఖం, బాధ, కోపం కలుగుతాయి. వినకపోతే–నీకు దుఃఖమూ లేదు, బాధాలేదు, కోపం లేదు. ఎందుకు? ఆ తిట్లు 'శబ్దం' అనే విషయం. నీ చెవి 'ఇంద్రియం'. ఆ శబ్దం నీ ఇంద్రియానికి అందితే దుఃఖం, బాధ, కోపం. అందకపోతే అంటే ఇంద్రియానికి విషయానికి సంపర్కం లేకపోతే ఏమీలేదు. అలాగే తిట్లే కాదు పొగడ్తలు కూడా. 'పొగడ్త' అనే 'శబ్దం' 'చెవి' అనే ఇంద్రియాన్ని తాకితే సుఖం. తాకకపోతే ఏమీలేదు. దారివెంట వెళు తుంటే నీ శత్రువు నీ కంటబడ్డాడు. శత్రువు రూపమనే 'విషయం'; కన్ను 'ఇంద్రియం' రెండూ కలిస్తే దుఃఖం, కోపం. లేకపోతే లేదు. నీకిష్టమైన స్వీటు నీ నాలుకపై వేసుకున్నావు. ఆనందం. అది నీ నాలుకను తాకలేదు. నీకే ఆనందం లేదు. స్వీటు 'విషయం'. నాలుక 'ఇంద్రియం'. రెండూ కలిస్తే ఆనందం. లేకపోతే లేదు. కనుక సుఖంగాని, దుఃఖంగాని కేవలం ఇంద్రియాలవల్ల రావటం లేదు, కేవలం విషయాలవల్ల రావటం లేదు. ఆ విషయాలతో మన ఇంద్రియాలు సంబంధం పెట్టుకుంటేనే వస్తున్నాయి. సరే ఈ సుఖదుఃఖాలు ఎట్టి స్వభావం కలిగినవి?

ఆగమాపాయినః, అనిత్యాః :– ఇవి రాకడ పోకడ గలిగి నవి. అశాశ్వతమైనవి. ఇది తెలుసుకొని ఎవరైనా సరే సుఖాలు లభించినప్పుడు పొంగిపోరాదు; దుఃఖాలు వచ్చినప్పుడు క్రుంగి పోరాదు. ఎందుకంటే వచ్చినవాటికి పోయేగుణం కూడా ఉన్నది కనుక. సుఖంగాని, దుఃఖంగాని వచ్చినవి వచ్చినట్లుగా తిష్టవేసుకుని ఉండిపోవు.

ధర్మరాజు తమ్ములతోను, భార్యతోను అరణ్యవాసం చేస్తున్నప్పుడు వారి యోగక్షేమాలను విచారించుటకు శ్రీకృష్ణుడు వచ్చాడు. నాలుగు రోజులుండి, వారికి ధైర్యం చెప్పి ద్వారకకు ప్రయాణమయ్యాడు. ధర్మరాజు వీడ్కోలు పలకటానికి చాలా దూరం వచ్చి శ్రీకృష్ణునితో, "మహాత్మా! ఎన్ని సుఖదుఃఖాలు కలిగినా సరే చలించకుండా, నేను నా ధర్మాన్ని తప్పకుండా స్థిరచిత్తంతో నిలిచి ఉండేందుకు ఏదైనా తారకమంత్రాన్ని ఉపదేశించండి" అని ప్రార్థించాడు.

దానికి శ్రీకృష్ణుడు ఒక కాగితంపై మంత్రాన్ని వ్రాసి కవరులో పెట్టి, "ధర్మనందనా! ఇది అష్టాక్షరీ మంత్రం వంటిది. దీనిని జాగ్రత్తగా దాచుకో. నీకు భరించలేనంత కష్టం వచ్చి మనస్సు చలిస్తుందనుకున్నప్పుడు దీనిని విప్పి చదువుకో. 108సార్లు అర్థయుక్తంగా జపించు. దానితో నీకు మనస్సు స్థిరమై నీ ధర్మంలో నీవు చలించకుండా నిలబడతావు" అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకకు వెళ్ళాడు.

కొంతకాలం తర్వాత కౌరవులపట్ల ఉదాసీనంగా ఉంటున్నందుకు ధర్మరాజును ద్రౌపదీ భీమసేనులు అనేక పోటుమాటలతో బాధపెడుతున్నారు. ధర్మరాజు భరించలేక పోతున్నాడు. ఆ సమయంలో శ్రీకృష్ణుడిచ్చిన కాగితం గుర్తుకు వచ్చి, దానిని తెరచి చూచాడు. అందులో 8 అక్షరాలే ఉన్నాయి. "ఇది ఈలాగే ఉండదు" అని. అంటే ఈ వచ్చిన కష్టం శాశ్వతంగా ఉండిపోదు అని. వెంటనే అర్థయుక్తంగా 108 సార్లు జపించాడు. అంతే– తన మానసిక వ్యధ అంతమైంది. తన ధర్మానికే తాను కట్టుబడ్డాడు. చేసిన ప్రతిజ్ఞ ప్రకారం 12 ఏళ్ళు వనవాసం, 1 ఏడు అజ్ఞాతవాసం చేసేందుకే నిశ్చయించుకున్నాడు. కనుక సుఖం గాని, దుఃఖం గాని, కష్టాలు గాని, ఆనందం గాని ఏవీ శాశ్వతంగా ఉండవు. అవి రాకడపోకడలు కలిగినట్టివే అని ప్రతి మానవుడు గుర్తుంచుకోవాలి.

సుఖదుఃఖాలు రెండూ ఒకదానివెంట ఒకటి వస్తూ పోతూ ఉంటాయి. అవి మంచి స్నేహితులు. వాటి బంధం విడదీయరానిది. గ్రుడ్డివాణ్ణి భోజనానికి పిలిస్తే 2 పీటలు వెయ్యాలి. ఎందుకు? వాడు ఇంకొకణ్ణి దారి చూపించటానికి తోడు తెచ్చుకుంటాడు గదా! అలాగే మనం సుఖాన్ని ఆహ్వానిస్తే అది దుఃఖాన్ని కూడా తోడు తెచ్చుకుంటుంది. ఈ శీతోష్ణాలు కూడా అంతే. రాకడపోకడ కలిగినవి. చలికాలం వస్తుంది. పోతుంది. ఆ తర్వాత ఎండాకాలం వస్తుంది. అదీ పోతుంది. ఏదీ శాశ్వతం కాదు. అందుకే–

అనిత్యాః అనిత్యమైనవి. శాశ్వతమైనవి కాదు. కాలాన్ని బట్టి మారేవి శీతోష్ణాలు. కాలాన్నిబట్టి, మనిషిని బట్టి మారేవి సుఖదుఃఖాలు. ఒకప్పుడు సుఖాన్నిచ్చినది మరొకప్పుడు దుఃఖాన్నిస్తుంది. చలి ఎండాకాలంలో సుఖాన్నిస్తుంది. చలి కాలంలో దుఃఖాన్ని కలిగిస్తుంది. అలాగే ఎండ చలికాలంలో సుఖాన్నిస్తుంది. వేసవికాలంలో తీవ్రమైన బాధను కలిగిస్తుంది. అలాగే ఒకప్పుడు సుఖాన్ని కలిగించిన వస్తువు

మరొకప్పుడు దుఃఖాన్ని కలిగిస్తుంది. ఆకలి బాగా అయినప్పుడు భోజనం ఎంతో ఆనందాన్నిస్తుంది. కడుపు నిండిన తర్వాత అదే భోజనం దుఃఖాన్ని కలిగిస్తుంది. ఒకే వస్తువు ఒకడికి సుఖాన్నిస్తే అదే వస్తువు మరొకడికి దుఃఖాన్నిస్తుంది. స్వీటు ఆరోగ్య వంతునికి ఆనందాన్ని కలిగిస్తే అదే స్వీటు షుగర్‌పేషెంటుకు దుఃఖాన్నిస్తుంది. కనుక సుఖదుఃఖాలు అనిత్యమైనవి. మరి వీటితో ఎలా వ్యవహరించాలి?

తాం స్తితిక్షస్వ : దేహమున్నంతవరకు **ఇంద్రియాలు** వదిలిపోవు. ప్రపంచమున్నంతవరకు **విషయాలు** ఎక్కడికీ పోవు. ఇంద్రియాలు విషయాలతో సంబంధం పెట్టుకున్నంత కాలం సుఖదుఃఖాలు తప్పవు. మరెలా? వివేకి ఐనవాడు వాటిని తట్టుకొనే ఉపాయం నేర్చుకోవాలి. తితిక్ష అలవరుచు కోవాలి.

సముద్ర స్నానానికి వెళ్ళినవాడు అలలు తగ్గిన తర్వాత స్నానం చేద్దామని కూర్చున్నాడట. అలలు తగ్గేదీలేదు, వీడు స్నానం చేసేదీ లేదు. అలలదెబ్బ తప్పించుకుంటూ స్నానం చేసే నేర్పు కావాలి. ప్రపంచంలో ఎండ లేకుండా, వాన లేకుండా చేయాలనుకోరాదు. గొడుగు అనే ఉపాయంతో నీ పని నెరవేర్చుకోవాలి. దారినిండా ఉన్న ముళ్ళను తొలగించాలనుకోరాదు. వాటి బాధనుండి తప్పించుకొనుటకు చెప్పులు వేసుకోవటమే ఉపాయం. అలాగే ఈ సుఖదుఃఖాలను తప్పించుకుంటూ-ఓర్చుకుంటూ మన జీవనప్రయాణం సాగించాలి. ఎలా? దుఃఖాలు కలిగినప్పుడు ఏమని భావించాలి? ఎలా నిశ్చలంగా ఉండగలం? ఇలా భావించగలమేమో చూడండి.

(1) మనకు దుఃఖం కలిగిందీ అంటే మనం పూర్వంలో చేసుకున్నపాపం ఖర్చైపోతున్నదని, మనకు సుఖం వచ్చిందీ అంటే మనం పూర్వంలో సంపాదించుకున్న పుణ్యం ఖర్చై పోతున్నది-అనీ గుర్తుచేసుకుంటే పాపం ఖర్చైపోతున్నందుకు సంతోషించాలి, పుణ్యం ఖర్చైపోతున్నందుకు బాధపడాలి. కనుక కష్టాలు, దుఃఖాలు వచ్చినప్పుడు నవ్వుతూ ఉండవచ్చు. అలాగే సుఖంతో ఉన్నప్పుడు పుణ్యం ఖర్చైపోతున్నది గనుక మళ్ళీ పుణ్యం సంపాదించుకుందామని నిర్ణయించుకొని అందుకు ప్రయత్నించవచ్చు.

(2) దుఃఖాలు వచ్చినప్పుడు ఇవి ఇలాగే ఉండిపోవు. ఈ దుఃఖం తర్వాత

వచ్చేది సుఖమే అని గుర్తుచేసుకొని దుఃఖబాధను తగ్గించుకోవచ్చు. అసలు ఈ సుఖదుఃఖాలు అనిత్యమైనవి గనుక, రాకడపోకడ గలిగినవి కనుక, వీటికోసం నేనెందుకు నా బుద్ధిని చెడగొట్టుకోవాలి? నా మార్గం నుండి నేనెందుకు ప్రక్కకు మళ్ళాలి? నా స్వభావాన్ని నేనెందుకు మార్చుకోవాలి? అనే స్థిరబుద్ధితో ఉండవచ్చు.

(3) సుఖం మనిషిని మత్తులో ముంచేస్తుంది. భగవంతునికి దూరం చేస్తుంది. అహంకారాన్ని పెంచుతుంది. అదే దుఃఖం ఐతేనో భగవంతునికి దగ్గర చేస్తుంది. మనను హెచ్చరిస్తుంది. కనుక భగవంతునికి దగ్గరచేసే దుఃఖమే నాకు మంచిది-అని అనుకున్నామా! దుఃఖం కూడా మనను బాధించలేదు.

(4) సుఖదుఃఖాలు రెండూ భగవంతుని ప్రసాదంగా స్వీకరించటం నేర్చుకోవాలి. భగవంతుని ప్రసాదం రుచిగా ఉన్నా లేక కారంగానో, ఉప్పగానో, చేదుగానో ఉన్నా మనం కళ్ళకద్దుకొని నోటిలో వేసుకుంటాం. అలాగే సుఖమైనా, దుఃఖమైనా ప్రసాదబుద్ధితో స్వీకరించాలి.

సుఖదుఃఖాలను తట్టుకొనే విషయంలో ఆత్మజ్ఞానులకు మరొక రకమైన వివేకం ఉంటుంది. సుఖదుఃఖాలనేవి మనసు యొక్క ధర్మం, మనసు ఉండే జాగ్రత్, స్వప్నావస్థలలోనే సుఖదుఃఖాలున్నాయి; మనసులేని సుషుప్తి అవస్థలో ఏ సుఖదుఃఖాలు లేవు. కనుక ఇవి మనసు యొక్క వికారాలే. నేను మనస్సును కాదు ఆత్మను. ఆత్మనైన నన్ను ఇవి తాకలేవు- అనే దృఢనిశ్చయంతో ఉంటాడు, సుఖదుఃఖాలకు అతీతంగా ఉంటాడు. ఇది ఆత్మ విచారపరుని స్థితి.

ఇక ఈ శ్లోకంలో అర్జునుని కౌంతేయా! అని; భారత! అని రెండు విధాల సంబోధనలున్నాయి. కౌంతేయా! అంటే కుంతీకుమారా! అని. ఇది మాతృపక్షంగా సంబోధన. భారత! అంటే భరతవంశంలో జన్మించినవాడా! అని. ఇది పితృపక్ష సంబోధన. ఈ రెండు సంబోధనల ద్వారా ఉభయ పక్షాలలోను నీవు యోగ్యుడవే. ఓ అర్జునా! నీవు తితిక్షను అలవరచుకోగలవు- అనే అభయం, ప్రశంస ఇందులో ఉన్నాయి.

ఇలా సుఖదుఃఖాలపట్ల తితిక్ష (ఓర్పు-సహనం) కలిగి ఉంటే ప్రయోజనమేమిటి?

శ్లో॥ యంహి నవ్యథయంత్యేతే పురుషం పురుషర్షభ!।
సమదుఃఖ సుఖం ధీరం సో஽మృతత్వాయ కల్పతే॥ **15**

తా॥ పురుషశ్రేష్ఠుడా! సుఖదుఃఖములందు సమభావము గల ధీరుడైన ఏ పురుషుని ఈ మాత్రాస్పర్శములు (ఇంద్రియ విషయ సంయోగములు) బాధించవో అతడు అమృతత్వాన్ని (మోక్షాన్ని) అందుకోవటానికి అర్హుడవుతున్నాడు.

వ్యాఖ్య: "కృష్ణా! సుఖదుఃఖాలను వివేకంతో సహించు అంటున్నావు. అలా సహిస్తే ఏమిటి ప్రయోజనం?"

"అర్జునా! సుఖదుఃఖాలు రెండింటినీ సమంగా చూడగల వారే ధీరపురుషులు. అట్టివారే అమృతత్వానికి – మోక్షానికి అర్హులౌతున్నారు". ఈ లోకంలో పుట్టిన ప్రతి జీవి అందుకో వలసింది ఆ అమృతత్వ స్థితినే. అమృతం అంటే దేవతలు త్రాగే అమృతం కాదు. దానికి ఎందరో కాపలా ఉండాలి. దాచుకోలేక తిప్పలు పడాలి. ఈ అమృతం అలాంటిది కాదు. దాచుకొనేపనీ లేదు, దోచుకొనేవారూ ఉండరు.

అమృతం అంటే మృతంలేనిది, మార్పులేనిది, నిత్యమైనది, శాశ్వతమైనది. అదే స్వస్థితి; మోక్షస్థితి. ఆ స్థితిని చేరటానికే మనకు మానవజన్మ వచ్చింది. కనుక ప్రతివాడూ తన జీవితకాలంలో అట్టి అమృతత్వస్థితిని చేరుకొనుటకు లభించిన ప్రతి అవకాశాన్ని వినియోగించు కోవాలి. అప్పుడే జన్మకు సార్థకత. అలా ప్రయత్నించేవారే ధీరులు. ధీ అంటే బుద్ధి. కనుక ధీరులు అంటే బుద్ధిమంతులు. ఎందుకోసమైతే భగవంతుడు బుద్ధిని ప్రసాదించాడో అందుకోసమే బుద్ధిని వినియోగించుకొనేవారే ధీరులు. సుఖదుఃఖాలనే ఆటుపోట్లకు తట్టుకొని నిలిచేవారే ఈ ధీరులు.

మహాబలిపురం వద్ద సముద్రజలాలలో కొన్ని గండ శిలలున్నాయి. సముద్రపు అలలు నిరంతరం వాటిని ఢీకొంటూనే ఉంటాయి. కాని ఆ బండరాళ్ళు మాత్రం ఒక్క సెంటీమీటరు కూడా కదలవు. అలలు వదిలేదీ లేదు, శిలలు కదిలేదీ లేదు. అలాగే జీవితమనే ఈ సంసార సాగరంలో సుఖదుఃఖాలనే అలలు నిరంతరం వచ్చి పడుతూనే ఉంటాయి. అయితే వాటి తాకిడికి ఏమాత్రం చలించకుండా గండశిలలాగ స్థిరచిత్తంతో నిలబడగలవాడే ధీరుడు. అట్టివాడే మోక్షస్థితికి అర్హుడౌతాడు.

మనం చేరుకోవలసింది అమృతత్వస్థితిని. అంటే మార్పులు లేని స్థితిని. కాని మనం ఉన్నది మార్పులతో కూడిన ఈ ప్రపంచంలో. సుఖదుఃఖాలనే మార్పులు

ఎల్లప్పుడూ ఉంటూనే ఉంటాయి. ఈ మార్పులకు లోబడి చలించిపోయే వాడు ఆ మార్పులు లేని స్థితిని ఎలా అందుకోగలుగుతాడు? కనుక సుఖదుఃఖాలపట్ల సమభావాన్ని కలిగి ఉండాలి.

పురుషర్షభ ! : నీవు పురుషశ్రేష్ఠుడవు. కనుక సుఖదుఃఖాలను సమంగా చూడగల బుద్ధిశాలివిగా. శోకించకు. ధీరపురుషుడివై అమృతత్వాన్ని అందుకో.

సుఖదుఃఖాలపట్ల చలించకుండా సహనం వహించటమంటే ఒక బండరాయిలాగా దిక్కుమాలిన సహనం వహించటం కాదు. వికారంచెందే కారణం ఉన్నప్పటికీ వికారం చెందకుండా స్థిరచిత్తంతో నిల్చి ఉండటం. ద్రాక్షపండ్లు అందకపోతే ఆ! పుల్లగా ఉంటాయిలే, నాకిష్టం లేదు అని ఊరుకోవటం కాదు. అవి అందుబాటులో ఉన్నాసరే, తియ్యనివైనా సరే, నాకు అవసరం లేదు అనే ధైర్యం, స్థిరనిశ్చయం ఉండాలి. అట్టివారికే మోక్షార్హత అని తెలియజేస్తున్నారు.

'శోకించదగనివారికోసం శోకిస్తున్నావు' అంటూ ప్రారంభించి భగవానుడు, ఇంతవరకు ఆత్మానాత్మవివేకం గూర్చి చెప్పుకొస్తున్నారు. ఆత్మ నిత్యవస్తువు. దానికొరకు శోకించే పనిలేదు. ఇక శరీరాలు, వాటికి కలిగే సుఖదుఃఖాలు, వాటికి కారణమైన ఇంద్రియాలు, విషయాలు– ఇవన్నీ అనాత్మ. అనిత్యమైనవి. ఒకప్పుడుండి ఒకప్పుడు లేకుండాపోయేవి. మార్పులు చెందేవి. వాటి గురించి శోకించటం వృధా– అంటూ ఇప్పుడు నిత్య అనిత్య వస్తువులను సత్ అసత్ అనే పేరుతో వాటిని తెలుసుకొనే వివేకాన్ని, నేర్పును అందించబోతున్నారు.

శ్లో॥ నాసతో విద్యతే భావః నాభావో విద్యతే సతః ।
ఉభయోరపి దృష్టోఽంతః త్వనయోస్తత్త్వదర్శిభిః ॥ **16**

తా॥ లేనిదానికి (అసత్‌కు) ఉనికి లేదు. ఉన్నదానికి (సత్) లేకపోవటం అనేది లేదు. ఈ రెండింటియొక్క నిశ్చయం, చివరి నిష్కర్ష తత్త్వజ్ఞానులచేత దర్శింపబడింది.

వ్యాఖ్య: సత్ అంటే ఉన్నది. అది మూడు కాలాలలోను ఉంటుంది. అది ఎప్పుడూ లేకుండా పోదు. అలాగే అసత్ అంటే లేనిది. అది మూడు కాలాలలోనూ లేనిదే. అది ఎప్పుడూ లేనిదే. అంటే ఒక కాలంలో కనిపించినా అది లేనిదే అని అర్థం. నిజంగా ఉన్నవస్తువు మనకు కనిపించక పోయినా ఉన్నట్టే. సూర్యుడు ఎప్పుడూ ఉంటాడు. రాత్రిపూట మనకు కనిపించదు. అంతమాత్రాన సూర్యుడు లేనట్లు కాదుగదా! ఇక లేని వస్తువు మనకు ఒక కాలంలో కనిపించినా అది లేనిదే.

ఎడారిలో ఎండమావులు కనిపిస్తాయి. అక్కడ నీరున్నట్లు భ్రమ కలుగుతుంది. కాని ఎంతదూరం వెళ్ళినా ఆ నీటిజాడే ఉండదు. అంటే కనిపించినా అది సత్యం కాదు. లేనిదే.

అసత్తు అంటే కుందేటికొమ్ములాగా, గొడ్రాలిబిడ్డలాగా ప్రతీతి లేనిది కాదు (ఊహకు అందనిది కాదు). స్వప్నంలోని వస్తువులాగా ఊహించవీలైనదే. చూడగలిగినదే. అయితే అలా చూడగల సమయంలో కూడా అది లేనిదే.

లేవు అంటే కానరావు అని అర్థం కాదు. లేకపోవటం వేరు, కానరాకపోవటం వేరు. వస్తువు కనిపించినా లేకపోవటం, లేకపోయినా కనిపించటం మిథ్య అంటారు. అదే భ్రాంతి. అదే అసత్.

స్వప్నంలో ఉన్నంతవరకు స్వప్నవస్తువులు నిజంగా ఉన్నట్లే ఉంటాయి. అవి సంతోషాన్నో, దుఃఖాన్నో కలిగిస్తూనే ఉంటాయి. కాని మేలుకున్న తర్వాత వస్తువులూ లేవు, సుఖదుఃఖాలూ లేవు. కనుక అవి కనిపించినప్పుడు కూడా లేనివే. “మొదట లేక–చివర లేక మధ్యలో ఉన్నా అది ఉన్నట్టు కనిపించటమే గాని నిజంగా లేనిదే”నని గౌడపాదాచార్యులు మాండూక్యకారికలలో తెలియజేశారు. అదే అసత్తు అంటే.

బావిదగ్గర త్రాడు పడి ఉంది. అక్కడ త్రాడు ఉన్నట్టు తెలియదు. చీకటిలో అటువైపుగా వచ్చినవాడు ఆ త్రాడును చూచి పాము అనుకున్నాడు. భయపడ్డాడు. అంతలో ఎవరో వచ్చి అగ్గిపుల్ల వెలిగించారు. ఆ వెలుగులో చూస్తే అక్కడ పాములేదు. త్రాడే ఉన్నది. మొదట త్రాడే ఉన్నది. చివరలో అగ్గిపుల్ల వెలిగించినప్పుడూ త్రాడే ఉన్నది. మధ్యలో చీకటిలో మాత్రమే పాము కనిపించింది.

మొదట–చివర త్రాడు మాత్రమే ఉండి మధ్యలో మాత్రమే పాము కనిపించిందీ అంటే అది పాములాగా భ్రమ గొల్పిందే గాని పాము కాదు. అది త్రాడే. అంటే పాముగా నీవు భ్రమపడి, భయపడినప్పుడు కూడా అది పాముకాదు, త్రాడే. అలాగే ముందూ పాము లేదు, చివరా పాము లేదు. మధ్యలో పాము ఉన్నా అది పాము కాదు. కనుక మూడు కాలాల్లోను త్రాడు ఉన్నది. అది సత్. మూడుకాలాలలోను పాము లేదు. అది అసత్.

అలాగే ఈ జగత్తు కూడా ఇప్పుడు కనిపిస్తున్నది. సృష్టికి ముందూ జగత్తు లేదు, ప్రళయం తర్వాతా జగత్తు లేదు. మధ్యలో ఉన్నట్టు కనిపించినా అది లేనిదే,

మిథ్యయే, అసత్తే. అలాగే ముందూ పరమాత్మే, చివరా పరమాత్మే. మధ్యలో కనిపించిన జగత్తు కూడా యదార్థంగా పరమాత్మే. సత్తే. అందుకే **“బ్రహ్మ సత్యం జగన్మిథ్య”** అన్నారు.

తత్త్వజ్ఞానులైనవారు ఉన్నది ఉన్నట్టుగా తెలుసుకోగలుగుతారు. సత్ ఏదో అసత్ ఏదో స్పష్టంగా తెలుసుకోగలరు. సామాన్యులుమాత్రం ఉన్నది లేనట్టు, లేనిది ఉన్నట్టు భ్రమపడుతూ ఉంటారు. **తత్త్వం అంటే చివరి నిష్కర్ష, ఇక దానికి తిరుగుండదు.** జ్ఞానుల దృష్టి వేరు. సామాన్యుల దృష్టి వేరు. కనిపించినదే నిజమనుకొనేవారు సామాన్యులు.

ఒక భక్తుడు బంగారంతో గణపతిని తయారుచేయించి పూజించాలనుకున్నాడు. 200 గ్రాముల బంగారాన్ని కంసాలి వద్దకు తీసుకెళ్ళి 50 గ్రాములతో వినాయకుణ్ణి, 50 గ్రాములతో పీఠాన్ని, 50 గ్రాములతో గొడుగును, 50 గ్రాములతో ఎలుకను తయారుచేయించుకున్నాడు. అయితే బంగారు వినాయకుణ్ణి పూజించినా ఏమీ కలిసిరాకపోగా, ఉన్న ఆస్తి కూడా ఊడ్చుకు పోయింది. దానితో అతడు వాటిని కంసాలిదగ్గరకు తీసుకెళ్ళి అమ్ముతానన్నాడు. ఆ కంసాలి గీటురాయిమీద మచ్చు చూసుకొని, తూకంవేసి అన్నింటికీ సమానంగా ధర ఇచ్చాడు.

అప్పుడు భక్తుడు కంసాలితో, “ఏమయ్యా! ఇంత అన్యాయమా? వినాయకుడికీ అదే ధర, ఎలుకకూ అదే ధర, గొడుగుకూ అదే ధరా?” అన్నాడు.

వీడి దృష్టిలో అది వినాయకుడు, ఇది ఎలుక అని ఉన్నది గాని కంసాలి దృష్టిలో అంతా బంగారమే. బంగారాన్ని తీసేస్తే అక్కడ వినాయకుడూ లేదు, ఎలుకాలేదు. దేవుడు, ఎలుక ఉన్నదనుకున్నప్పుడూ అది బంగారమే. ఆ దృష్టి లేనప్పుడూ అది బంగారమే. ఎప్పుడూ అది బంగారమే. బంగారం సత్. దేవుడూ, ఎలుక అసత్. ఇదే దృష్టిభేదం అంటే.

కనుక అర్జునా! ఆత్మ సత్. ఈ దేహేంద్రియాలు అసత్. ఇదే తిరుగులేని సిద్ధాంతం. ఇదే తత్వజ్ఞానుల నిష్కర్ష. ఎందుకు అనవసరంగా ఏడుస్తావు? తత్త్వం తెలుసుకొని శోకాన్ని విడిచి పెట్టు. ఉన్నట్టు కనిపిస్తున్న ఈ శరీరాలను నిజంగా ఉన్నవని భావించి, భ్రమపడి ఏడుస్తున్నావు. కనిపించకపోయినా నిజంగా ఉన్న సత్ పదార్థాన్ని–ఆత్మను తెలుసుకో. ఆత్మను గురించి తెలుసుకున్నావా! ఇక నీకు

శోకించాల్సిన అవసరమే లేదు. అందుకే ఆత్మ (సత్) ఎట్టిదో తెలియజేయ బోతున్నాను. విను.

శ్లో ॥ అవినాశితు తద్విద్ధి యేన సర్వమిదం తతం।

వినాశమవ్యయస్యాస్య నకశ్చిత్కర్తుమర్హతి ॥ **17**

తా॥ దేనిచేత ఈ సమస్త జగత్తు వ్యాపించబడియున్నదో అట్టి ఆత్మనాశనం లేనిదని తెలుసుకో. నాశనంలేని ఆత్మను నశింపజేయుటకు ఎవ్వడూ సమర్థుడు కాడు.

వ్యాఖ్య॥ ఈ సర్వజగత్తు–అంటే పదునాలుగు భువనాలతో కూడిన సృష్టి మొత్తం ఆత్మ అనే సూక్ష్మాతిసూక్ష్మమైన సద్వస్తువు చేత వ్యాపించబడియున్నది. సర్వవ్యాపకమైనది గనుక అది నశించేది కాదు. దానిని నాశనం చేయటం ఎవ్వరితరమూ కాదు. "యేన సర్వమిదం తతం" అనే వాక్యం "ఈశావాస్య మిదగ్ం సర్వం" అనే ఈశావాస్యోపనిషత్ మంత్రాన్ని పోలి ఉంది. ఈ జగత్తు యావత్తు ఈశ్వరునిచే వ్యాపించబడి యున్నది– అనే ఈ మంత్రభావన.

పాలలో వెన్నలాగా, తిలలలో తైలంలాగా, కుండలలో మట్టిలాగా ఆత్మ ఈ జగత్తులో అణువణువునా వ్యాపించి యున్నది. మానవుని దృష్టి సంకుచితం గనుక పై పై రూపాలనే చూడటం జరుగుతున్నది, వాటి అధిష్ఠానమైన ఆత్మను దర్శించలేకపోతున్నాడు.

ఒక గ్రామంలో నాస్తిక సంఘం ఉన్నది. ఆ ఊరికి ఏ సన్యాసులు వచ్చినా వీరంతా వెళ్ళి "భగవంతుడున్నాడా? ఉంటే చూపిస్తారా?" అని ఆయనను ప్రశ్నించి ఉక్కిరిబిక్కిరి చేస్తుంటారు. భగవంతుడున్నాడని చెప్పినా, ఆయనను చూపించటం కుదరదు గనుక వారేదేదో చెబుతారు. వీరు మాత్రం నమ్మరు. ప్రశ్నలతో వేధిస్తారు.

ఒకసారి ఒక మహాత్ముడు ఆ ఊరిలోని దేవాలయం దగ్గర పడుకున్నాడు. అది తెలిసి మనవాళ్ళంతా ఆయన చుట్టూ చేరి దేవుడున్నాడా? అని అడిగారు. "ఓ! ఉన్నాడు" అని ఆయన అనగానే "అయితే చూపించండి" అన్నారు వీరు. "ఓ! అలాగే చూపిస్తాను, దానికేం భాగ్యం" అని ఠకీమని సమాధానం చెప్పేటప్పటికి వారంతా బేజారయ్యారు. ఇంత ధీమాగా చెప్పిన వారెవరూ ఇంతవరకూ వారికి తారసపడ లేదు. తడబడకుండా ఠకీమని సమాధానం చెప్పటం కూడా ఒక కళయే.

అక్బరు పాదుషా తన మంత్రుల తెలివితేటలు పరీక్షించాలని, అందరినీ పిలిచి, మన పట్టణంలో మొత్తం కాకులెన్ని ఉన్నాయో ఖచ్చితంగా లెక్కగట్టి 24 గంటలలో చెప్పాలి. అలా చెప్పలేని వారి ఉద్యోగాలు ఊస్ట్ అన్నాడు. అందరూ తలలు పట్టుకు కూర్చున్నారు. ఆ రోజు గడిచిపోయింది. మరునాడు సభ ఏర్పాటయింది. పాదుషా ఒక్కొక్కరిని అడుగుతున్నాడు. మంత్రులంతా తలలు వాల్చేస్తున్నారు. చివరకు బీర్బల్ వంతు వచ్చింది. "బీర్బల్! లెక్కపెట్టావా?" అన్నాడు పాదుషా.

"చిత్తం మహారాజా! మన పట్టణంలోని కాకులన్నీ కలిపి 36వేల నాలుగు వందల అరవై రెండు" అన్నాడు. "ఇంత ఖచ్చితంగా ఎలా చెప్పగలుగుతున్నావ్?" అని ప్రశ్నించాడు అక్బర్. "నిన్నటినుండి నిద్రాహారాలుమాని అదేపని మీద ఉన్నాను మహారాజా!" అన్నాడు బీర్బల్. అక్బర్ పాదుషా నిర్ఘాంతపోయాడు. వెంటనే ఒక ఆలోచన తట్టింది, "సరే నీవు చెప్పినదానికంటే ఎక్కువో, తక్కువో ఉంటేనో!" అన్నాడు. "ఎక్కువైతే పొరుగూళ్ళనుంచి వచ్చాయనుకోండి, తక్కువైతే పొరుగూళ్ళకు వెళ్ళాయనుకోండి; నిన్నటినుండి ఇప్పటివరకు మన పట్టణంలో ఉన్నవాటినే నేను లెక్కపెట్టాను" అన్నాడు బీర్బల్. అంతే సభాసదులతోపాటు అక్బర్‌పాదుషా అవాక్కయ్యాడు. ఇదొక అద్భుతమైనకళ. సాధువుగారు కూడా ఇలాంటి కళలలో ఆరితేరినవాడు కనుకనే భగవంతుని చూపిస్తానని ఠకీమని సమాధానం చెప్పాడు. "చూపండి, చూపండి" అని చుట్టూ మూగారు నాస్తికులు.

"నాయనా! ప్రయాణ బడలికలో ఉన్నాను కాస్త పాలు తెప్పించండి" అనటంతో ఒక గ్లాసుపాలు తెచ్చి ఇచ్చారు. తెచ్చిన పాలను త్రాగకుండా సాధువుగారు ఒక పుల్లతో కలియబెడుతూ ఏదో వెతుకుతున్నాడు. "అయ్యా! త్వరగా పాలు త్రాగి దేవుణ్ణి చూపండి" అన్నారు వారు. "అబ్బాయిలూ! పాలలో వెన్న ఉంటుందంటారు గదా! దాన్ని చూచి త్రాగుతాను" అన్నాడు సాధువు. "ఓరిపిచ్చివాడా! వెన్న అలా కనబడుతుందా? అది పాలలో అంతటా వ్యాపించే ఉంటుంది. పాలలో నుండి వెన్నను తీయాలంటే ముందుగా పాలను కాచి, చల్లార్చి, తోడు వేస్తే కొద్దిసేపటికి పెరుగవుతుంది. దానిని చిలికితే వెన్న వస్తుంది. ఏమీ చెయ్యకుండా తేరగా కనిపిస్తుందా వెన్న?" అన్నాడు వారిలో ఒకడు.

దానికాసాధువు "నాయనలారా! దేవుడుమాత్రం అంత తేరగా కనబడతాడా ఏమీ చేయకుండా? ఈ జగత్తు నందంతటా వ్యాపించియున్న ఆయనను దర్శించాలంటే

కర్మయోగం ద్వారా ఆగామికర్మలను చేసి మనశ్శుద్ధి చేసుకోవాలి. భక్తియోగం ద్వారా ప్రారబ్ధకర్మలను అనుభవించాలి. జ్ఞానయోగం ద్వారా సంచితకర్మలన్నీ దగ్ధం చేసుకోవాలి. ఆ పరమాత్మ ఎవరో తెలుసుకొని ధ్యానం చేసి సమాధిస్థితికి చేరుకోవాలి. అప్పుడే పరమాత్మ సాక్షాత్కారం. **పాలల్లో నుండి వెన్నను తీయటానికే అంత శ్రమపడాల్సి ఉంటే, ఈ ప్రపంచంలో అణవణువునా వ్యాపించియున్న పరమాత్మను దర్శించటానికి ఎంత శ్రమపడాలి?"** అన్నాడు సాధువు. ముఖాలు వాల్చేశారు నాస్తికులు.

కనుక ఆత్మ ఈ జగత్తునందంతటా వ్యాపించియున్నది. అట్టి వ్యాపకవస్తువునకు నాశనం లేదు. కుండను నాశనం చేయొచ్చుగాని కుండయందంతటా వ్యాపించియున్న ఆకాశాన్ని ఎలా నాశనం చేయగలరు? సూక్ష్మమైన ఆకాశాన్నే నాశనం చేయలేకపోతే ఆకాశంకన్నా సూక్ష్మాతిసూక్ష్మమైన ఆత్మను ఎవరు నాశనం చేయగలరు? కనుక ఓ అర్జునా! ఆత్మ అవినాశి. దానిని నశింపజేయటం నీతరం కూడా కాదు. నీవు శరీరాలను నీ అస్త్రశస్త్రవిద్యలతో నాశనం చేయగలవేగాని, ఆత్మనేమీ చేయలేవు. ఈ విషయాన్ని చక్కగా గ్రహించి శోకాన్ని విడిచి పెట్టు అన్నాడు భగవానుడు.

ఆత్మ అవినాశి అని స్పష్టం చేసిన భగవానుడు దేహాల పరిస్థితి ఏమిటో తరువాత శ్లోకంలో తెలియజేయబోతున్నాడు.

శ్లో॥ అంతవంత ఇమేదేహాః నిత్యస్యోక్తాః శరీరిణః ।
అనాశినోఽప్రమేయస్య తస్మాద్యుధ్యస్య భారత ! ॥ 18

తా॥నిత్యమైనటువంటి, నాశనం లేనటువంటి, సాటి లేనటువంటి శరీరికి (ఆత్మకు) ఈ శరీరాలన్నీ నశించి పోయేవే. కనుక ఓ అర్జునా! యుద్ధం చెయ్యి.

వ్యాఖ్య: శరీరి (ఆత్మ) నిత్యుడు, అవినాశి, అప్రమేయుడు. ఆ శరీరి ధరించిన శరీరాలుమాత్రం అంతం గలిగినవి, అంటే నశించిపోయేవి. నీవు శరీరివేగాని, శరీరానివిగాదు. వీరంతా కూడా దేహాలు కాదు.

వీరంతా దేహాలు అని నీవు భావిస్తున్నావు. భ్రమ పడుతున్నావు. దేహాలు నశిస్తాయి గనుక వీరంతా నశిస్తారని దుఃఖిస్తున్నావు. వీరంతా దేహాలు కాదు; ఆత్మ. నీవు కూడా ఆత్మయే. ఆత్మ నశించేది కాదు. అది నిత్యం. ఎల్లప్పుడూ ఉండేది. కనుక

నశింపులేనిదానికొరకు దుఃఖించాల్సిన పని లేదు. ఇక నశించేవే ఐనా శరీరాలకొరకు దుఃఖించకుండా ఎలా ఉండగలను అంటావా? ఇవి 'అంతవంతాలు'. అంటే దేహం నశించినా మరొక దేహం వస్తుంది. మరి అట్టి దేహాల కొరకు ఎందుకు దుఃఖించటం? ఈ దేహాలు అసత్తు. అంటే లేనివే. ఎప్పుడో మరణించిన తర్వాత లేకపోటం కాదు, ఇపుడు కంటికి కనిపించేటప్పుడు కూడా లేనివే. ఇదే అసత్తు అంటే. రాత్రి కలలో కనిపించిన అప్సరసలైన నీ అష్టభార్యలు నీవు మేలుకోగానే కనిపించకుండా పోయారుగదా! వారికోసం ఏడుస్తావా? 'రాత్రి కలలో కనిపించగా తెచ్చుకొని బీరువాలో దాచుకున్న బంగారం కోసం మేలుకున్న తర్వాత ఏడుస్తావా?' అవి అన్నీ అసత్తు. ఇప్పుడే కాదు రాత్రి కలలో కనిపించి నప్పుడు కూడా అసత్తే. అలాగే ఈ దేహాలు కూడా అసత్తే. కనిపించేటప్పుడు కూడా యదార్థం కాదు.

కనుక ఓ అర్జునా! ఆత్మసత్ వస్తువని, దేహాలు అసత్ వస్తువులని తెలుసుకొని, వీరంతా ఆత్మయేగాని దేహాలు కాదు అని తెలుసుకొని, ఆత్మ ఎప్పుడూ ఉండేది నశించనిదని; దేహాలు ఎప్పుడూ లేనివేనని గ్రహించి, శోకాన్ని విడిచిపెట్టు. నీ కర్తవ్యమైన యుద్ధాన్ని చెయ్యి.

ఆత్మ నశించేది కాదని; దేహాలు నశించేవని; నీవు ఆత్మవే కాని దేహం కాదని; కనుక శోకించాల్సిన పనిలేదని ఇంతవరకు చెప్పిన భగవానుడు, ఆత్మయొక్క స్వరూప స్వభావాలేమిటో, లక్షణాలేమిటో, ప్రత్యేకత ఏమిటో తెలియజెప్పి అర్జునునికి తద్వారా సమస్తమానవాళికి ఆత్మజ్ఞానాన్ని కలిగించుటకై రాబోయే శ్లోకాల్లో అనేక వివరణలతో ఆత్మజ్ఞానాన్ని అందిస్తున్నాడు.

శ్లో॥ య ఏనం వేత్తి హంతారం యశ్చైనం మన్యతే హతం।
ఉభౌ తౌన విజానీతః నాయం హంతి న హన్యతే॥ 19

తా॥ ఎవరు ఆత్మ చంపేది అని అనుకుంటారో, లేక చనిపోయేది అని అనుకుంటారో వారు ఉభయులు తత్త్వము తెలియనివారే. ఆత్మ ఇతరులను చంపేదీ కాదు, చనిపోయేదీ కాదు.

వ్యాఖ్య: తాను చంపేవాడినని, భీష్మాదులు చనిపోయే వారని భావిస్తున్న అర్జునుడు, తనపై ఎంతో ఆదరాభిమానాలు గల ఆత్మీయులైనవారికోసం దుఃఖిస్తున్నాడు.

అర్జునుని దుఃఖాన్ని తొలగించటం కోసం ఆత్మజ్ఞానాన్ని బోధిస్తున్న భగవానుడు,

“అర్జునా! నీవుగాని, ఆ భీష్మాదులు గాని అందరూ ఆత్మయేగాని, దేహాలు కాదు. ఆత్మనాశనం లేనిది, నిత్యమైనది. అట్టి ఆత్మకొరకు దుఃఖించాల్సిన పనిలేదు” అని ఇంతవరకు చెప్పి; ఇపుడు ఆత్మ చంపేదీ కాదు, చనిపోయేదీ కాదు అని వివరించబోతున్నాడు.

చంపేదీ స్థూలశరీరమే, చనిపోయేదీ స్థూలశరీరమే, మరి నీవుగాని, భీష్మాదులుగాని స్థూలశరీరాలు కాదు, అందరూ ఆత్మయే. పైకి కనిపించేది స్థూలశరీరం. కనిపించకుండా లోపల ఉండేది ఆత్మ. పైనున్న స్థూలశరీరం నశించినా లోపలి ఆత్మ నశించేది కాదు.

ఒక కుండను రాతితో కొడితే కుండ పగిలిపోతుంది. కాని కుండలోని సూక్ష్మమైన ఆకాశానికేమీ కాదు. అలాగే కుండ ఎవరితలపైనన్నా పడితే తలకు దెబ్బ తగులుతుంది. అయితే ఆ దెబ్బ కుండవల్ల తగిలిందేగాని, కుండలోని ఆకాశం వల్ల కాదు. అలాగే నీవు బాణం వేస్తే పోయేది శరీరమే గాని ఆత్మకాదు. అలాగే ఆ దేహం పోయేది నీ దేహం వదలిన బాణం వల్లనే గాని ఆత్మవైన నీ వల్ల కాదు.

మరి చంపేదీ, చనిపోయేదీ దేహమే అయినప్పుడు, ఆత్మ కానపుడు నేను చంపేవాణ్ణని, వారు చనిపోయేవారని ఎందుకు అనుకుంటున్నాము? నేను ఆత్మను అనే జ్ఞానం లేక; నేను దేహాన్ని అని భ్రమచెందటం వల్ల. కనుక ముందు నేనెవరిని?” అనే విషయాన్ని రూఢి చేసుకోవాలి. నేను ఆత్మను అని గ్రహించి ఆత్మగా ఉండాలి. ఎరుకలో ఉండాలి. అలా ఉంటే, ఉండగలిగితే నేను చంపేవాణ్ణీ కాదు, చనిపోయేవాణ్ణీ కాదు అని నిశ్చయంగా తెలుస్తుంది. దానితో శోకం పోతుంది.

నేను దేహమనే వేషం వేసుకుని ఈ జీవన నాటక రంగంపై నటిస్తున్నాను. నాటకంలో జరిగేవన్నీ ఆ పాత్రకు సంబంధించినవేగాని, పాత్రధారికి సంబంధించినవి కావు. చంపేదీ, చచ్చేది పాత్రలేగాని, పాత్రధారులు కాదు. ఈ జ్ఞానం నాటకం వేసేవాడికీ ఉంటుంది, నాటకాన్ని చూసే వాడికీ ఉంటుంది. కాని జీవితంలో మాత్రం ఎవ్వరికీ ఉండటం లేదు. ఆత్మనని తెలియనివారు ఎందరో! తెలిసినా ఆత్మగా ఉండనివారు మరెందరో! దేహతాదాత్మ్యంతో అందరూ దేహంగానే ఉంటున్నారు. కనుక ఆత్మనని తెలుసుకొని ఆత్మగా ఉంటే నేను చంపేవాణ్ణీ కాదు, చనిపోయేవాణ్ణీ కాదు అని తెలిసిపోతుంది. అలాగాక నేను చంపేవాణ్ణిఅనిగాని,

చనిపోయేవాణ్ణిఅనిగాని ఎవరైతే అనుకుంటారో వారు తెలియనివారే. అజ్ఞానులే.

అయితే ఈ జ్ఞానాన్ని అన్నివేళలా కలిగి ఉండాలి. ఈ తెలివిని అతితెలివిగా ప్రదర్శించరాదు. ఒకడు హత్యచేసి కోర్టులో ప్రవేశపెట్టబడ్డాడు. జడ్జి విచారణచేసి మరణశిక్ష విధించాడు. అప్పుడా ముద్దాయి జేబులోనుండి భగవద్గీతను తీసి ఈ శ్లోకం చదివి, జడ్జిగారు! మీరు నాకు శిక్ష విధించటం అన్యాయం. చూడండి ఆత్మ చంపేదీకాదు, చనిపోయేదీ కాదు. నేను ఆత్మను గనుక చంపింది నేను కాదు, మరి వాడూ ఆత్మ గనుక చనిపోయిందీ వాడు కాదు. నేను చంపేవాడినని, చనిపోయేవాడినని అనుకొనేవారిద్దరూ అజ్ఞానులే. మరి నాకెందుకీ శిక్ష? అన్నాడు. దానికి జడ్జి, “నాయనా! నీవు చంపినవాడివీ కాదు, ఇప్పుడు చావబోయేవాడివీ కాదు. అసలు శిక్ష నీకు వేయలేదు; నీ దేహానికే. నీవు నిత్యుడివి, శాశ్వతుడివి. కనుక దుఃఖించాల్సినదేమీ లేదు. నీ దేహం పోయినా నీకు ఏ ఢోకా లేదు” అన్నాడు.

ఆత్మచంపేదీ కాదు, చనిపోయేదీ కాదు అని ఇంత గట్టిగా ఎందుకు చెబుతున్నాను అంటే–

శ్లో॥ నజాయతే మ్రియతే వా కదాచిత్
నా యం భూత్వా భవితా వా న భూయః ।
అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణః
న హన్యతే హన్యమానే శరీరే ॥ 20

తా॥ ఈ ఆత్మ ఎన్నటికీ పుట్టేదీ కాదు, చనిపోయేదీ కాదు. ఇదివరకు లేకుండి కొంతకాలం తర్వాత ఉండేదీకాదు. ఇది పుట్టుకలేనిది, నిత్యమైనది, ఎల్లప్పుడూ ఉండేది, అనాది యైనది. శరీరము చంపబడినప్పటికీ ఇది చంపబడదు.

వ్యాఖ్య: ఈ శ్లోకము, క్రిందటి శ్లోకము రెండూ కూడా యధాతథంగా కఠోపనిషత్తు నుండి గ్రహించబడినవే. ఆత్మ దేహం లాగా పుట్టేదీ కాదు, మార్పులు చెందేదీ కాదు, నశించేదీ కాదు. దేహం నశించినా దేహమునందంతటా నఖశిఖ పర్యంతం వ్యాపించియున్న ఆత్మ ఎన్నటికీ నశించదు అని స్పష్టంగా వివరిస్తున్నారీ శ్లోకంలో.

యదార్థంగా ఈ లోకంలో ప్రతి జీవీ ఆత్మయే. కాకపోతే ‘నేను ఆత్మను’ అని తెలుసుకోగల ప్రాణి కేవలం మానవుడు మాత్రమే. 84 లక్షల రకాల జీవరాసులలో కేవలం మానవుడికి మాత్రమే బుద్ధి ఉన్నది గనుక ఆత్మనని గ్రహించగల అవకాశం

మానవుడికే. ఐతే కేవలం తినటం, నిద్రపోవటం, సంతానాన్ని కనటం, పిల్లలను పోషించటం, ఆహారసంపాదన మొదలైన వ్యవహారాలే ప్రధానమనుకొని జీవించేవారు ఈ అవకాశాన్ని వినియోగించుకోరు. కొద్దిమంది పూర్వజన్మ సుకృతం ఉన్నవారు మాత్రమే ఈ ఆధ్యాత్మిక మార్గంలో ప్రయాణించి 'నేను ఆత్మను' అని తెలుసుకోగలుగుతారు. సాధనలు చేసి, ఆత్మగా ఉండి శాశ్వతానందాన్ని పొందుతారు.

ఇలా ఆత్మనని తెలుసుకోవటమేగాక, సర్వకాల సర్వా వస్థలయందు, దేహం ఏ పనులయందు నిమగ్నమై ఉన్నా నిరంతరం ఆత్మగా ఉండటానికి వీలుగా, ఈ శ్లోకంలో ఆత్మ లక్షణాలను స్థూలశరీరంతో పోల్చి చెప్పబోతున్నారు.

నజాయతే-న మ్రియతేవాకదాచిత్: స్థూలశరీరానికి షడ్వికారాలున్నాయి. అవే అస్తి (ఉండుట), జాయతే (పుట్టుట), వర్ధతే (పెరుగుట), విపరిణమతే (మార్పుచెందుట), విపక్షీయతే (కృశించుట), వినశ్యతి (నశించుట).

ఈ వికారాల కారణంగానే దుఃఖం. జన్మించేముందు గర్భంలో నరకయాతన, జన్మించేటప్పుడు దుఃఖం, ఇక పెరుగుతూ ఉన్నప్పుడు కోరికలు తీరలేదని దుఃఖం, శరీరంలో జరిగే మార్పులకు, గాయాలకు, రోగాలకు దుఃఖం; ఆ తర్వాత వృద్ధాప్యం వల్ల దుఃఖం; చివరకు మరణ దుఃఖం. అంటే అన్ని అవస్థలలోను, అన్ని వికారాల లోను దుఃఖమే. అయితే ఈ దుఃఖాలన్నీ వికారాలు గల దేహాలకే గాని, ఏ వికారాలు లేని ఆత్మకు కాదు. ఆత్మకు పుట్టుకా లేదు, మరణమూ లేదు. పుట్టుకలేని దానికి పెరగటం, మార్పు చెందటం, కృశించటం అనేవి ఏవీ ఉండే వీలు లేదు. కనుక ఏ వికారాలు లేని ఆత్మకు అసలు దుఃఖం ఉండే ప్రసక్తే లేదు.

కుమ్మరి కుండను తయారుచేస్తాడు. అంటే కుండకు పుట్టుక ఉంది. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు నాశనమూ ఉంది. కాని దానిలోని ఆకాశానికి (ఖాళీస్థలానికి) పుట్టుకాలేదు, నాశనమూ లేదు. అలాగే వికారాలు శరీరానికే గాని ఆత్మకు ఏ వికారాలు లేవు.

అజఃనిత్యః శాశ్వతఃపురాణః :- పుట్టుకలేనిది; చావు లేనిది; కనుక ఎల్లప్పుడూ స్థిరంగా ఉండేది. అంటే ఒకప్పుడు ఉండటం మరొకప్పుడు లేకపోవటం అనేది లేనిది; ఇది 'పురాణః' అంటే పురాతనమైనది. అంటే ఎప్పటినుండో ఉన్నది. అసలు

ఆత్మకు మొదలు లేదు. కనుక అనాది. పురాతనం అంటే చాలా పాతది గదా అనుకుంటారేమో అది ఎల్లప్పుడూ క్రొత్తదే. సదానూతనం-సనాతనం. దేహం మాత్రం పాతబడి పోయి రోతపుడుతుంది.

నహన్యతే హన్యమానే శరీరే :- దేహం నశించినా ఆత్మ నశించదు. పాత్ర వేడెక్కితే పాత్రలోని నీరు వేడెక్కుతాయి. అలాగే దేహం నశిస్తే దేహమునందలి ఆత్మ నశిస్తుందా? అనే సందేహం అక్కరలేదు. పాత్రను అన్నివైపులా అంటుకొని నీరుంటుంది. కాని దేహంతో ఏమాత్రం అంటక అసంగంగా ఆత్మ ఉంటుంది. సూక్ష్మమైన ఆకాశం కుండను అంటకుండా ఉన్నట్లు సూక్ష్మాతిసూక్ష్మ ఆత్మ శరీరాన్ని ఏమాత్రం అంటక అసంగంగా ఉంటుంది. ఈ విధంగా ఆత్మను తెలుసుకున్నవాడు, నేను ఆత్మను అని గ్రహించినవాడు ఎలా ప్రవర్తిస్తాడు?

శ్లో॥ వేదావినాశినం నిత్యం య ఏన మజమవ్యయం ।
కథంసపురుషః పార్థ! కం ఘాతయతి హంతికం॥ 21

తా॥ ఓ పార్థా! ఎవడు ఈ ఆత్మను పుట్టుక లేనిదని, నాశనం లేనిదని, నిత్యమైనదని, అక్షయమైనదని తెలుసు కుంటాడో, అట్టి పురుషుడు ఎవరిని చంపిస్తాడు? ఎవరిని చంపుతాడు?

వ్యాఖ్య: "నేను నిత్యమైన, శాశ్వతమైన, చావుపుట్టుకలు లేని ఆత్మను" అని గ్రహించిన మానవుడు, తనతో సహా అందరూ ఆత్మస్వరూపులే అని తెలుసుకుంటాడు. ఇక అట్టివాడు ఎవరిని చంపుతాడు? ఎవరిని చంపిస్తాడు?

ఆత్మను గురించి ఏమీ తెలియనివాడు, దేహమే నేను అని భ్రమలో ఉన్నవాడు, 'నేను ఆత్మనే గాని దేహాన్ని కాదు' అని తెలుసుకోలేనివాడు, నశించే దేహంలో నశించని ఆత్మగా ఉన్నానని గ్రహించలేనివాడు శరీరాన్ని చంపి నేను అతణ్ణి చంపాను అని అనుకుంటాడు. అందుకై దుఃఖిస్తాడు, శోకిస్తాడు. కాని ఆత్మజ్ఞానం కలిగిన మహాత్ముడు, 'నేను ఆత్మను-నశించని ఆత్మను' అని నిశ్చయజ్ఞానం గలవాడు ఆత్మనైన నాకు జననమరణాలు లేవు అని గ్రహించి, నేను చంపేవాణ్ణి అనిగాని, అతడు చనిపోయేవాడు అనిగాని అనుకోడు. అంతేకాదు ఆత్మనైన నేను అకర్తను-ఏమీ చేసేవాణ్ణి కాదు; అలాగే ఏమీ చేయించేవాణ్ణీ కాదు అని గ్రహించినప్పుడు నేను చంపేవాణ్ణీ కాదు, చంపించేవాణ్ణీ కాదు- అని గ్రహిస్తాడు.

ఇక్కడ శ్రీకృష్ణుడు తాను చెప్పేమాటలలో అర్జునునితో పాటు తనను కూడా

కలుపుకుంటున్నాడు. యుద్ధం చెయ్యమని స్వయంగా అర్జునుని ప్రోత్సహిస్తున్నాడు- అంటే సామాన్య భావంలో అర్జునుడు చంపేవాడు, శ్రీకృష్ణుడు చంపించేవాడు. కాని ఆత్మజ్ఞానం కలిగితే-నేను ఆత్మను అనే దృఢనిశ్చయంలో ఉంటే ఇక చంపేదెవరు? చంపించేదెవరు?

తాను చెప్పే ఆత్మజ్ఞానాన్ని అర్జునుడు గ్రహించి 'నేను ఆత్మను' అని, 'ఆత్మ చావులేనిది' అని గ్రహిస్తే, అనుభవ పూర్వకంగా గ్రహిస్తే నేను చంపేవాణ్ణి అనే భావం పోతుంది. ఆ భావం పోతే ఇక దుఃఖానికి తావులేదు. నశించేదానికి దుఃఖించాలి, కాని నశించనిదానికై దుఃఖమెందుకు?

ఇంతకూ ఆత్మకు, ఈ శరీరాలకు గల సంబంధం ఏమిటి?

శ్లో॥ వాసాంసి జీర్ణాని యథా విహాయ నవాని గృహ్ణాతి నరోఽపరాణి।
తథా శరీరాణి విహాయ జీర్ణాని అన్యాని సంయాతి నవానిదేహీ॥ 22

తా॥ మానవుడు ఏ ప్రకారంగా చినిగిపోయిన వస్త్రాలను విడిచి నూతన వస్త్రాలను ధరిస్తున్నాడో, అలాగే ఆత్మ జీర్ణదేహాలను వదలి క్రొత్త దేహాలను పొందుతున్నది.

వ్యాఖ్య: "ఆత్మనిత్యమైనదని, నాశనం లేనిదని; శరీరాలు నశించి పోయేవని" సామాన్యులకు కూడా చక్కగా అర్థం కావటానికి వీలుగా అద్భుతమైన, అందరి అనుభవంలో ఉన్న ఉదాహరణను భగవానుడు తెలియజేయటం భగవద్గీతా పాఠకుల అదృష్టం.

అసలు మనిషి చనిపోవటం అంటే ఏమిటి? చినిగిపోయిన పాత బట్టను విడిచి క్రొత్త బట్టను ధరించినట్లుగ, పనికిరాని పాతశరీరాన్ని వదలి క్రొత్త శరీరం కొరకు వెళ్ళటమే. శరీరాన్ని విడిచి వెళ్ళటమే మరణం.

ఒక వ్యక్తి ఆయా సమయాలకు తగిన దుస్తులు ధరిస్తాడు. ఉద్యోగానికి వెళ్ళేటప్పుడు సూటు, పడుకొనేటప్పుడు నైట్‌డ్రస్, ఇంట్లో ఉన్నప్పుడు లుంగీ, బనియను-ఇలా. నైట్ డ్రస్‌తో ఉద్యోగానికి వెళ్ళడు. సూటు వేసుకొని ఆటలాడటానికి వెళ్ళడు. ఆయా సమయాలకు-పనులకు తగిన వస్త్రాలను ధరిస్తాడు. ఆ పనులకు సరిపడని వస్త్రాన్ని వదిలేస్తాడు. అలాగే జీవుడు తాను కోరిన అనుభవాలను పొందటానికి తగిన దేహాన్ని ధరించి ఈ లోకంలోకి వస్తాడు. ఎప్పుడైతే ఇక తన అనుభవాలకు ఆ దేహం పనికిరాదను కుంటాడో అప్పుడు దాన్ని విడిచివెళ్తాడు.

చినిగిన దుస్తులు వదిలేటప్పుడు ఎవరూ దుఃఖించరు. కాని జీర్ణమైన దేహాన్ని విడిచేటప్పుడు మాత్రం దుఃఖిస్తాడు. మృత్యువుయొక్క స్వరూప స్వభావాలు తెలియని వారికే ఈ దుఃఖం. నీవు పొందవలసిన అనుభవాలకు ఈ శరీరం పనికిరానప్పుడు, దీనిని వదలి, పనికివచ్చే నూతన శరీరాన్ని ధరించటమే ఈ మృత్యువు యొక్క స్వభావం-అని తెలుసుకున్న వాడికి ఇక దుఃఖమెందుకు ఉంటుంది?

పసిబిడ్డకు పాలు ఇస్తున్న తల్లి ఒకవైపున పాలు అయిపోతే పాలున్న రెండోవైపుకు బిడ్డను మారుస్తుంది. అజ్ఞానంలో ఉన్న ఆ పసివాడు ఈ విషయం తెలియక వదిలించేటప్పుడు ఏడుస్తాడు, కరిపించేటప్పుడు ఏడుస్తాడు. కాని తల్లిమాత్రం ఆ బిడ్డ క్షేమం కోసమే, అతడి ఆకలి తీరటం కోసమే బలవంతంగా అలా చేస్తుంది. అలాగే ప్రకృతిమాత కూడా జీవుడి యొక్క అనుభవాలకు తగిన నూతన దేహాన్ని ఇవ్వటం కోసమే, అనుభవాల నివ్వటానికి ఉపయోగపడని జీర్ణదేహాన్ని బలవంతంగా వదిలించేస్తుంది. ఇది తెలియని అజ్ఞాని దేహం వదిలిపోతుందే అని ఏడుస్తాడు. పిల్లవాని బట్టలు చినిగినప్పుడు, క్రొత్తబట్టలు వేయటానికే తల్లివాటిని తొలగిస్తుంది. ఇది తెలియని పిల్లవాడు ఏడుస్తాడు. అలాగే నూతన దేహాన్ని ఇవ్వటానికే జీర్ణదేహాన్ని ప్రకృతి తొలగిస్తుంటే, ఆ ప్రకృతిమాత చేసే మేలును తెలుసుకోలేని ఈ పిల్లలు- గడ్డాలు, మీసాలు వచ్చిన పిల్లలు ఊరక గోలపెట్టి ఏడుస్తారు. కాని ప్రకృతి వదలదు. దేహాన్ని వదిలించే తీరుతుంది. కనుక మరణ సమయంలో ఏడ్చేవాడు అజ్ఞాని. జ్ఞాని ఏడవడు, సంతోషిస్తాడు.

ఈ సందర్భంలోనే లోకంలో చాలామంది ఒక విమర్శ చేస్తుంటారు. అది ఏమిటంటే విడిచిపెట్టే దేహాలన్నీ జీర్ణమైనవేనా? 5 సంవత్సరముల బాలుడు, 10-12 ఏండ్లవారు, 20-25 సంవత్సరముల నవయవ్వనంలో ఉన్న స్త్రీ పురుషులు కూడా మరణిస్తుంటారు కదా! వారి దేహాలు ఎంతో అందంగా, ఆకర్షణీయంగా ఉంటాయి. మరి ఇవి జీర్ణదేహాలెలా అవుతాయి?

ఇక్కడ జీర్ణమైన దేహాలు అంటే కర్మతో జీర్ణమైన దేహాలు అని. ఏ ప్రారబ్ధకర్మఫలాలు అనుభవించటానికి తగిన దేహాన్ని తీసుకొని జీవుడు ఈ లోకంలోకి వస్తున్నాడో, ఆ ప్రారబ్ధ కర్మఫలాలు అనుభవించటం పూర్తయి పోయినపుడు ఆ దేహం జీర్ణదేహమే.

అసలు వస్త్రాలు గాని, దేహాలు గాని జీర్ణమైనవా? కాదా? అని నిర్ణయించేదెవరు? వాటి (ఓనర్) స్వంతదారు మాత్రమే. ఒక సంపన్నురాలు సంవత్సరానికి 30-40 చీరలు కొంటుంది. 4-5 సార్లు ఒక చీరను కట్టిన తర్వాత దానిని తీసేస్తుంది. అది ఆమెకు జీర్ణవస్త్రం. అదే చీరను తక్కువ ధరకు కొన్న పేదరాలికి అది నూతన వస్త్రం. కనుక అది జీర్ణవస్త్రమో కాదో నిర్ణయించాల్సింది ఆ వస్త్రం యొక్క స్వంతదారు మాత్రమే. అలాగే ఒక దేహం జీర్ణదేహమా? కాదా? అని నిర్ణయించాల్సింది ఆ దేహం యొక్క స్వంతదారైన జీవుడే. దేహం ద్వారా తనకు రావలసిన అనుభవాలకు ఈ దేహం పనికిరాదు గనుక అతడి దృష్టిలో అది జీర్ణదేహమే. జీవుడు తాను అనుభవించవలసిన ప్రారబ్ధ కర్మఫలాలు అనుభవించటం పూర్తి అయితే అది అతడికి జీర్ణదేహమే.

కనుక అర్జునా! నీ ఎదుట నిలబడ్డ భీష్మద్రోణాదులు వారి జీర్ణ దేహాలను వదిలించుకోవటానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు. వారు ఆత్మజ్ఞాన సంపన్నులైతే దేహాల పీడను శాశ్వతంగా వదిలించుకొని విదేహముక్తులవుతారు. జ్ఞానులు కాకపోతే ఈ జీర్ణదేహాలను వదిలి తగిన నూతన దేహాలతో తిరిగివస్తారు. ఎటు చూచినా ఇది వారికి లాభమేకాని ఏమాత్రం నష్టం లేదు. అందుకే ఏ దుఃఖమూ లేకుండా హాయిగా ఉన్నారు. నీవు నీ ధర్మాన్ని నెరవేర్చుకొని సార్థకత పొందు, వారు మరణాన్ని సద్వినియోగం చేసుకొని సార్థకత పొందుతారు.

నర:దేహీ: వస్త్రాలను మార్చేవానిని నరుడుఅని, దేహాలను మార్చేవానిని దేహి అని ఈ శ్లోకంలో అన్నారు. వస్త్రాలను మార్చేది నరులే. మానవులే. కాని దేహాలను మార్చేది అన్ని ప్రాణులూ కూడా. అందుకే దేహాలను మార్చేవానిని దేహి (జీవుడు) అన్నారు.

కనుక అర్జునా! దేహాలు నశిస్తాయని శోకించకు. పాతబట్టలు విడిచిన తరువాత ఎవడూ నగ్నంగా ఉండడు, తర్వాత ధరించాల్సిన వాటిని రడీగా ఉంచుకుంటాడు. అలాగే ఈ దేహాలు పోతే ఎలాగా? అని చింతించకు. క్రొత్త దేహాలు నీ కర్మలను బట్టి రడీగా ఉంటాయి. ఎన్ని దేహాలను ధరించినా, వదిలినా నీవు మాత్రం ఎక్కడికీ పోవు. నీవు నిత్యుడివి.

వస్త్రాలు ఎన్ని మార్చినా దేహం అలాగే ఉంటుంది. దేహాలు ఎన్ని మార్చినా ఆత్మ అలాగే ఉంటుంది. ఆత్మ నిత్యమైనది. చావు పుట్టుకలు లేనిది. శాశ్వతమైనది.

అని ఋజువు చేసేందుకే భగవానుడీ శ్లోకంలో ఈ ఉదాహరణను ఇవ్వటం జరిగింది.

ఆత్మ దానంతట అది నిత్యమైనదే. చావుపుట్టుకలు లేనిదే. సరే. దేహాలను బాధించినట్లు వేటితోనూ ఆత్మను బాధించటం కుదరదా? లేక ఆత్మను బాధించే వస్తువులు ఏమైనా ఉన్నాయా? తరువాత 2 శ్లోకాల్లో వివరించబోతున్నాడు భగవానుడు.

శ్లో॥ నైనం ఛిందంతి శస్త్రాణి నైనం దహతిపావకః ।
నచైనం క్లేదయంత్యాపః నశోషయతి మారుతః ॥ 23

శ్లో॥ అచ్ఛే ద్యోఽయమ దాహ్యోఽయం అక్లేద్యోఽశోష్య ఏవచ।
నిత్యస్సర్వ గతః స్థాణుః అచలోఽయం సనాతనః॥ 24

తా॥ ఈ ఆత్మను శస్త్రాలు ఛేదించలేవు. అగ్ని కాల్చలేదు. నీరు దీనిని తడుపలేదు. వాయువు ఎండించలేదు (23). ఇది ఛేదించవీలులేనిది, దహించ వీలులేనిది, తడుపుటకు వీలులేనిది, ఎండించ వీలులేనిది. ఇది నిత్యమైనది, సర్వవ్యాపకమైనది, స్థిరమైనది, అచలమైనది, సనాతనమైనది (24).

వ్యాఖ్య: ప్రపంచంలోని వస్తువులు గాని, ప్రాణుల దేహాలు గాని, అన్నీ ఎప్పుడో ఒకప్పుడు నశించిపోయేవే. ఆయుధాలచేత ఛేధించబడతాయి, అగ్నిచేత దహింపబడతాయి, నీటిచేత తడుపబడతాయి. వాయువుచేత ఎండింపబడతాయి. కాని ఆత్మ ప్రపంచంలోని వస్తువుల లాంటిదీ కాదు, అది దేహములవంటి స్థూల వస్తువూ కాదు. ఆత్మసూక్ష్మాతి సూక్ష్మమైనది. దానికి పుట్టుకాలేదు, మరణమూలేదు, నాశనము లేదు. అంతేకాదు ఈ శస్త్రాలు గాని, అగ్ని గాని, నీరుగాని, వాయువుగాని ఆత్మను ఏమీ చేయలేవు. పంచభూతాల కతీతమైన ఆత్మను ఈ పంచ భూతాలు ఏమీ చేయలేవు అనిఇక్కడ భగవానుడు స్పష్టం చేస్తున్నాడు.

స్థూలవస్తువులు సూక్ష్మమైన వాటినేమీ చేయలేవు. ఆత్మ సూక్ష్మాతి సూక్ష్మమైనది. గనుక ఆత్మను ఇవి ఏమీ చేయలేవు. సూక్ష్మమైన గాలి (వాయువు) చెట్ల ఆకులను కదిలించగలుగు తుంది గాని, స్థూలమైన ఆకులు గాలిని ఏమీ చేయలేవు.

పంచభూతాలలో ఆకాశం సూక్ష్మమైనది. దానికి శబ్ద గుణం ఒక్కటే. వాయువు ఆకాశమంతసూక్ష్మం కాదు. దానికి శబ్దస్పర్శ అనే 2 గుణాలు. అగ్నికి శబ్ద స్పర్శతో

పాటు రూపం అనే గుణం కూడా ఉంది. కనుక కొంచెం స్థూలం, కొంచెం సూక్ష్మం. ఇక నీరు స్థూలం. దానికి 4 గుణాలు. శబ్దస్పర్శ రూపరస అనేవి. భూమి అన్నింటికన్న- నీటికన్నా స్థూలం. దీనికి పై నాలుగుతో బాటు గంధమనే గుణం కూడా ఉంది. 5 గుణాలున్న భూమి పూర్తిగా స్థూలం, గుణాలు తగ్గేకొద్దీ స్థూలత్వం తగ్గి సూక్ష్మత్వం పెరుగుతుంది. 1 గుణం ఉన్న ఆకాశం అన్నింటికన్నా సూక్ష్మం. ఇక ఆ ఒక్క గుణం కూడా లేని నిర్గుణమైన ఆత్మ ఆకాశం కన్నా సూక్ష్మాతి సూక్ష్మమైనది. అట్టి ఆత్మను ఈ పంచభూతాలు కూడా ఏమీ చేయలేవు.

ఈ శ్లోకంలో ఇచ్చిన అగ్ని, నీరు, వాయువు ఈ 3 పంచభూతాలకు చెందినవి. శస్త్రాలు భూతత్వం కనుక అవీ పంచభూతాలలోనివే. భూతత్వమైన శస్త్రాలు పంచభూతాలలోని ఆకాశాన్నే ఛేదించలేవు. అలాంటిది ఆకాశం కన్నా సూక్ష్మాతి సూక్ష్మమైన ఆత్మను ఎలా ఛేదించగలుగుతాయి? అలాగే అగ్ని ఆకాశాన్నే కాల్చలేదు. ఆత్మనెలా కాల్చగలుగుతుంది? నీరు ఆకాశాన్ని తడుపలేదు. ఆత్మనెలా తడుపగలుగుతుంది? వాయువు ఆకాశాన్నే ఎండించలేదు. అలాంటిది ఆకాశం కన్నా సూక్ష్మాతి సూక్ష్మమైన ఆత్మనెలా ఎండించగలదు? కనుక ఇవేవీ ఆత్మనేమీ చేయలేవు. ఆత్మదేనిచేతను బాధించబడేది కాదు. ఇలా చెప్పటంలో భగవానుని అభిప్రాయం ఏమై ఉంటుంది?

అర్జునుని వద్ద భూతత్వానికి చెందిన ధనుస్సు, బాణాలు, కరవాలము, గద, కుంతము మొదలైన ఆయుధాలెన్నో ఉన్నాయి. అలాగే అగ్ని తత్వానికి చెందిన ఆగ్నేయాస్త్రము, నీటితత్వానికి చెందిన వారుణాస్త్రము, పర్జన్యాస్త్రము ఉన్నాయి. వాయు తత్వానికి చెందిన వాయువ్యాస్త్రం ఉంది. ఇంకా పంచభూతాలకు చెందిన అనేక అస్త్రశస్త్రాలున్నాయి. ఎలాంటి అస్త్ర శస్త్రాలున్నా, ఓ అర్జునా! ఇవి స్థూలమైన దేహాలను నశింపజేస్తాయే గాని, సూక్ష్మాతి సూక్ష్మమైన, నిత్యమైన, అవ్యయమైన ఆత్మను ఏమీ చేయలేవు- అని స్పష్టం చేయటానికే.

ఇదే భావాన్ని తిరిగి 24వ శ్లోకంలో కూడా స్పష్టం చేస్తున్నారు. పంచభూతాలతో తయారైన వాటినే పంచభూతాలు బాధిస్తాయి గాని పంచ భూతాలకతీతమైన ఆత్మను ఈ పంచభూతాలుగాని, పంచభూతాలతో తయారైన వస్తువులు గాని ఏమీ చేయలేవు అని. అందుకే ఆత్మ ఛేదించబడేది కాదు, దహించబడేదికాదు, తడుపబడేది కాదు,

ఎండించబడేది కాదు అని చెప్పటం. ఇలా చెప్పటంలో పునరుక్తి దోషం (మళ్ళీ మళ్ళీ చెప్పి విసిగించటం) ఉన్నదా? వేదాంతంలో అలాంటిదోషం ఏమీ ఉండదు. ఎన్నోసార్లు చెబితేగాని వేదాంత విషయాలు అర్థం కావు. అందుకే వెంటవెంటనే చెప్పటం జరిగింది. ఇది శాస్త్రమర్యాద.

ముసలితనం వల్లనో, వ్యాధులవల్లనో శరీరాలు రాలిపోతాయి. ఇది సహజమరణం. ఇక ప్రమాదాలవల్లనో, ఆయుధాలవల్లనో బలాత్కార మరణాలు కూడా ఉంటాయి. అయితే ఆత్మకు సహజ మరణం ఎలాగూ లేదు. ఇక ఆయుధాలవల్లగాని, నీరు, గాలి, నిప్పువల్లగాని బలాత్కార మరణం కూడా ఆత్మకు ఉండదు అని ఈ శ్లోకాల్లో స్పష్టం చేస్తున్నాడు భగవానుడు.

కొన్ని విశేషణాలతో ఆత్మ ఎట్టిదో వివరిస్తున్నారీ శ్లోకంలో-

1) నిత్య: ఆత్మకు పుట్టుకా లేదు, చావూ లేదు కనుక నిత్యమైనది. దేనిచేత మార్పు చెందేదీ కాదు, నశించేదీ కాదు. కనుక ఏ మార్పులు- వికారాలు లేకుండా ఎప్పుడూ ఒక్కటిగానే ఉంటుంది.

2) సర్వగత: ఆత్మ సూక్ష్మాతిసూక్ష్మం గనుక సర్వగతం. అది లేని ప్రదేశం ఉండదు. పంచభూతాలలో సూక్ష్మమైన ఆకాశం కూడా సర్వవ్యాపకమే. కాకపోతే స్థూలవస్తువులలో ఆకాశం ఉండే వీలు లేదు. కాని ఆత్మమాత్రం స్థూల వస్తువులలో కూడా ఉంటుంది. కనుక సర్వవ్యాపి

3) స్థాణు: స్థాణువు అంటే స్థిరంగా ఉండేది. ఒకచోట కదలక ఉంటుంది అని.

4) అచల: చలనము లేనిది. దేనికైనా చలనం ఉండాలంటే చలించటానికి కావలసిన ఖాళీ ప్రదేశం ఉండాలి. మనం కదులుతున్నాం అంటే మనం లేని ఖాళీ ప్రదేశం ఉంది. కాని ఆత్మసర్వవ్యాపి గదా! అది లేని చోటు లేదు గదా! స్థూలవస్తువులతో సహా అన్నింటా- అంతటా వ్యాపించి యున్నది గదా! మరి అది ఎలా కదులుతుంది? కదలటానికి చోటెక్కడ? అంతటా అదే గదా! అందుకే అచలం అన్నారు.

స్థాణువు అన్నా అచలం అన్నా రెండూ సమానార్థక పదాలే. మరి రెండు పదాలనెందుకు వాడినట్లు? స్థాణువు అంటే చెట్టు. అది కదలకుండా భూమిలో

స్థిరంగా ఉంటుంది. అయితే పెరిగేకొద్దీ కొమ్మలు, ఆకులు, పూలు, కాయలు వస్తూ కదులుతూ ఉంటుంది. అచలం అంటే పర్వతం. ఇక దీనిలో ఏ కదలికా ఉండదు. కనుక అచలం అన్నారు. ఆత్మ ఇలా కదలకుండా ఎప్పుడూ స్థిరంగా ఉంటుంది. ఆత్మలేని చోటు అంటూ లేదు గనుక అది కదిలే వీలు లేదు.

5) సనాతన: ఆత్మపుట్టుకలేనిది గనుక అది అనాది. అది లేని సమయం అంటూ లేదు. ఎప్పటినుండో ఉన్నది గనుక పురాతనం, సనాతనం అన్నారు. అంటే చాలా పాతది. పాతది కదా అని రోతది కాదు. ఎందుకంటే అది సనాతనమే కాదు సదా నూతనం. ఎల్లప్పుడూ కొత్తదే. అట్టి ఆత్మను తెలుసు కొనుటకు, అందుకొనుటకు, ఆ స్థితిలో నిలుచుటకు యోగులు, తపశ్శక్తి సంపన్నులు, సాధకులు, మహాత్ములు, జ్ఞానులు తమ సర్వశక్తులు ధారపోసి సాధన చేస్తుంటారు. కనుక అది ఎప్పుడూ నూతనమైనదే. ఆత్మతత్త్వ విచారణయే మనందరి సనాతన ధర్మం.

“కనుక ఓ అర్జునా! ఈ ఆత్మతత్త్వ విచారణ చేసి, శోకాన్ని విడిచిపెట్టు” అంటూ ఇంకా ఆత్మతత్త్వాన్ని తరువాత శ్లోకంలో వివరించబోతున్నాడు భగవానుడు.

శ్లో॥ అవ్యక్తోఽయమ చింత్యోఽయం అవికార్యోఽయ ముచ్యతే।
తస్మాదేవం విదిత్వైనం నానుశోచితు మర్హసి॥ 25

తా॥ ఈ ఆత్మ అవ్యక్తం (ఇంద్రియములకు గోచరించనిది), అచింత్యం (మనస్సు చేత చింతించవీలులేనిది), అవికార్యం (ఏ వికారాలు లేనిది). ఈ ప్రకారంగా ఆత్మను తెలుసుకొని శోకాన్ని విడిచిపెట్టు.

వ్యాఖ్య: ఇంతవరకు అర్జునుని శోకానికి కారణం “ఆత్మనని తెలియని అజ్ఞానమే”నని గ్రహించిన భగవానుడు, అతడి అజ్ఞానాన్ని తొలగించటానికి 11వ శ్లోకం నుండి ఆత్మజ్ఞానాన్ని అఖండంగా బోధిస్తున్నాడు. ఓ అర్జునా! నీవు దేహానివి కాదు. ఆత్మవు. దేహాన్నని భావించి దేహంతో తాదాత్మ్యం చెందితే దేహ బాధలు నీవే అవుతాయి, కనుక శోకించాలి. అలాగాక ‘నేను ఆత్మను’ అని తెలుసుకొని ఆత్మగా ఉన్నావా? ఆత్మకు ఏ బాధలు, దుఃఖాలు ఉండవు; ఏ మార్పులు, వికారాలు ఉండవు. కనుక నీవు దుఃఖించేపని ఉండదు–అని స్పష్టం చేయటం కొరకు ఆత్మ లక్షణాలను ఈ శ్లోకంలో తెలియజేస్తున్నారు.

ఆత్మ అవ్యక్తం అంటే అన్ని స్థూలవస్తువులలాగా వ్యక్త మయ్యేది కాదు. మన ఇంద్రియాల ద్వారా గోచరించేది కాదు. అంతేకాదు. మనస్సుతో భావిద్దాం అన్నా

కుదరదు. ఎందుకంటే **ఆత్మ అచింత్యం** అంటే మనస్సు ద్వారా చింతించే అవకాశం కూడా లేదు. ఎందుకు? మనస్సేమో జడం. ఆత్మ ఏమో చైతన్యం, చైతన్యం జడవస్తువును తెలుసుకోగలుగుతుంది గాని జడవస్తువు చైతన్యాన్ని తెలుసుకోలేదు. ఇట్టి అవ్యక్తం, అచింత్యం అయిన ఆత్మ **అవికార్యం** – ఏ మార్పులు లేనిది; పుట్టటం, పెరగటం, కృశించటం; నశించటం; మార్పులు చెందటం– ఈ మార్పులన్నీ శరీరాలకే గాని ఆత్మకు ఇవేవీ లేవు. ఎప్పుడూ ఒక్కటిగానే ఉంటుంది. అట్టి అమృతమయమైన, ఆనంద స్వరూపమైన ఆత్మవే నీవు. ఇది తెలుసుకొని ఆత్మగా ఉన్నావా! ఇక శోకించేపనిలేదు.

దీనినిబట్టి ఈ తాపత్రయాలతో, సంసార దుఃఖాల్లోపడి కొట్టుకునే వారందరికీ శాశ్వత దుఃఖ నివారణకు పరమౌషధం ఆత్మజ్ఞానమే– నేను ఆత్మనని తెలుసుకొనే జ్ఞానమే అని తెలుస్తున్నది.

కనుక ఓ అర్జునా! సుఖదుఃఖాలన్నీ దేహమనో బుద్ధులకే. వీటితో ఆత్మకు అంటుసొంటు లేదు. అన్ని దేహాలలోను ఉన్న ఆ విరాట్ వీరపురుషుణ్ణి ఖండించే ఖడ్గా లెక్కడున్నాయి? మండించే మంటలెక్కడున్నాయి? నీ అస్త్ర శస్త్రాలన్నీ జడమైన శరీరాలనే గాని– నిత్యము, నిర్వికారము, అక్షరము అయిన ఆత్మను తాకను కూడా తాకలేవు. కనుక శోకించకు. దేహాలకోసం ఏడ్చినా ప్రయోజనం లేదు. ఆత్మకోసం ఏడవాల్సిన పనేలేదు.

అలెగ్జాండరు మనదేశంపై దండెత్తిన రోజుల్లో, ఒకనాడు సింధునదీప్రాంతంలో ఒక దిగంబర సాధువును చూశాడు. ప్రశాంతంగా, గంభీరంగా, యోగంలో ఆశీనుడైన ఆ సాధువు వద్దకెళ్ళి, “అయ్యా! మీరు నాతో మా దేశానికి రండి. మీకు ఉపకారం చేస్తాను” అన్నాడు అలెగ్జాండరు. దానికా సాధువు, “మహారాజా! మీ ఉపకారం అలా ఉంచి, చలివేళన ఎండకు అడ్డంగా నిలబడ్డ మీరు ప్రక్కకు తొలగండి. ఈ ఉపకారం చాలు నాకు” అన్నాడు. **ఆశలేని వాడికి ప్రపంచం గడ్డిపోచతో సమానం.**

అలెగ్జాండరుకు మండిపోయింది. కత్తిదూసి ఖండిస్తానంటూ పైపైకొచ్చాడు. సాధువు పకపక నవ్వుతూ, “మహారాజా! నన్ను ఖండిస్తావా? నీ ఖడ్గానికి

తెగిపడేందుకు నేను 3 మూరల మాంసపిండాన్ని అనుకుంటున్నావా? నైనం ఛిందంతి శస్త్రాణి...” అని గర్జించాడు. **ఆత్మస్వరూపునికి దుఃఖం లేదు, భయం లేదు, శోకం లేదు, కోపం లేదు.**

ఇంతవరకూ తత్త్వవేత్తల దృష్టితో ఆత్మ నశించేది కాదు గనుక శోకించే పనిలేదు-అని స్పష్టం చేసిన భగవానుడు, లోకంలో ఏ కొద్దిమందో తప్ప అందరూ సామాన్య మానవులే గనుక; ఆత్మజ్ఞానం లేనివారే గనుక; వారికోసం - అంటే వారు కూడా శోకించాల్సిన పని లేదని రాబోయే 5 శ్లోకాల్లో తెలియజేయబోతున్నాడు.

శ్లో॥ అథచైనం నిత్యజాతం నిత్యం వా మన్యసేమృతం।
తథాపిత్వం మహాబాహొ నైవం శోచితుమర్హసి॥ 26

శ్లో॥ జాతస్యహిధృవో మృత్యుః ధ్రువం జన్మమృతస్యచ।
తస్మాదపరిహార్యేఽర్థే నత్వం శోచితుమర్హసి ॥ 27

తా॥ ఒకవేళ ఆత్మపుట్టేది, చనిపోయేది అని అనుకున్నా ఓ మహాబాహుడా! అప్పుడు కూడా నీవు శోకించాల్సిన పని లేదు (26) పుట్టినదానికి మరణం, మరణించిన దానికి పుట్టుక నిశ్చయం గదా! మరి నివారించలేని ఈ విషయంలో నీకు శోకమెందుకు? (27)

వ్యాఖ్య: ఇక్కడినుండి మరో తర్కం వినిపిస్తున్నాడు భగవానుడు, లోకంలో చాలామందికి ఆత్మజ్ఞానం ఉండదు. ఆత్మశాశ్వతంగా ఉండేదని తెలియదు. మరి వారు శోకించాల్సిందేనా? అంటే - లేదు అని తెలియజేస్తున్నారు. ఆత్మ పుట్టేదీ, పోయేదీ అని అనుకున్నా, దేహంపోతే ఆత్మ పోయినట్లేనని అనుకున్నా అప్పుడు కూడా నీవు శోకించాల్సిన పనిలేదు. ఎందుకంటే పుట్టిన ప్రతిజీవికీ ఎప్పుడో ఒకప్పుడు మరణం తప్పదు. అలాగే మరణించిన ప్రతిజీవి తిరిగి జన్మించక తప్పదు. దీనిని నివారించటం ఎవరివల్లాకాదు. మరి ఎందుకు దుఃఖం? నీ ఎదురుగా ఉన్న భీష్మాదులు ఎప్పటికైనా మరణించ వలసిన వారే కదా? మరెందుకు వారికై శోకిస్తావు? ఎలాగూ జరిగేదానికై దుఃఖించటం తెలివితక్కువ తనం మాత్రమే.

జీవులు శూన్యంలో నుండి వచ్చి, కొంతకాలం ఉండి, తిరిగి శూన్యంలోకి వెళతారని భౌతికవాదుల విశ్వాసం. ఐతే ఆస్తికుల, వేదాంతుల విశ్వాసం వేరు. జీవుళ్ళు అవ్యక్తం నుండి వచ్చి, తమ ప్రారబ్ధ కర్మఫలాలను అనుభవించి, వాసనలను ఖర్చుచేసుకొని,

ఆ ప్రారబ్ధకర్మ ఫలాలు, వాసనలు క్షయం కాగానే ఈ దేహాన్ని విడిచి అవ్యక్తంలోకి వెళ్ళి, తమ సంచితకర్మలనుండి పక్వానికి వచ్చిన ప్రారబ్ధ కర్మఫలాలను అనుభవించటానికి తగిన దేహంతో తిరిగి జన్మిస్తారని ఆస్తికుల నమ్మకం. మరి ఎలాగూ తప్పని ఈ రాకపోకల గురించి శోకించటమెందుకు? అనేది భగవానుని వాదన. ఇది సామాన్యుల దుఃఖనివారణ కొరకు చెప్పినదే.

క్రొత్తగా వివాహం చేసుకున్న యువతి ఆఫీసుకు వెళ్ళిన భర్తరాకకోసం రోజంతా ఎదురుచూస్తూ ఉంటుంది. మధ్య మధ్యలో వాకిలివద్దకెళ్ళి చూస్తుంది. కాని ఎప్పుడూ టూర్లు తిరుగుతూ 10 రోజులకో, 15 రోజులకో తిరిగివచ్చే భర్తకోసం భార్య ప్రతిరోజు ఎదురుచూస్తుందా? లేదు. ఎందుకంటే ఆయన ఉద్యోగం అలాంటిది. ఎంత ఎదురుచూచినా ఏం ప్రయోజనం? అని ఉదాసీనంగా ఉంటుంది.

కనుక అర్జునా! ఎలాగూ తప్పక జరిగే జననమరణాలకై శోకించకు-అని చెప్పి మరొక విధంగా కూడా శోకించే పని లేదని చెప్పబోతున్నాడు భగవానుడు.

శ్లో॥ అవ్యక్తాదీనిభూతాని వ్యక్తమధ్యానిభారత।
అవ్యక్త నిధనాన్యేవ తత్రకా పరిదేవనా॥ 28

తా॥ భరతవంశంలో జన్మించిన అర్జునా! భూతాలయొక్క మొదలు కనబడదు, మధ్య మాత్రం కనబడుతుంది, నశించిన తర్వాతా కనిపించవు. అట్టి భూతాలకొరకు ఎందుకు దుఃఖించటం?

వ్యాఖ్య: భూతము అంటే పుట్టినది అని. మనుష్యులు, జంతువులు, పక్షులు, క్రిమికీటకాలు, చెట్లు చేమలు, ప్రాణుల శరీరాలు-అన్నీ పుట్టినవే. అన్నీ భూతాలే. ఇవన్నీ పుట్టక ముందు అవ్యక్తంలో ఉంటాయి కనుక మనకు కనిపించవు. అలాగే మరణించిన తర్వాత కూడా అవ్యక్తంలోకి వెళ్ళి కనిపించవు. అయితే మధ్యలో కొద్దికాలం పాటు మాత్రం కనిపిస్తాయి. ఇలా కనిపించినంత మాత్రాన అవి సత్యమా? అంటే కాదు, ఎందుకంటే ఆదిలోనూ, అంతంలోనూ కనిపించక మధ్యలో కనిపించినప్పటికీ అవి లేనట్లేనని, మిథ్యయని 'మాండూక్యకారికల'లో గౌడ పాదాచార్యులు తెలియజేశారు.

చీకటిలో భ్రమవల్ల కనిపించిన సర్పం భ్రమకు ముందు లేదు, భ్రమ తొలగిన తరువాతా లేదు. మధ్యలో భ్రమలో ఉన్నప్పుడు కనిపించినా నిజంగా సర్పం లేనేలేదని

మనకు తెలుసు. ఒక బ్రహ్మచారి నిద్రపోయాడు. కల వచ్చింది. ఆ కలలో వివాహం జరిగింది. నలుగురు కుమారులు, ఇద్దరు కుమార్తెలు జన్మించారు. వారి చదువుల కోసం, ఉద్యోగాల కోసం, వివాహాల కోసం తన ఆస్తంతా కరిగిపోతుంటే, భార్యా భర్తల మధ్య ఎప్పుడూ తగాదాలే. ఇంతలో మెలకువ వచ్చింది. ఇప్పుడు భార్యాబిడ్డలు లేరు, కీచులాటలు లేవు, అతడు బ్రహ్మచారియే. నిద్రకు ముందు భార్యాబిడ్డలు లేరు; మేలుకున్న తర్వాతా లేరు. కాని నిద్రా సమయంలో కలలో మాత్రం కనిపించారు. ఆదిలోనూ, అంతంలోనూ లేకుండా మధ్యలో కనిపించినా సరే వారు లేనట్లేనని మనకు అనుభవమే. అలాగే ఈ ప్రాణులు, జగత్తు కూడా మనకు కనిపిస్తున్నప్పటికీ యదార్థం కాదు, లేనట్లే. మిథ్యయే.

కనుక ఓ అర్జునా! ఈ భీష్మాదులు కూడా పుట్టకముందు లేరు, మరణించిన తర్వాతా కనిపించరు. మధ్యలో ఇప్పుడు కనిపించినా యదార్థంగా లేనట్లేనని తెలుసుకో. ఈ మాత్రానికే ఎందుకిలా శోకిస్తావు? మధ్యలో కనిపించేదంతా స్వప్నం లాంటిదే, గారడీ ప్రదర్శన లాంటిదే. రాత్రి కలలో కనిపించిన బంగారం కోసం మేలుకున్న తర్వాత ఏడ్చే అజ్ఞాని లాగా మెరుపులా మెరిసి మాయమయ్యే ఈ దేహాల కోసం ఎందుకయ్యా ఏడుస్తావు? అసలు ఈ జనన మరణాలు ఎలాంటివో తెలుసా?

శ్లో॥ ఆశ్చర్యవత్ పశ్యతికశ్చిదేనం ఆశ్చర్యవత్ వదతి తథైవ చాన్యః।
ఆశ్చర్యవత్చైన మన్యశృణోతి శ్రుత్వాప్యేనం వేదనచైవ కశ్చిత్ ॥ 29

తా॥ ఒకానొకడు దీనిని ఆశ్చర్యంగా చూస్తాడు. మరొకడు దీనిని ఆశ్చర్యంగా చెబుతాడు. ఇంకొకడు దీనిని ఆశ్చర్యంగా వింటాడు. అలా విన్నప్పటికీ దీనిని ఎవడూ తెలుసుకోలేడు.

వ్యాఖ్య: ఏనం= దీనిని అంటే జనన మరణాలను అని. లోతుగా ఆలోచిస్తే ఈ జనన మరణాలు రెండూ ఆశ్చర్యంగానే ఉంటాయి. ఇప్పటివరకు ఈ భూమిపై కనిపించని ప్రాణి ఎంతో ఆశ్యర్యకరంగా తల్లిగర్భం నుండి బయటపడుతుంది. చిన్ని చిన్ని చేతులతో, కాళ్ళతో, కళ్ళతో, ముక్కుతో కదిలాడుతూ ముద్దుగొలుపుతుంది. కొంతకాలం పెరిగి, పెద్దదై, అనేక మార్పులు చెందుతూ, సుఖదుఃఖాది అనుభవాలు పొందుతూ, ఎన్నో తెలివితేటలు ప్రదర్శించి, చివరకు

ఒనాడు అచేతనమవుతుంది. ఒక్కక్షణం ముందువరకు ఉన్న కదలికలు, ఆశలు, ఆశయాలు, అలజడులు, ఆందోళనలు, ఆస్తులు, పదవులు, తెలివితేటలు, సంబంధబాంధవ్యాలు-అన్నీ మరుక్షణంలో మాయమై పోతాయి. ఇవి ఎక్కడినుండి వచ్చాయో-ఎక్కడికి పోతాయో, ఎలా వచ్చాయో-ఎలా పోయాయో ఎవ్వరికీ తెలియదు. అందుకే ఈ జనన మరణాలను ఆశ్చర్యంతో చూస్తారు, ఇతరులకు ఆశ్చర్యంగా చెబుతారు, ఎవరన్నా చెబుతుంటే ఆశ్చర్యంగా వింటారు. కాని ఇందలి రహస్యాలు మాత్రం ఎవరికీ తెలియవు. ఎంతో ఆశ్చర్యంగా ఈ దేహాలు భూమిపైకి వస్తున్నాయి. అలాగే ఎంతో ఆశ్చర్యంగా ఈ భూమిపై నుండి నిష్క్రమిస్తున్నాయి. ఇదంతా ఒక నాటకం, ఒక కల, ఒక గారడీ, ఇంద్రజాలం- అంతే. దీని కొరకు శోకించకు అని భగవానుడు తెలియ జేస్తున్నాడు.

అజ్ఞానం వల్లనే అర్జునునికి శోకం అని గ్రహించిన భగవానుడు, అర్జునుని యొక్క ఈ అజ్ఞానాన్ని తొలగించటానికి ఇంతవరకు ఆత్మజ్ఞానమనే మందును ఇచ్చి, ఓ అర్జునా! నీవు దేహానివి కాదు, నీవు ఆత్మవు-ఆత్మ నిత్యం గనుక నీవు నిత్యుడివి, నీవే కాదు ఈ సమస్త ప్రాణులు కూడా నిత్యమైన ఆత్మ స్వరూపమే కనుక ఎవ్వరికోసమూ శోకించే పనిలేదు- అని ముగింపువాక్యం పలుకబోతున్నాడు.

శ్లో॥ దేహీనిత్యమవధ్యో2యం దేహేసర్వస్య భారత।
తస్మాత్ సర్వాణి భూతాని నత్వంశోచితుమర్హసి॥ 30

తా॥ భారతా! అన్ని దేహాలలోనూ ఉండే ఈ దేహి (ఆత్మ) నిత్యమైనది, అవధ్యమైనది (వధించబడేది కాదు) అందువల్ల ఏ ప్రాణి గురించి నీవు శోకించపనిలేదు..

వ్యాఖ్య: ఇక్కడ అర్జునుని భారత! అని సంబోధిస్తున్నాడు భగవానుడు. 'భా' అంటే బ్రహ్మవిద్య. 'రతః' అంటే రమించేవాడా అని 'భారత' అంటే బ్రహ్మవిద్యయందు రమించేవాడా! అని. ఇంతవరకు శోకంలో ఉన్న అర్జునునికి బ్రహ్మవిద్యను-ఆత్మ విద్యను బోధించిన భగవానుడు, ఓ అర్జునా! నీ శోకం పూర్తిగా తొలగిపోవాలంటే ఈ బ్రహ్మవిద్యలో రమించేవాడివి కావాలి అనే ఆశీర్వచనం ఈ పదప్రయోగంలో దాగి ఉన్నది. ఎందుకంటే సమస్త దుఃఖనివృత్తి-శాశ్వత ఆనందప్రాప్తి ఈ బ్రహ్మవిద్య

వల్లనే గనుక; నేను ఆత్మను-బ్రహ్మాన్ని అని అనుభవపూర్వకంగా గ్రహించటం వల్లనే సాధ్యం గనుక.

సర్వస్యదేహో అయందేహీ నిత్యం, అవధ్యం: అన్ని ప్రాణులలోను, అన్ని దేహాలలోను ఉన్న ఈ దేహి ఆత్మయే. జాతి, మత, వర్ణ, వర్గ, లింగ, కులభేదాలతో నిమిత్తం లేకుండా అందరిలోను, అన్ని ప్రాణులలోను ఆత్మయే ఉన్నది. ఈ జగత్తులోని సమస్తము ఏ పేరుతో ఉన్నా, ఏ రూపంలో ఉన్నా, ఏ గుణాలతో ఉన్నా అన్నింటి యొక్క అసలు తత్త్వం ఆత్మయే. అట్టి ఆత్మ నిత్యమైనది. వధించటానికి వీలులేనిది. కనుక అర్జునా! ఈ దేహాలు కూలినా- రాలినా, ఉండినా-మండినా, ఆత్మకు నాశనం లేదు.

కుండ బ్రద్దలైతే కుండలోని ఆకాశం బ్రద్దలు కాదు. బల్బు పగిలిపోతే అందులోని కరెంటు పగిలిపోదు. దేహం శిధిలమైతే అందులోని ఆత్మ శిధిలం కాదు. నీవుగాని, ఈ సమస్త సేనలు గాని, భీష్మద్రోణాది వీరులు గాని, ఏనుగులు గాని, గుర్రాలు గాని ఇవి అన్నీ ఏకమైన ఆత్మయే గనుక అవి నిత్యము, అవధ్యము, కనుక శోకం ఎందుకు?

- కృశించిపోయే దేహాలలోని ఆత్మ కృశించదు.
- కదిలే దేహాలలోని ఆత్మ కదలదు.
- మార్పులు చెందే దేహాలలోని ఆత్మ మార్పు చెందదు.
- మరణించే దేహాలలోని ఆత్మ మరణించదు.

నేను దేహాన్నని, దేహం యొక్క హాని వృద్ధులు నావేనని భావించేవారు అజ్ఞానులు- ఆత్మజ్ఞానం లేనివారు. కాని పండితులైనవారు - ఆత్మజ్ఞానులైనవారు జీవించి ఉన్నవారికోసం గాని, మరణించినవారికోసం గాని, ఎన్నటికీ శోకించరు. కనుక నీవు కూడా 'దేహమేనేను' అనే అజ్ఞానాన్ని విడిచిపెట్టి, 'నశించని ఆత్మనే నేను' అని గ్రహించి, శోకాన్ని విడిచిపెట్టి నీ కర్తవ్యమైన యుద్ధానికి సిద్ధంగా ఉండు-అని భగవానుడు అఖండమైన ఆత్మజ్ఞానాన్ని ఉపదేశించాడు.

అర్జునుని స్వధర్మం ఏమిటో, ఎందుకు తప్పక యుద్ధం చేయాలో 'ధర్మాష్టకం'లో తెలుస్తుంది.

ధర్మాష్టకం

క్షత్రియునికి స్వధర్మమైన యుద్ధాన్ని అధర్మమని వాదించే అర్జునునకు, **"నీ స్వధర్మం దృష్ట్వా యుద్ధం చేయుటయే శ్రేయస్కరమ"**ని తెలియజెప్పే **8 శ్లోకాలను 'ధర్మాష్టకం' అంటారు.** ఇపుడా స్వధర్మబోధను ప్రారంభిస్తున్నాడు భగవానుడు.

శ్లో॥ స్వధర్మమపి చావేక్ష్య నవికంపితుమర్హసి।
ధర్మ్యాద్ధి యుద్ధాచ్ఛ్రేయోన్యత్ క్షత్రియస్యనవిద్యతే॥ (31)

తా॥ స్వధర్మం దృష్ట్వా చూచినప్పటికీ నీవు చలించరాదు. క్షత్రియునికి స్వధర్మం కన్నా శ్రేయస్కరమైనది మరొకటి లేదు.

వ్యాఖ్య: ఇక్కడి నుండి మరో తర్కం. అర్జునా! ఇప్పటివరకు తెలిపిన ఆత్మజ్ఞానాన్ని ప్రక్కనబెట్టు. నీవు క్షత్రియుడవు కదా! క్షత్రియుని స్వధర్మం ఏమిటి? అసలు స్వధర్మం అంటే ఏమిటి? వారివారి సంస్కారాలను బట్టి జీవుళ్ళు వేరువేరుగా జన్మిస్తారు. ఆయా సంస్కారాలను బట్టే ఆయా జీవుళ్ళ స్వభావం-నడవడిక ఉంటాయి. ఈ స్వభావాన్నే స్వధర్మం అంటారు. ఒక్కొక్క వర్ణం వారికి ఒక్కోరకమైన స్వధర్మం ఉంటుంది. బ్రాహ్మణులు దైవకార్యాలు, వేదాధ్యయనం, అధ్యాపనం, దానం, పరిగ్రహం- అనేవి చేస్తుండాలి. అప్పుడే వారి వాసనలు ఖర్చయ్యేది. అందుకు తగినట్లుగానే వారి శరీరాలు, మనోబుద్ధులు అమరి ఉంటాయి. అలాగే క్షత్రియులు యుద్ధం చెయ్యాలి. అందుకు తగినట్లుగానే వారి శరీరాలు దృఢంగా, బలంగా ఉండి; వారి మనోబుద్ధులు ధైర్యసాహసాలతో కూడి ఉంటాయి. దేశాన్ని, ప్రజలను రక్షించటానికి శత్రువులతో యుద్ధం చెయ్యటం, తన సంస్కృతిని రక్షించుకోవటం క్షత్రియధర్మం. అలా చేసినప్పుడే వారి వాసనలు ఖర్చవుతాయి. కనుక యుద్ధం నీ స్వధర్మం. అంతేకాదు స్వార్థ పూరిత కారణాలతో గాక ధర్మంకోసం యుద్ధం చేయవలసి రావటం నీ అదృష్టం.

కనుక ఓ అర్జునా! ధర్మదేవతకు హాని జరిగి కన్నీరు కారుస్తుంటే సుక్షత్రియవంశంలో జన్మించిన నీవు చేతకాని వాడిలా చేతులు ముడుచుకొని కూర్చుంటావా? స్వధర్మమైన యుద్ధాన్ని అధర్మం అంటావా? నీ చుట్టూ ఉన్నది క్షత్రియ వీరలోకం. నీలో క్షత్రియ రక్తం పారుతున్నది. తీరా యుద్ధరంగంలోకొచ్చి

కళ్ళు తిరుగుతున్నాయి, కాళ్ళు వణుకుతున్నాయి, గుండె అదురు తున్నది, నాలుక పిడుచగట్టుకపోతున్నది, చేతుల్లో సత్తువలేదు అని నామర్దామాటలు మాట్లాడుతావా?

ఒకడు భార్యమీద అలిగి బావిలో దూకుతానని పరుగెత్తాడట. బావి దగ్గరకెళ్ళి కాళ్ళులోపలికి వేసి గట్టు మీద కూర్చున్నాడు. అంతలో ప్రక్కింటివాడు వచ్చి "ఏమిటలా కూర్చున్నావు? బావిలో దూకుతానని పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చావు గదా?" అన్నాడు. దానికా ధీరోదాత్తుడన్నాడట, బావిలోకి దూకితే కప్పలు కరుస్తాయేమోనని భయంగా ఉన్నది అని– అలా ఉంది నీ వరస.

ధర్మపక్షంలో నిలిచి అధర్మాన్ని ఎదిరించటం క్షత్రియ వీరధర్మం. భీష్మద్రోణులంతటి వారు నీకు ప్రతియోధులుగా ఎందుకు నిలిచారు? స్వధర్మపాలన కొరకే. నీ ఎదురుగా ఉన్న భీష్ముడు తన గురువు పరశురామునితో ఎందుకు యుద్ధం చేశాడు? క్షత్రియధర్మం కాబట్టే, **అసలు క్షత్రియుడంటే ఏమిటో తెలుసా? క్షతం అంటే దుఃఖం. క్షతం (దుఃఖం) నుండి ప్రజలను రక్షించేవాడే క్షత్రియుడంటే.** ధర్మాన్ని రక్షించటం కోసం నీవు కోరకుండానే వచ్చిపడిన ఈ ధర్మయుద్ధాన్ని వద్దంటావు. ఇదెక్కడి చాదస్తం నీకు? ధర్మభ్రష్టుడివి కావద్దు. **స్వధర్మం తల్లిలాంటిది. భార్యను ఏరికోరి తెచ్చుకోవచ్చు. అవసరమైతే వదులుకోవచ్చు. కాని తల్లి విషయం అలాకాదు. అక్కడ నీ నిర్ణయం ఏమీ ఉండదు. అలాగే స్వధర్మం నీ జన్మతోనే నిర్ణయమై ఉంది. క్షత్రియుడిగా జన్మించావు కనుక యుద్ధం చేసి తీరాల్సిందే.**

దుర్మార్గులను శిక్షించటానికి, ధర్మాత్ములను కాపాడటానికి, భూభారాన్ని తొలగించటానికి, శాంతిసౌఖ్యాలు నెలకొల్పటానికి చేసేయుద్ధం ధర్మయుద్ధమే. అట్టి యుద్ధాన్ని చేయటంకన్నా శ్రేయోదాయకమైనది క్షత్రియుడికి మరేముంటుంది? అని ప్రోత్సహిస్తూ అర్జునా! ఈ విషయంలో నీవెంతో అదృష్టవంతుడివి. ఎందుకంటావా?

శ్లో॥ యదృచ్ఛయాచోపపన్నం స్వర్గద్వారమపావృతం।
సుఖినః క్షత్రియాః పార్థ! లభంతేయుద్ధమీదృశం॥ 32

తా॥ పార్థా! యాదృచ్ఛికంగా (అప్రయత్నంగా) లభించి నట్టిది, తెరిచియున్న స్వర్గద్వారం వంటిది ఐన ఈ యుద్ధం అదృష్టవంతులైన క్షత్రియులకే లభిస్తుంది.

వ్యాఖ్య: ఈ యుద్ధం యాదృచ్ఛికంగా వచ్చిపడింది. పాండవులు కోరకుండానే వచ్చిపడింది.

యదృచ్ఛయాచోపపన్నం: పాండవులు తమ భుజబల, పరాక్రమాలతో దిగ్విజయ యాత్రలు చేసి సంపాదించిన మహా సామ్రాజ్యాన్ని మాయాజూదంతో చేజిక్కించుకున్నారు కౌరవులు. పాండవులను అరణ్య, అజ్ఞాతవాసాలకు పంపి సింహాసనంపై బైఠాయించారు. అధికారంతో కళ్ళు మూసుకపోయి పెద్దలను తిరస్కరించారు. ధర్మాన్ని నిరాకరించారు. పుణ్యాత్ములను దూషించారు. పతివ్రతను పరాభవించారు. అన్నమాటలను తప్పారు. అధర్మానికి ఒడిగట్టారు. తండ్రికి తగ్గకొడుకులు, అన్నకు తగ్గ తమ్ముళ్ళు. పాండవుల రాజ్యం మొత్తం ఇవ్వకపోయినా సరే, కనీసం వారు జీవించటానికైనా ఐదుగురికి ఐదూళ్ళిమ్మని శ్రీకృష్ణుడే అర్థించినా, సూదిమొన మోపినంత భూమిని కూడా ఇచ్చేది లేదని కుండబ్రద్దలు కొట్టాడు దుర్యోధనుడు. కుమారునిపై నెపం వేసి తప్పించుకున్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు. వారి చేష్టల కారణంగానే, వారి స్వార్థచింతన కారణంగానే పరుల సొమ్ముపై వారికి గల మోహం, దురాశ కారణంగానే ఈ యుద్ధం వచ్చి పడింది. అందుకే ఇది యాదృచ్ఛికం.

అపావృతం స్వర్గద్వారం: ఇది కోరకుండా వచ్చిన యుద్ధం మాత్రమే కాదు, **తెరచుకున్న స్వర్గద్వారం.** అంటే యుద్ధంలో పోరాడుతూ మరణించినవారు ఎంతటి పాపాత్ములైనా సరే వారికి వీరస్వర్గం లభిస్తుంది. దుర్యోధనాదులు స్వర్గాన్ని పొందినట్లు స్వర్గారోహణ పర్వంలో చూశాం. దానికి కారణం యుద్ధమరణమే. అందుకే యుద్ధ ప్రారంభంలో కౌరవ సైన్యాధ్యక్షుడు భీష్ముడు తన సేనలనుద్దేశించి ప్రసంగిస్తూ "ఓ వీర సైనికులారా! అదిగో మీ కోసం స్వర్గద్వారాలు తెరుచుకున్నాయి" అని సైన్యాన్ని ప్రోత్సహించాడు. కనుక యుద్ధంలో మరణం సంభవిస్తే స్వర్గభోగాలను అందుకోవచ్చు.

సుఖినః క్షత్రియాలభంతే ఈదృశం యుద్ధం: ధన్యాత్ములైన క్షత్రియులకే ఇలాంటి యుద్ధం లభిస్తుంది. ఓ అర్జునా! నీవు ధన్యాత్ముడవు, అదృష్టవంతుడవు. కనుకనే నీవు కోరకుండానే వచ్చిందీ యుద్ధం. ధర్మద్రోహులైన కౌరవులను చీల్చి చెండాడు. నీ పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శించి ధర్మాన్ని రక్షించు– అన్నాడు భగవానుడు.

ఇంతవరకు యుద్ధం అనేది క్షత్రియునికి స్వధర్మం అని, అందునా ఈ ధర్మయుద్ధం యాదృచ్ఛికంగా లభించటం నీ అదృష్టం అని చెప్పిన భగవానుడు,

ఈ యుద్ధాన్ని చెయ్యక వెనుదిరిగితే వచ్చే నష్టమేమిటో తరువాతి 4 శ్లోకాల్లో వివరించబోతున్నాడు.

శ్లో॥ అథచేత్త్వ మిమం ధర్మ్యం సంగ్రామం నకరిష్యసి।

తతః స్వధర్మం కీర్తించ హిత్వాపాపమవాప్స్యసి॥ 33

శ్లో॥ అకీర్తించాపి భూతాని కథయిష్యంతితేఽవ్యయాం॥

సంభావితస్య చాకీర్తిః మరణాదతి రిచ్యతే॥ 34

తా॥ ఒకవేళ ఈ ధర్మయుద్ధాన్ని చెయ్యకపోయావో; దానివల్ల నీ స్వధర్మాన్నీ, కీర్తిని పోగొట్టుకొన్నవాడివవుతావు. పైగా పాపాన్ని పొందుతావు (33) అంతేకాదు నీవు యుద్ధం నుండి తొలగిపోతే ప్రజలు నీ అపకీర్తిని చిరకాలం చెప్పుకుంటారు. గౌరవనీయునికి అపకీర్తి అనేది మరణం కన్నా ఎక్కువ బాధాకరం (34)

వ్యాఖ్య: ప్రతివ్యక్తీ తన పూర్వవాసనలను ఖర్చు చేసుకొనుటకు ఆ వాసనల మూటను నెత్తిన పెట్టుకొని తగిన దేహాన్ని ధరించి ఈ లోకంలోకి వస్తాడు. ఆ వాసనల మూటయే స్వధర్మం. అర్జునుడు క్షత్రియుడు గనుక అతడి వాసనల మూటలో కీర్తి కాంక్ష, ధైర్యసాహసాలు ఉంటాయి. ఇప్పుడు తాను తెచ్చుకున్న వాసనల మూటను ఖర్చు చేసుకొనుటకు తగిన అవకాశంగా ఈ ధర్మయుద్ధం వచ్చి పడింది. ఈ అవకాశాన్ని వినియోగించు కోకపోతే ఆ వాసనలు ఖర్చుగాక అలా పేరుకొంటాయి. దానితో అతడి హృదయం భారమవుతుంది. మలవిసర్జన కెళ్ళినవాడు తీరా వెళ్ళి, ఏదో ఒక కారణంతో బలవంతంగా ఆపుకొని వస్తే శరీరానికి ఎంత బాధగా ఉంటుందో; కర్మలు చేసి వాసనలను ఖర్చు చేసుకోకపోతే మనస్సుకు అంతే బాధగా ఉంటుంది, ఏమిటా బాధ? ఇప్పుడు అర్జునుడు యుద్ధం మానేసి అడవులకెళ్ళి తపస్సు చేసుకుంటున్నా- అప్పుడు కూడా అయ్యో! యుద్ధం చేయకుండా వచ్చేశానే, శక్తి ఉండీ అధర్మాన్ని అణచలేకపోయానే-అని పశ్చాత్తాపంతో కుమిలిపోవాలి. అంతేకాదు యుద్ధం చేసి ఖర్చు చేసుకోవలసిన వాసనలు అతడిలో అలాగే ఉండటం వల్ల; తనకు కొద్దిపాటి ఆటంకం కలిగించిన మనుష్యుల పైననో, జంతువులపైననో కసి పెరిగి హింసించాలను కుంటాడు. కనుక ప్రతివ్యక్తీ తనలోని వాసనలను ఖర్చు చేసుకోవాలి. అలా చేయకపోతే స్వధర్మాన్ని విడిచినవాడవుతాడు. ఈ విషయాన్నే భగవానుడు తెలియజేస్తున్నాడు.

దివ్యశస్త్రాస్త్ర సంపన్నుడైన అర్జునుడు యుద్ధం చేసి శత్రుసంహారం కావిస్తే గొప్పకీర్తి వస్తుంది. మరలిపోతే గొప్ప అపకీర్తిని మూటగట్టుకున్నవాడవుతాడు. అంతేకాదు అర్జునుడు తన స్వధర్మమైన యుద్ధాన్ని చేయకపారిపోయి, ఎంత గొప్ప తపస్సులు చేసినా అతడికి అందులో నైపుణ్యం ఉండదు. సిద్ధి కలగదు.

ఒక తండ్రి తన కుమారునిపై ప్రేమతో, అతడి బాగును కోరి మంచి వ్యాపారంలో ప్రవేశపెట్టాడు. కాని అతడికి కళలపై అమితప్రీతి. అతడి స్వభావం, ఆలోచనలు-అన్నీ కళలకు సంబంధించినవే. అందులో కృషి చేస్తే అతడు తప్పక ఉన్నత శిఖరాలందుకుంటాడు, గొప్పకీర్తి వస్తుంది, ఎంతో సంతృప్తి కలుగుతుంది. అతడి వాసనలు ఖర్చై హాయిగా ఉంటాడు. కాని బలవంతంగా-అతడి స్వభావ విరుద్ధమైన వ్యాపారంలో ప్రవేశపెట్టటాన ఏ నైపుణ్యమూ సంపాదించలేడు. అతడి మనస్సు కళలచుట్టూ తిరుగుతుంటే శరీరం మాత్రం వ్యాపారంలో ఉంటుంది. దానితో **"బంగారమంటి కోమటి సంగీతము చేత చిక్కి బేరసారములుడిగెన్"** అన్నట్లు వ్యాపారంలో నష్టపోతాడు. లోపలి వాసనలు గడబిడ చేస్తుంటే, అశాంతితో జీవితాన్ని గడుపు తాడు. ఇలా ఎందరో జీవితాలను చేతులారా నాశనం చేసుకుంటూ ఉంటారు. ఇదే స్వధర్మాన్నీ కీర్తిని నష్టపోవటం.

అంతేకాదు **తన సహజ స్వభావానికి విరుద్ధంగా నడుచు కోవటమే పాపం.** పాపం అంటే సామాన్య అర్థం మరొకటుంది. శక్తి ఉండీ అధర్మపరులను చంపక వదిలేస్తే వారి అధర్మకార్యాల వల్ల ఇంకా ఎందరో హింసింపబడతారు. అలా పరోక్షంగా ఎందరి హింసకో కారణమవుతాడు అర్జునుడు. అదే పాపం. ప్రత్యక్షంగా తాను హింసించి పాపం మూటగట్టుకోకపోయినా, పరోక్షంగా ఇతరుల- అమాయకుల- ధర్మపరుల బాధలకు, కష్టాలకు కారణం కావటం కూడా పాపమే.

అంతేకాదు, అర్జునా! బంధునాశనానికి అంగీకరించలేక నీవు యుద్ధం నుండి తొలగిపోయినా, జనులు మాత్రం పిరికి తనంతో, భయంతో పారిపోయావను కుంటారు. ఎంత అపకీర్తి నీకు? పైగా ఈ విషయాన్ని కథలుకథలుగా, హేళనగా చెప్పుకుంటారు. అర్జునుడు ఒట్టి 'కాగితంపులే' అంటారు. ఇలాంటి విషయాలు మాట్లాడటం, ప్రచారం చెయ్యటం మానవులకు ఎంతో సరదాగా ఉంటుంది. **గౌరవనీయులైన వారికి అపకీర్తి కన్న మరణం మేలు కదా!** అంటున్నాడు

భగవానుడు. బాగా కాలిన ఇనుముపై సుత్తి దెబ్బలు వేసినట్లు తన జ్ఞానబోధ అర్జునునిపై పనిచేస్తున్నట్లు తెలుసుకున్న భగవానుడు **'అపకీర్తి కన్న మరణం మేలు'** అనే అస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. ఇలా మాట్లాడుతున్న శ్రీకృష్ణునికి అర్జునునిపై ఎంతో సానుభూతి ఉన్నది; అర్జునుని పరాక్రమం, అస్త్రసంపద ఎట్టిదో కూడా తెలుసు. అందుకే యుద్ధం నుండి వెనుదిరిగితే జరిగే పరిణామాలను ఏకరువు పెడుతున్నాడు.

శ్లో॥ భయాద్రణాదుపరతం మన్యంతే త్వాం మహారథాః।
యేషాం చత్వంబహుమతః భూత్వాయాస్యసి లాఘవం॥ 35

శ్లో॥ అవాచ్య వాదాంశ్చబహూన్ వదిష్యంతి తవాహితాః।
నిందంతస్తవ సామర్థ్యం తతో దుఃఖతరం నుకిం?॥ 36

తా॥ అర్జునా! నీవు భయం వల్లనే యుద్ధరంగం నుండి పారిపోయావని మహారథులు అనుకుంటారు. ఇంతవరకు నిన్ను గౌరవంగా చూచినవారే చులకనగా మాట్లాడతారు (35).

నీ శత్రువులు నిన్ను అనేక విధాలుగా అనరాని మాట లంటారు. నీ సమర్థతను శంకిస్తారు. అంతకన్నా మించిన దుఃఖం నీకు ఇంకేం ఉంటుంది? 36

వ్యాఖ్య: అర్జునుడు మహావీరుడు. దివ్యశస్త్రాస్త్ర విద్యా సంపన్నుడు. ఓటమెరుగని పరాక్రమశాలి. దేవేంద్రుని నిలువరించినవాడు, దేవతల కసాధ్యులైన నివాతకవచ కాలకేయులనే రాక్షసులను సంహరించినవాడు; ఘోషయాత్రలో గంధర్వులను లొంగదీసినవాడు; ఉత్తరగోగ్రహణ సమయంలో భీష్మద్రోణ కృపాశ్వద్ధామలతోను, దుర్యోధన దుశ్శాసన శకుని కర్ణులతో సహా చతురంగ బలాలతో కూడిన మహాసేనను ఒక్కడే అసహాయుడై వచ్చి అందరిని జయించి, గోవులను తరలించుక వెళ్ళినవాడు; పరమశివునితో పోరాడి మెప్పించి పాశుపతాస్త్రాన్ని సంపాదించినవాడు. అందుకే ఇంతవరకు ఎప్పుడూ అపకీర్తిని గురించి ఆలోచించవలసిన పరిస్థితి రాలేదు. దీన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొనే ఇప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు అపకీర్తి అంటే ఏమిటో- దాని పరిణామాలేమిటో-అపకీర్తిని భరించటం ఎంత కష్టమో తెలిపి, అర్జునునిలో వీరావేశం రగిలించి యుద్ధోన్ముఖుని చేయాలని నిర్ణయించుకున్నాడు.

అర్జునా! మహారథులలో అగ్రశ్రేణిలో నిలిచినవాడవు నీవు. నీవంటే శత్రువులకు

హడల్. నీ మీద గౌరవం, భయం, భక్తి-అన్నీ ఉన్నాయి. ఇప్పుడు నీవు యుద్ధరంగం నుండి తొలగి పోయావా! భయంతో పారిపోయావనుకుంటారు మహారథు లంతా. నీ మీద ఉన్న గౌరవం తొలగిపోతుంది. నీవంటే భయం ఉండదు. ఇప్పటివరకు నిన్ను ఎదిరించి యుద్ధం చేయటం చాలా కష్టం అని తెలిసినా, విజయంపై నమ్మకం లేకపోయినా, విధిలేని పరిస్థితిలో వచ్చి నిలిచిన వీరులు- ఇక యుద్ధం జరగదు అని తెలిస్తే నిన్ను చాలా హీనంగా మాట్లాడుతారు. ఎగతాళి చేస్తారు. వారి దృష్టిలో నీవు చులకనైపోతావు. అన్నదమ్ములమధ్య యుద్ధం మంచిదికాదని, బంధునాశనానికి ఇష్టపడక, నీవు యుద్ధం నుండి వెనుదిరిగినా ఇదంతా చేతకాని వాళ్ళు అనే మాటలే; పిరికిపందలు ఇంతకన్న ఇంకేం అంటారులే? అని గేలిచేస్తారు. ఇంతటి అవమానాన్ని సహిస్తావా? భరించగలవా?

కేవలం మహావీరులు, మహారథులే కాదు శత్రుపక్షంలోని సామాన్య సైనికులు కూడా నిన్ను అనరాని మాటలంటారు. ఎక్కడైనా నీవు కనిపిస్తే చాలు "ఈ మహావీరుడేనండి కురుక్షేత్ర యుద్ధరంగం నుండి మొదటిరోజునే పారిపోయిన పరాక్రమశాలి" అని తమలో తాము చెవులు కొరుక్కుని మురిసిపోతారు. శత్రుపక్షం వారే గాదు, నీ పక్షంలోని వారికి కూడా నీ సమర్థతపై సందేహం కలుగుతుంది. చరిత్రకారులు నీ చరిత్రను కళంకిత మైనదిగా చిత్రీకరిస్తారు. శాశ్వతంగా నీవు చరిత్రలో పిరికివాడుగా, అసమర్థుడుగా మిగిలిపోతావు. ఇంతకన్నా దుఃఖం మరేం ఉంటుంది? బాగా ఆలోచించుకో-అన్నాడు భగవానుడు.

యుద్ధంవల్ల జరిగే అనర్థాలను ఏకరువు పెట్టి, ఇక యుద్ధం చేయనని రథంలో కూలబడిపోయినప్పుడు అర్జునుడు ఇదంతా ఆలోచించలేదు. అప్పుడతడి మనోస్థితి అలాంటిది. ఐతే యుద్ధం నుండి వెనుదిరిగితే జరిగే పరిణామాలను భగవానుడు ఒక్కొక్కటే వివరిస్తుంటే- 'నిజమే గదా!' అనిపిస్తున్నది అర్జునునికి. అర్జునుని ముఖంలో మార్పులను గమనిస్తున్న భగవానుడు, అర్జునునిలోని సందేహాలన్నింటిని తొలగించి; ఏమైనా సరే యుద్ధం చేయక తప్పదని అర్జునునిలో దృఢనిశ్చయాన్ని కలిగించటానికి చివరి అస్త్రాన్ని ప్రయోగిస్తున్నాడు. ఏమిటది?

అర్జునా! ఈ యుద్ధంలో విజయం సాధించినా లేక మరణించినా- ఏమి జరిగినా నీకు మంచిదే అని చెప్పి కర్తవ్యో న్ముఖుని చేస్తున్నాడు భగవానుడు.

శ్లో॥ హతో వా ప్రాప్స్యసే స్వర్గం జిత్వావా భోక్ష్య సే మహీం।
తస్మా దుత్తిష్ఠ కౌంతేయ! యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః ॥ 37

తా॥ కుంతీనందనా! చనిపోయావా! స్వర్గాన్ని పొందుతావు; విజయం సాధించావా! రాజ్యాన్ని పొందుతావు. అందువల్ల లే! లేచి యుద్ధానికి కృతనిశ్చయుడవుకా!

వ్యాఖ్య: కార్యరంగంలో ప్రవేశించిన తరువాత, సందేహాలతో కర్తవ్యవిమూఢుడైన వానిని కర్తవ్యోన్ముఖుని చేసేందుకు, అద్భుతమైన ప్రోత్సాహాన్ని కలిగించే మంత్రం ఇది. ఇంతవరకు భగవానుడు, యుద్ధం చేయకపోతే స్వధర్మాన్ని, కీర్తిని పోగొట్టుకొని పాపాన్ని పొందుతావని, ఎంతో అపకీర్తియని, అందరూ గేలిచేస్తారని కనుక తప్పక యుద్ధంచెయ్యాలని బోధించాడు. అయితే యుద్ధంచేస్తే అంతా లాభమేనా? నష్టంలేదా? గెలిస్తే మంచిదే. కాని ఓడిపోతేనో? మరణిస్తేనో? అప్పుడేంటి? అనే సందేహం అర్జునునికి కలగవచ్చు. దానికే ఇక్కడ సమాధానం.

హతోవాప్రాప్స్యసే స్వర్గం : అర్జునా! కీడెంచి మేలెంచుదాం. ఒకవేళ ఈ యుద్ధంలో శతృవులచేతిలో మరణించావే అనుకుందాం. అదీ నీకు ప్రయోజనమే. యుద్ధంలో మరణించిన వీరయోధుడు వీరస్వర్గాన్ని అలంకరిస్తాడని శాస్త్రవచనం. కనుక మరణిస్తే స్వర్గభోగాలను అనుభవించవచ్చు.

జిత్వావా భోక్ష్యసే మహీం : ఒకవేళ నీవే విజయం సాధించా వనుకో. ఈ భూమండల రాజ్యం అంతా నీ స్వాధీనం అవుతుంది. హాయిగా నీ సోదరులతోను, భార్యాబిడ్డలతోను, ఆత్మీయులతోను, బంధువులతోను కలసి సమస్త రాజ్యభోగాలు అనుభవించవచ్చు. అంతేకాదు, ధర్మం కోసం వీరోచితంగా పోరాడిన వీరయోధుడుగా అందరూ నిన్ను ప్రశంసిస్తారు. కనుక ఎలా చూచినా నీకు శ్రేయస్సే.

యుద్ధాయకృతనిశ్చయః : యుద్ధం చేయటమా? మానటమా? అనే నీ సందేహాలన్నింటినీ విడిచిపెట్టి, గెలిస్తే రాజ్య భోగాలు, మరణిస్తే స్వర్గభోగాలు లభిస్తాయి గనుక; యుద్ధం మానేస్తే అపకీర్తి, పాపం, అధర్మాన్ని అణచలేని అసమర్థుడుగా మిగిలి పోతావు గనుక యుద్ధానికి కృత నిశ్చయుడవుకా! నీ క్షత్రియ ధర్మాన్ని నెరవేర్చు – అని ప్రోత్సహిస్తున్నాడు.

అర్జునుడేకాదు మనందరం కూడా ఈ దేహమనే కురు క్షేత్రంలో జరుగుతుండే యుద్ధానికి సిద్ధంకావాలి. ఏమిటా యుద్ధం? అజ్ఞానంపై యుద్ధం, జన్మరాహిత్యం

కొరకు యుద్ధం. ఈ ఆంతరంగికయుద్ధంలో మనం కూడా అప్పుడప్పుడు వెనకడుగు వేస్తుంటాం. సాధనలతో ముందుకు పోవటమా? సాధారణ మానవులలాగా ప్రపంచ సుఖాలు, భోగాలు శాశ్వతమని వాటికొరకై పరుగులు తీయటమా? అని సంశయం. అలాంటి సమయాల్లో ఈ శ్లోకాన్ని గుర్తుచేసుకోవాలి. ఈ ఆంతరంగిక యుద్ధంలో (సాధనలలో) విజయం సాధించామా? మోక్ష సామ్రాజ్యంలో ప్రవేశించి శాశ్వత ఆనంద స్వరూపులుగా ఉండిపోతాం. లేక మధ్యలోనే మరణం సంభవించిందా ఉత్తమ లోకాలకు వెళ్ళి అక్కడ స్వర్గభోగాలనుభవించి తిరిగి శుచివంతులు, శ్రీమంతులు అయినవారిండ్లలోనో, లేక సరాసరి యోగుల ఇండ్లలోనో జన్మించి మళ్ళీ సాధనలు సాగించి మోక్షాన్ని పొందగలం. కనుక రెండువిధాలా శ్రేయస్సే. అందువల్ల లక్ష్యాన్ని సాధించేవరకు మన సాధనలను విడిచిపెట్ట రాదు. డు ఆర్ డై. కరో యా మరో.

తస్మాత్ ఉత్తిష్ఠ : కనుక లెమ్ము. లేచి యుద్ధానికి సిద్ధంకా! అని ప్రోత్సహిస్తున్నాడు భగవానుడు. ఉత్తిష్ఠత! జాగృత!! ప్రాప్యవరాన్ని బోధత!!! అనే కఠోపనిషత్ వాక్యాన్ని పోలి ఉన్నదీ శ్లోక వాక్యం. లెండి! మేలుకొండి!! మహాత్ముల నాశ్రయించి జ్ఞానాన్ని పొందండి!!! అనే ఈ భావాన్ని స్వామి వివేకానంద తన ఉపన్యాసాలలో తరచుగా వ్యక్తం చేసేవారు. ఉత్తిష్ఠ! అనే పదంతో ఒక్క కుదుపు కుదుపుతున్నాడు భగవానుడీ శ్లోకంలో.

–యుద్ధం చేయాలని నిశ్చయానికి వచ్చినా – ఎలా చేయాలి యుద్ధాన్ని ? లోకంలోని మానవులంతా దైనందిన జీవితంలో ఎలా కర్మలు చేయాలో తెలియజేయటానికే ఈ రాబోయే శ్లోకం.

శ్లో॥ సుఖ దుఃఖే సమే కృత్వా లాభాలాభౌ జయాజయౌ ।
తతో యుద్ధాయ యుజ్యస్వ నైవం పాప మవాప్స్యసి॥ 38

తా॥ సుఖదుఃఖాలను, లాభనష్టాలను, జయాపజయాలను సమముగా భావించి యుద్ధానికి సన్నద్ధుడివికా! అలా చేస్తే ఇక నీవు పాపాన్ని పొందవు.

వ్యాఖ్య: ఇంతవరకు భగవానుడు యుద్ధం చేయవలసిన అవసరాన్ని నొక్కిచెప్పి, ఇప్పుడు యుద్ధాన్ని ఎలా చేయాలో– ఏ భావనతో చేయాలో చెప్పబోతున్నాడు. యుద్ధం ఎలా చేయాలో అర్జునునికి చెప్పడం ద్వారా కర్మలనెలా చేయాలో సమస్త మానవాళికి తెలియజేయబోతున్నాడు.

భగవద్గీత కేవలం మోక్షం అంటే ఏమిటో చెప్పి ఊరుకునే శాస్త్రం కాదు. మోక్షాన్ని ఎలా అందుకోవాలో కూడా తెలియజెప్పిన శాస్త్రం. అర్జునుడు యుద్ధం చెయ్యాలి. మనం కర్మలు చెయ్యాలి. కర్మలు బంధాలకు కారణమై మళ్ళీ మళ్ళీ జన్మలకు దారితీస్తాయి. ఎందుకంటే కర్మ చేస్తే కర్మఫలం వస్తుంది. కర్మఫలాల ననుభవించటానికి జన్మ వస్తుంది. ఆ జన్మలో తిరిగి కర్మలు. వాటివల్ల కర్మ ఫలం. మళ్ళీ జన్మ. ఇలా జన్మ కర్మ వలయంలో – సంసార జనన మరణచక్రంలో ఇరుక్కుపోతాం. మన స్వధర్మకర్మలైనా జాగ్రత్తలు తీసుకోక తప్పదు. ఎదురింటిలో నిప్పు మాత్రమేకాదు, మన ఇంటిలో నిప్పు కూడా అజాగ్రత్తగా ఉంటే కాల్చేస్తుంది గదా! కనుక ఎలాంటి కర్మలు చేసేటప్పుడైనా జాగ్రత్తలు తీసుకోకతప్పదు. నిజంగా కర్మలలో ఏ దోషమూ లేదు. చేసే విధానంలోనూ, కర్మల వెనుకనున్న ఉద్దేశంలోనే దోషం అంతా. కనుక దోషాన్ని తొలగించుకొని కర్మలు చేయాలి.

మనం చేసే కర్మలవల్ల సుఖమూ కలగవచ్చు, దుఃఖమూ కలగవచ్చు. అలాగే లాభనష్టాలు, జయాపజయాలు, శుభాశుభాలు ఏవైనా కలగవచ్చు. ఈ ఫలితాలన్నీ మన మనస్సుని చెడగొడతాయి. కర్మ చేసేటప్పుడు మన దృష్టి ఈ ఫలితాల మీద ఉంటే మనకు పనిలో ఏకాగ్రత ఉండదు. ఆ కర్మ సంతృప్తి నివ్వదు. పైగా ఆ కర్మఫలం మనకు బంధమై కూర్చుంటుంది.ఇదే పాపం. ఇలా కర్మలు బంధం కాకుండా ఉండాలంటే ఫలితాలపై దృష్టిపెట్టకుండా–అంటే సుఖమా? దుఃఖమా? లాభమా? నష్టమా? జయమా? అపజయమా? అనే శంక లేకుండా అన్నింటిని సమంగా భావిస్తూ, 'నా స్వధర్మమైన కర్మను చేయటమే నా విధి. ఫలితంతో నాకు సంబంధంలేదు' – అనే నిశ్చయంతో చేయాలి. అప్పుడే పనిలో నైపుణ్యం కూడా ఉంటుంది. ఉత్తమ మైన కర్మ మన నుండి వెలువడుతుంది.

ఈ శ్లోకం ఇంతవరకు చెప్పిన జ్ఞానయోగానికి, ఇక ముందు చెప్పబోయే కర్మయోగానికి సంధిశ్లోకం. కర్మచేయక ఎవరికైనా తప్పదు. ఎలా చేయాలో తెలుసుకొని చేస్తేనే ప్రయోజనం.

ఒకడు సముద్ర స్నానానికి వెళ్ళాడు. అసలు సముద్రాన్ని చూడటం అతనికి ఇదే మొదటిసారి. అందువల్ల ఎలా దిగి స్నానం చేయాలో తెలియక సరాసరి దిగి, కొంచెం దూరం వెళ్ళి స్నానం చేస్తున్నాడు. బలమైన అలవచ్చి అతణ్ణి ముంచి

తనలోకి లాక్కుంది. ప్రాణాలు వదిలాడు. ఇంతకీ అతడిలోపం ఏమిటి? సముద్రంలో అలలు ఉంటాయని, అజాగ్రత్తగా ఉంటే మనను లోపలకు లాగివేస్తాయని తెలియకపోవటమే. అలాగని అలలు తగ్గిందాకా స్నానం చేయకుండా ఉందాం అంటే అలాంటివాణ్ణి మూర్ఖుడు అంటారు. ఎందుకంటే మన స్నానంకోసం సముద్రం తన స్వధర్మాన్ని విడిచిపెట్టదు గదా! కనుక అలలు వస్తున్నప్పటికీ పైకెగరటమో క్రిందికి వంగటమో ఏదో ఒకటి చేసి అలల దెబ్బను తట్టుకొని స్నానం పూర్తి చేసి ఆనందించాల్సిందే.

సముద్రంలో స్నానం చేసినట్లుగానే మనం ఈ సంసారమనే సముద్రంలో కర్మలు చేస్తూనే ఉండాలి. అయితే ఎలా చేయాలి? ఈ ద్వంద్వాలనే అలల తాకిడిని తట్టుకుంటూ, వాటికి చలించకుండా; సుఖదుఃఖాలు, లాభనష్టాలు, జయాప జయాలు అనే ద్వంద్వాలను సమభావంతో చూస్తూ తెలివిగా కర్మలు చేయాలి. అంతేగాని ద్వంద్వాలు లేకుండా పోవాలని కోరుకుంటే అది మూర్ఖత్వమే అవుతుంది.

అందుకే యుద్ధం ఎలా చేయాలో భగవంతుడిక్కడ అర్జునునికి తెలియజేస్తున్నాడు. ముందు మనస్సును సమత్వంలో ఉంచుకో. ఆ తర్వాత యుద్ధం చెయ్యి. అలా చేస్తే ఏ కర్మబంధమూ (పాపమూ) అంటదు. యుద్ధపరిణామం ఏమైనా సరే నీవు నిర్లిప్తంగా ఉండాలి. జయానికి పొంగరాదు. అపజయానికి క్రుంగరాదు. ఫలితంపై ఆసక్తిని విడిచిపెట్టు–అని. కనుక ఏ కర్మను చేసినా గ్రుడ్డిగా చేయరాదు. మనోబుద్ధులు ఎలా ఉండాలో అన్నీ తెలుసుకొనే కార్యరంగంలోకి దూకాలి. జ్ఞానంతో చేయాలి. అందుకే ముందుగా జ్ఞానాన్ని బోధించి ఆ తర్వాతే కర్మలను గూర్చి చెబుతున్నాడు.

శ్లో॥ ఏషాతేఽభిహితా సాంఖ్యే బుద్ధిర్యోగే త్విమాంశ్రుణు।
బుద్ధ్యాయుక్తోయయాపార్థ! కర్మబంధం ప్రహాస్యసి॥ (39)

తా॥ ఇంతవరకు నీకు జ్ఞానాన్ని బోధించటం జరిగింది. ఇక ఈ బుద్ధి యోగాన్ని గురించి విను. పార్థా! ఈ జ్ఞానంతో కూడుకుంటే నీవు కర్మబంధాన్ని ఛేదించగలవు.

వ్యాఖ్య: ఇంతవరకు స్వజనులు చనిపోతారనే దుఃఖాన్ని పోగొట్టటానికి ఆత్మజ్ఞానాన్ని (సాంఖ్యయోగాన్ని) గురించి చెప్పాడు. ఆ తర్వాత స్వధర్మం దృష్ట్యా చూచినా నీవు యుద్ధం చేసి తీరవలసిందే అని తెలియజేశాడు. ఇప్పుడా యుద్ధాన్ని ఎలా చేయాలో వివరించబోతున్నాడు భగవానుడు.

బుద్ధిపూర్వకంగా ఫలాసక్తిని వదలిపెట్టి చేసే కర్మయే నిష్కామకర్మ. అదే బుద్ధియోగం. సాధారణంగా కర్మలు చేస్తే కర్మఫలాలు వస్తాయి. ఆ కర్మఫలాలు జన్మలకు కారణమవు తాయి. అదే బంధం. ఈ బంధం వల్లనే మళ్ళీ మళ్ళీ కర్మలు, మళ్ళీ మళ్ళీ జన్మలు. మరి ముక్తి ఎలా? కర్మలను బంధం కాకుండా చేస్తేనే ముక్తి. కనుక తెలివితో చేయాలి. అదే బుద్ధియోగం.

భగవద్గీత కేవలం జ్ఞానాన్ని చెప్పి ఊరుకునే గ్రంథం కాదు, ఆ జ్ఞానాన్ని జీవితంలో అడుగడుగునా ఆచరణలో పెట్టుకొనే ఉపాయాలను కూడా తెలియజేస్తుంది. ఊరికే తెలిస్తే ప్రయోజనం లేదు. ఆ తెలివిని ఉపయోగించుకొని ప్రయోజనం పొందాలి.

అర్ధరాత్రివేళ దొంగ ఒకడు కన్నం వేస్తున్నాడు. భార్య భర్తతో ఏమండీ ఏదో శబ్దం వస్తున్నది చూడండి- అన్నది. భర్త కుంభకర్ణుని అంశ. నాకు తెలుసులే అన్నాడు. దొంగ లోపలి కొచ్చాడు. అడుగుల చప్పుడు విని భార్య మళ్ళీ హెచ్చరించింది. నాకు తెలుసులే పడుకో అన్నాడు భర్త. దొంగ పెట్టె తెరిచి, విలువైన వస్తువులు మూట గట్టుకుంటున్నాడు. మళ్ళీ భార్య హెచ్చరించింది. నాకు తెలుసులే అన్నాడు కళ్ళు తెరవకుండానే. దొంగ వెళ్ళిపోయాడు. భార్యకు ఒళ్ళు మండింది. నాకుతెలుసు, నాకుతెలుసు అంటావు, ఏం తెలుసు నీకు. ఆ తెలివికి నిప్పుపెట్టు. సొమ్మంతా పోయింది అని లబోదిబోమన్నది.

కనుక తెలిస్తే చాలదు. తెలిసిన దానితో ప్రయోజనం పొందాలి. ఒట్టి జ్ఞానం ఉంటే చాలదు. ఆ జ్ఞానంతో తెలివిగా కర్మలు చేయాలి. కర్మబంధం అంటకుండా చేయాలి. అదే బుద్ధి యోగం. తెలివితో కర్మలు చేసే ఉపాయం. దానినే వివరించ బోతున్నాడు భగవానుడు.

బుద్ధియోగాన్ని తెలుసుకోకుండా కర్మలు చేస్తే తేనెలో చిక్కిన ఈగ అందులోనే కొట్టుకొని ప్రాణం విడిచినట్లు మనం ఈ సంసార చక్రబంధంలో గిలగిల కొట్టుకోవాల్సిందే. అందుకే కర్మయోగాన్ని (బుద్ధియోగాన్ని) చెప్పబోతున్నాడు.

-ముందుగా బుద్ధియోగం యొక్క విశిష్ఠత ఏమిటో తరువాతి శ్లోకాల్లో చెప్పబోతున్నాడు.

శ్లో॥ నేహాభిక్రమ నాశోఽస్తి ప్రత్యవాయోనవిద్యతే।
స్వల్ప మప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతోభయాత్॥ 40

శ్లో॥ వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిః ఏకేహ కురునందన।
బహుశాఖాహ్యనంతాశ్చ బుద్ధయోఽవ్యవసాయినాం॥ 41

తా॥ ఈ నిష్కామ కర్మయోగంలో క్రమభంగం జరగటం గాని, వ్యతిరేక ఫలితాలు రావటం గాని జరుగదు. అంతేకాదు. ఏ కొంచెం ఆచరించినా గొప్ప భయం నుండి నిన్ను రక్షిస్తుంది. (40) కురునందనా! కోరికలు లేని నిశ్చయబుద్ధి ఏకాగ్రంగా ఉంటుంది. అదే నిశ్చయం లేని వారిబుద్ధి అనేక శాఖోపశాఖలుగా చీలిపోయి ఉంటుంది (41).

వ్యాఖ్య: ఈ లోకంలో మానవులు సాధారణంగా తాము చేసే పనికి ఏదో ప్రతిఫలాన్ని కోరుకుంటారు. ఏ ఫలితమూ రాదనుకుంటే ఆ పని ఎందుకు చెయ్యాలి? అనే ప్రశ్న వస్తుంది. కనుక కోరిక లేకుండా, ఫలితాన్ని కోరకుండా కర్మచేయటం వృధా అనుకుంటారు. మరి భగవానుడేమో నిష్కామ కర్మయోగాన్ని బోధిస్తున్నాడు. అంటే సకామకర్మలకన్న ఈ నిష్కామకర్మయోగం ఏదో గొప్పదై ఉండాలి. ఇందులో ఏదో విశిష్ఠత ఉండాలి. ఏమిటా విశిష్ఠత? ఏమిటా గొప్పతనం?

సాధారణంగా అందరూ చేసే సకామకర్మలలో రెండు దోషాలున్నాయి. అవి

1. అభిక్రమనాశం: పూజలు, వ్రతాలు మొదలైన కర్మలను చేసేటప్పుడు మధ్యలో ఆటంకాలు వచ్చి ఆగిపోవచ్చు. లేదా పాటించవలసిన విధులను పాటించకపోవచ్చు. దీనివల్ల రావలసిన ఫలం రాదు. చేసిన పని వృధా అవుతుంది. ఇలా కోరుకున్న ఫలం రాకపోవటమే అభిక్రమనాశం.

2. ప్రత్యవాయదోషం: ఏవో కోరికలతో పూజలు, హోమాలు చేస్తున్నప్పుడు శాస్త్ర విధులను అతిక్రమించి తప్పుగా చేసినా, ఆహుతులను మంత్రవిధిని బట్టి సమర్పించకపోయినా, నియమ నిష్ఠలను పాటించక పోయినా కోరుకున్న ఫలితం రాకపోగా విపరీత ఫలితం వస్తుంది. నహుషుడు కొండచిలువ అయ్యాడు; నృగుమహారాజు ఊసరవెల్లి అయ్యాడు; శివునికి వ్యతిరేకంగా యజ్ఞం చేసిన దక్షునికి మేకతల వచ్చింది. ఇలా కోరిన ఫలితం రాకపోగా వ్యతిరేక ఫలితం-చెడు ఫలితం రావటాన్నే ప్రత్యవాయదోషం అంటారు.

సకామకర్మలలో ఈ రెండు దోషాలు ఉన్నాయి. అయితే భగవానుడు ప్రతిపాదించిన ఈ బుద్ధియోగం (నిష్కామకర్మయోగం)లో ఈ రెండు దోషాలు లేవు, రావు.

నిష్కామకర్మను ప్రారంభించి మధ్యలో విరమించినా, చేసినంతవరకూ ఫలితం ఉంటుంది. ఆకలిగా ఉన్నవాడు ఎన్ని ముద్దలు తింటే అంతవరకు ఆకలి తీరినట్లు; మెట్లు ఎక్కేవాడు ఎంతవరకు ఎక్కితే ఎక్కవలసిన దూరంలో అంతవరకు తగ్గినట్లే. అలాగే ఈ నిష్కామకర్మలో నియమాలు ఉల్లంఘించినా, విధులు పాటించకపోయినా చేసినంతవరకూ ప్రయోజనమే; పైగా ఏ చెడ్డ ఫలితమూ రాదు. కూలికి పంఖాలాగేవాడికి మధ్యలో ఆపితే చివాట్లు పడతాయిగాని ఉచితంగా లాగేవాడికి ఆ బాధలేదు. పైగా **స్వల్ప మప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతోభయాత్:** ఈ నిష్కామకర్మ యోగాన్ని ఏ కొంచెం ఆచరించినా గొప్ప భయం నుండి నిన్ను రక్షిస్తుంది. నిప్పురవ్వ చిన్నదే అయినా కొండంత ఎత్తున ఉన్న దూది కుప్పను భస్మీపటలం చేసినట్లు నిష్కమకర్మయోగాన్ని ఏ కొంచెం ఆచరించినా మరణరూప సంసార భయం నుండి నిన్ను రక్షిస్తుంది. సకామ కర్మల ద్వారా సంపాదించే ధనం గాని, పుత్రాదులు గాని, సంపదలు గాని–అన్నింటినీ ఇక్కడే విడిచి ఒంటరిగా పోవాలి. అదే నిష్కామ కర్మలైతే వాటిఫలం మనతోబాటుగా ప్రయాణించి, ఒక్కొక్క జన్మలో మనను ముందుకు నడిపిస్తూ చివరకు మనను మోక్షద్వారం వద్దకు తీసుకుపోతుంది. ఈ విషయం తెలిస్తే నిస్సందేహంగా, సంతోషంగా ఈ మార్గంలో ప్రయాణిస్తారు. మరొక విశిష్ఠత ఉన్నది ఈ యోగంలో.

నిష్కామ కర్మయోగాన్ని ఆచరించేవారికి లౌకికభోగాలపట్ల, సంపదలపట్ల, విషయాలపట్ల ఆసక్తి ఉండదు. అతడు చేసే పనిమీదనే అతడి దృష్టి ఉంటుంది. కనుక ఒక లక్ష్యం కోసం, పట్టుదలతో వ్యవహరించే అతడి బుద్ధి ఏకాగ్రంగా , స్థిరంగా ఉంటుంది.

సకామకర్మలను ఆచరించేవారికి లౌకిక భోగాలు, సంపదలు, ధనం, విషయాలు ఇవే ప్రధానం. లోకంలో అనేక రకాల భోగాలు, సంపదలు, వస్తువులు, విషయాలు ఉన్నాయి గనుక వాటిని అనుభవించాలనే కోరికలు కూడా అనేకం ఉంటాయి. ఇలా నిరంతరం కోరికలతో వేగిపోయే మనస్సు కళ్ళెం లేని గుర్రంలాగా, గట్టుతెగిన చెరువులాగా, కట్టువిప్పుకున్న గొడ్డు లాగా ఎటువైపు పడితే అటువైపు పరుగెడుతుంది. చేసే పనికన్నా వచ్చే ఫలితం మీదనే ఆసక్తి. అందువల్ల అతడి బుద్ధి శాఖోపశాఖలుగా చీలిపోతుంది. ఇలా ఏకాగ్రత లేకుండా చీలిపోతే నష్టం ఏమిటి?

సూర్యకిరణాలు అనేకం. అవి అలా ఉన్నప్పుడు వాటిశక్తి సామాన్యం. కాని ఆ

కిరణాలన్నింటిని భూతద్దంలో కేంద్రీకరించి నప్పుడు క్రింద ఉంచిన కాగితాన్ని భస్మం చేస్తాయి. గడ్డిపరకలు వేరువేరుగా ఉంటే వాటికేశక్తి ఉండదు. కాని ఆ గడ్డి పరకలనే త్రాడుగా ఒక్కొక్కటిగా పేనినప్పుడు మదించిన ఏనుగును బంధించ గలదు. అలాగే బుద్ధి అనేక శాఖలుగా చీలి ఉంటే దాని శక్తి సాధారణం. కాని బుద్ధి ఏకాగ్రమైతే – ఒకే లక్ష్యంపై నిలిపితే ఆ బుద్ధి అత్యంత శక్తివంతమౌతుంది. అట్టి బుద్ధి పరమాత్మపై నిశ్చలంగా నిలిచి పరమాత్మతో ఐక్యమయ్యే సమర్థత వస్తుంది. కనుకనే నిష్కామకర్మయోగం అత్యంత శ్రేష్ఠమైనదని భగవానుడు తెలియజేస్తున్నాడు.

భగవానుడు చెప్పినవిధంగా ఈ బుద్ధియోగం శ్రేష్ఠమైనదనే దృఢనిశ్చయానికి వచ్చినప్పుడు శాస్త్రాన్ని తెలుసుకోవాలి. శాస్త్రాన్ని తెలియజెప్పే గురువులు 2 రకాలుంటారు. శాస్త్రాన్ని పూర్తిగా అవగాహన చేసికొని చెప్పేవారు ఒక రకమైతే, మిడిమిడి జ్ఞానంతో ఏదో కొద్దిగా తెలియగానే అంతా తెలుసుననుకొని బోధించేవారు రెండవ రకం వారు. మిడిమిడి జ్ఞానం గల ఈ అవివేకులు ఎవరు? ఏమని చెబుతారు వీరు?

కర్మయోగానికి సంబంధించి సంపూర్ణమైన జ్ఞానం లేకుండా మిడిమిడి జ్ఞానంతో బోధించే అవివేకులైన గురువులు ఎవరో, ఎట్టివారో, ఏమని బోధిస్తారో 3 శ్లోకాల్లో–

శ్లో॥ యామిమాం పుష్పితాంవాచం ప్రవదం త్యవిపశ్చితః।
వేదవాద రతాః పార్థ! నాన్యదస్తీతి వాదినః॥ 42

శ్లో॥ కామాత్మానఃస్వర్గపరాః జన్మకర్మ ఫలప్రదాం।
క్రియావిశేష బహుళాం భోగైశ్వర్య గతింప్రతి॥ 43

శ్లో॥ భోగైశ్వర్య ప్రసక్తానాం తయాపహృత చేతసాం।
వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిః సమాధౌన విధీయతే॥ 44

తా॥ పార్థా! వేదములందలి అర్థవాదము (కర్మకాండ)లో ఆసక్తి గలవారు కోరికలతో నిండి, స్వర్గసుఖముల పట్ల ఆకర్షితులై; స్వర్గసుఖములకంటే కోరవలసింది ఇంకేమీ లేదని వాదిస్తారు. అట్టి అజ్ఞానులు (అవివేకులు) అనేక క్రియా విశేషాలతో కూడి, జన్మకర్మ వలయంలో త్రిప్పి, భోగైశ్వర్యాలవైపుకు తీసుకు పోయే (మోదుగ)

పువ్వులవంటి మధురమైన మాటలను చెబుతూ ఉంటారు. అలాంటి వారి మాటలకు ముగ్ధులై, భోగైశ్వర్యాల వైపుకు ఎవరు ఆకర్షించబడతారో వారి వివేకం హరించుకు పోతుంది. దానివల్ల వారిబుద్ధి స్థిరముగా బ్రహ్మనిష్ఠయందు నిలువదు.

వ్యాఖ్య: మానవజీవిత పరమలక్ష్యం మోక్షప్రాప్తియే–శాశ్వత ఆనందప్రాప్తియే–జన్మరాహిత్యమే. ఆ లక్ష్యాన్ని సాధించాలంటే 'నేను పరమాత్మను' అనే అనుభూతిలో నిలవాలి. అలా నిలవాలంటే ఎల్లప్పుడూ నేను పరమాత్మననే నిష్ఠలో ఉండిపోవాలి. అలా ఉండాలంటే 'నేను' అంటే ఎవరో, పరమాత్మ అంటే ఎవరో తెలియాలి. అది తెలియాలంటే ఆత్మజ్ఞానం కావాలి. ఆత్మజ్ఞానాన్ని తెలియజేసేది **జ్ఞానకాండ**. బ్రహ్మనిష్ఠలో మనస్సు నిలిపే ఉపాయాన్ని తెలిపేది **ఉపాసనాకాండ**. అలా నిలిచేందుకు మనస్సును శుద్ధం చేసే ఉపాయాలను తెలిపేది **కర్మకాండ**. ఈ కర్మకాండ, ఉపాసనాకాండ, జ్ఞానకాండ అనే 3 మెట్లు మోక్ష సౌధాగ్రాన్ని చేరటానికి వేదాలలో ఇవ్వబడ్డాయి. అందుకే **'కాండత్రయాత్మకం వేదం'–** 3 కాండలతో కూడినది వేదం అన్నారు. ఇలా వేదాలలో చెప్పబడిన 3 కాండలను మెట్లుగా చేసుకొని మోక్షాన్ని పొందాలి. బ్రహ్మముగా, శాశ్వత బ్రహ్మానంద స్థితిలో ఉండిపోవాలి. ఈ మూడు కాండల జ్ఞానం తెలిసినవాడే జ్ఞాని.

వేదవాదరతాః అయితే వేదాలలోని కర్మకాండను మాత్రమే తెలుసుకొని, అదే సర్వస్వమనుకొని, అందులో చెప్పిన పూజలు, వ్రతాలు, నోములు, యజ్ఞయాగాదులు, సత్కర్మలు చేసి, వాటి ఫలితంగా వచ్చే ఇహలోక భోగాలు, సంపదలు, సుఖాలు మరియు పరలోక–స్వర్గలోక భోగాలను అనుభవించటమే మానవ జీవిత పరమార్థమనుకొనే వారినే ఇక్కడ 'వేదవాద రతులు' అన్నారు.

ఇలా కేవలం కర్మకాండను మాత్రమే తెలుసుకొని సకామకర్మలు చేసి సుఖభోగాలనుభవిస్తే చాలని అంతటితో ఆగిపోయే వారే భోగవాదులు. భోగవాదులు, త్యాగవాదులు అని 2 రకాల వారున్నారు. పాశ్చాత్యులు భోగవాదులు. భారతీయులు త్యాగవాదులు. మనస్సు కోరుకున్నట్లుగా బయటినుండి వస్తువులను, సుఖాలను సంపాదించటం భోగవాదం. లభించిన వస్తువులతో మనస్సును సంతృప్తిపరచటం త్యాగవాదం. మనస్సులో కోరికలు అనంతంగా ఉంటాయి. ఆ కోరికలకనుగుణంగా వస్తువులను సంపాదించటం చాలా కష్టం. అందువల్ల భోగవాదులకు మనస్సు

సమత్వంలో శాంతంగా ఉండదు. "మంచం ఉన్నంత వరకే కాళ్ళు చాచుకో" అన్నట్లుగా లభించిన వస్తువులతో సంతృప్తిగా ఉండటం నేర్చుకుంటే మనస్సు ప్రశాంతంగా ఉంటుంది. అందుకే త్యాగవాదులు శాంత మనస్సుతో భగవంతునికి దగ్గర కాగలుగుతారు. భోగవాదం నుండి త్యాగవాదానికి నడిపించటమే భగవద్గీత అభిప్రాయమూ, భగవానుని అభిప్రాయము కూడా.

కోరికలతో తపించిపోతూ, సుఖభోగాలకై పరుగులు తీస్తూ, దానికి మార్గం చూపే కర్మకాండను గూర్చి మాత్రమే తెలుసుకొని, అందులోనే మునిగిపోయేవారు, దానినే ఇతరులకు బోధించేవారే వేదవాదరతులు. వారు సంపూర్ణ జ్ఞానంలేని అవివేకులు. వారు–

కామాత్మానః, స్వర్గపరాః వారు కోరికలపుట్టలు. ఇహలోక భోగాలు, సిరిసంపదలు, పరలోకంలో స్వర్గభోగాలను కోరుకునే వారు. అమృతపానం, నందనవనవిహారం, అప్సరసలతో సమాగమం–వీటికోసమే ఎప్పుడూ ఉవ్విళ్ళూరుతూ ఉంటారు వీరు. ఇలాంటివారు–

నాన్యదస్తీతి వాదినః : తాము తెలుసుకున్నదే సర్వస్వం అని, ఇంతకన్నా వేరేమీలేదని వాదిస్తూ ఉంటారు. వేదాలన్నీ తమకు తెలుసునని, తాము వేదవేత్తలమని, వేదాలే ఇలా కర్మలను చేసి సుఖభోగాలు అనుభవించమని చెబుతున్నాయని, ఇందుకోసమే మనకు మానజన్మ వచ్చిందని చెబుతూ గ్రుడ్డి వారిని నడిపించే గ్రుడ్డివారిలాగా వ్యవహరిస్తూ ఉంటారు. ఇట్టి వారినే–

అవిపశ్చితః : అవివేకులు అంటున్నాడు భగవానుడు. ఎందుకంటే వీరికి సూక్ష్మదృష్టి లేదు. కామ్యకర్మలను చెప్పింది లౌకిక వ్యవహారాలలో మునిగిపోయి భగవంతుని కనీసం స్మరించనివారి కోసం. అలాగైనా కనీసం వారి కోరికలు, భోగాలు, సంపదలకోసమైనా భగవంతునివైపుకు తిరుగుతారు అనే సకామకర్మలు చెప్పబడ్డాయి. కాని మోక్షప్రాప్తికి ఇవి ఆటంకాలని వారికి తెలియదు. ఆత్మోన్నతికై పాటుబడేవారికి– జన్మసార్థక్యం కొరకు తపించేవారికి వైరాగ్యం ఉండాలని కూడా వీరికి తెలియదు. అందుకే వీరు అవివేకులు. వారు చెప్పే మాటలు ఏమిటి?

క్రియావిశేష బహుళాం : వేదాలలో అనేక రకాల కర్మలు చెప్పబడ్డాయి. ఇహలోక భోగాలకు కొన్ని; స్వర్గసుఖాలకు కొన్ని; సంపదలకు కొన్ని; సంతానం కొరకు

కొన్ని; ఆరోగ్యం కొరకు కొన్ని; ఇతరులకు మేలు చేయుటకు కొన్ని– ఇలా అనేకరకాల కర్మలు, వీటిని ఎలా చేయాలో విధివిధానాలు–అన్నీ వేదాలలోని కర్మకాండలో ఉన్నాయి. వాటన్నింటిని తెలుసుకొని చెబుతుంటారు. జనులను ఆకర్షిస్తూంటారు. అయితే వీటి యొక్క ఫలితం ఏమిటి?

జన్మకర్మఫలప్రదాం: సకామంగా, కోరికలతో, భోగాసక్తితో ప్రతిఫలాపేక్షతో చేసే ఈ కర్మలవల్ల కర్మఫలాలు వస్తాయి. ఆ కర్మఫలాలు జన్మలకు దారితీస్తాయి. ఆ జన్మలలో మళ్ళీ కర్మలు. ఆ కర్మలవల్ల కర్మఫలాలు, వాటివల్ల తిరిగి జన్మలు. ఇలా జన్మకర్మ వలయంలో చిక్కుకొని, సుడిగుండంలో చిక్కుకున్నవాడిలా గిరా గిరా తిరుగుతూ గిలగిలా కొట్టుకోవాల్సిందే. అయితే కర్మలవల్ల ప్రయోజనం లేదా? అంటే ఉంది. తాత్కాలిక ప్రయోజనం ఉంది.

భోగైశ్వర్యగతింప్రతి: ఈ కర్మలు భోగాలు, సంపదలు, ఐశ్వర్యం, స్వర్గసుఖాలవైపుకు తీసుకు వెళ్తాయి. ఎంతకాలం భోగాలనుభవించినా ఎప్పుడో ఒకప్పుడు అవైనా దూరమౌతాయి, లేదా మనమైనా వాటికి దూరమవుతాం. చేసిన కర్మలయొక్క ఫలం ఖర్చు కాగానే తిరిగి ఈ లోకానికి రావాల్సిందే. కనుక ఇవన్నీ తాత్కాలికమైనవే. పైగా ఇవి శాశ్వతానందానికి ఆటంకం. దీనినే భగవాన్ శ్రీరమణమహర్షులవారు–

శ్లో॥ కృతి మహోదధౌ పతనకారణం
ఫలమశాశ్వతం గతి నిరోధకం *(ఉపదేశసారం. 2శ్లో)*

తా॥ కర్మలను అలా చేసుకుంటూ పోతే కర్మసముద్రంలో మునిగిపోతాం. పోనీ కర్మలవల్ల వచ్చే ఫలాలు శాశ్వతమా? అంటే కాదు. పైగా మోక్షమార్గానికి ఆటంకం కలిగిస్తాయి– అన్నారు. ఇక వీరి మాటలు–

పుష్పితాంవాచం: కామ్యకర్మలను గూర్చి చెప్పే అవివేకులు పుష్పాలవంటి మాటలు చెబుతారు. అంటే మృదువుగా మాట్లాడుతారు. మోదుగపువ్వు చూడటానికి ఎంతో బాగుంటుంది. దేనికీ ఉపయోగపడదు. అలాగే వీరు చెప్పే మాటలు వీనులవిందుగా ఉంటాయి. కాని అవి పరమార్థ సాధనకు ఉపయోగపడకపోగా జన్మను వ్యర్థం చేసుకోవటానికి ఉపయోగపడతాయి.

ఇలా భోగైశ్వర్యాలనిచ్చే కర్మలలో మునిగిపోతే నష్టం ఏమిటి?

తయాఅపహృత చేతసాం: సకామకర్మల గురించి తియ్యని మాటలు

మాట్లాడేవారితో సాంగత్యం కలిగిందా! వారి శిష్యరికం చేశావా! వారి మాటలను విశ్వసించావా! నీ వివేకం హరించుకు పోయినట్లే. కోరికలు అనేకం. వస్తువులు, భోగాలు అనేకం. కనుక వాటిని సంపాదించుకొని అనుభవించాలంటే బుద్ధి చంచలమైపోతుంది. ఒకదాని తర్వాత ఒకటిగా నిరంతరం కోరికలలోనే మునిగిపోతుంది. అందువల్ల భగవంతునిపై నిలపటానికి ఏకాగ్రం కాదు. బ్రహ్మనిష్ఠలో నిలువదు. అదే 'సమాధౌనవిధీయతే' సమాధిలో–బ్రహ్మనిష్ఠలో నిలువదు అని.

కనుక వేదవాదరతుల తియ్యని మాటలు విని మోసపోవద్దు– అని భగవంతుడు సర్వమానవాళిని హెచ్చరిస్తున్నాడు. గాలి వీచేటప్పుడు దీపం స్థిరంగా నిలవదు. కోరికలనే గాలి వీస్తుంటే మనస్సనే దీపం స్థిరంగా–ఏకాగ్రంగా నిలువదు. తస్మాత్ జాగ్రత్త– అని హెచ్చరిక.

–వేదాలలో చెప్పబడినవే ఐనప్పటికీ; భోగాసక్తితో సకామంగా కర్మలు చేస్తే బంధంలో పడవేస్తాయి గనుక ఏం చేయాలి?

శ్లో॥ త్రైగుణ్య విషయావేదాః నిస్త్రైగుణ్యో భవార్జున।
నిర్ద్వంద్వో నిత్యసత్త్వస్థః నిర్యోగక్షేమ ఆత్మవాన్॥ 45

తా॥ అర్జునా! వేదాలు త్రిగుణాలతో కూడిన విషయాలకు చెంది ఉన్నవి. నీవు త్రిగుణాలకు అతీతుడవై, ద్వంద్వాలను వదిలిపెట్టి, నిత్యమూ సత్త్వగుణంలో నిలిచి, యోగక్షేమాలను పట్టించుకోకుండా ఆత్మజ్ఞానము కలవాడివి కా!

వ్యాఖ్య: త్రైగుణ్యవిషయావేదాః : ఇక్కడ వేదాలంటే వేదాల లోని కర్మకాండయే. ఈ కర్మకాండ అంతా సత్త్వరజస్తమో గుణాలకు చెందినదే. సుఖాలు, భోగాలు, సంపదలు, వాటిని సంపాదించుకొనే మార్గాలు–అన్నీ త్రిగుణాలకు చెందినవే. ఇందులోనే మునిగిపోతే మనం ఈ త్రిగుణాల వలలో చిక్కు కుంటాం. అందుకే **నిస్త్రైగుణ్యోభవ!** త్రిగుణాలకు అతీతుడవు కా! అంటున్నాడు భగవానుడు. లౌకికవస్తువులు, విషయాలు, భోగాలను చూచినా, విన్నా వాటిపై ఆసక్తి–కోరిక కలుగుతుంది. దానితో వాటిని సంపాదించుకోవటానికి కర్మలు చేయాలి. కర్మలు చేస్తే కర్మఫలాలు, వాటివల్ల జన్మలు. ఇలా జన్మకర్మ వలయంలో చిక్కుకుంటాం. వాటినుండి విముక్తి పొందాలంటే త్రిగుణాతీతులం కావాలి. త్రిగుణాతీతులమై ఈ

ప్రాపంచిక విషయాల కోసం, సుఖభోగాల కోసం కర్మలు చేయాలనే ఆసక్తిని విడిచి పెట్టాలి. ఈ ఆసక్తిని విడిచిపెట్టాలంటే ద్వంద్వాలను విడిచి పెట్టాలి. **'నిర్ద్వంద్వో'**: శీతోష్ణాలు, సుఖదుఃఖాలు, లాభనష్టాలు, జయాపజయాలు, మానావమానాలు-ఇవన్నీ ద్వంద్వాలు. వీటిపట్ల సమభావం ఉంటే-లేక ఏమాత్రం ఆసక్తి లేకపోతే సకామ కర్మలకొరకు ప్రాకులాడం. అప్పుడే గుణాతీతులం అవుతాం.

నిత్యసత్త్వస్థ: ఇలా మూడు గుణాలను వదిలితే సత్త్వంలో నిలబడగలుగుతాం. సత్వ, రజో, తమో-అనే 3 గుణాలను వదలమని చెబుతూ సత్త్వంలో నిలబడమనటమేమిటి? రజో గుణతమోగుణాలను వదిలించుకోటానికి ముందుగా సత్త్వంలో నిలవాలి. ఆ తరువాత సత్త్వాన్ని కూడా వదిలి శుద్ధసత్త్వంలో నిలిచిపోవాలి. ఇక రజోగుణ తమోగుణాలు అసలే ఉండవు. ఆ శుద్ధ సత్త్వంలో నిలవమనే భగవంతుని ఉద్దేశ్యం. పైగా నిత్యమూ అలా నిలవాలి. అంతేకాదు శుద్ధసత్త్వంలో నిలిచి- **'నిర్యోగక్షేమ'** నీ యోగక్షేమాలను కూడా పట్టించుకోవద్దు అని అంటున్నాడు భగవానుడు. యోగం అంటే లేనిదానిని సంపాదించు కోవటం; క్షేమంఅంటే ఉన్నదానిని చేజారిపోకుండా భద్రపరచు కోవటం. మరి యోగక్షేమాలను పట్టించుకోకుండా ఎలాగ? అన్న సందేహం మనకు రాకపోదు. మరైతే ఎందుకిలా చెప్పినట్లు? ఈ యోగక్షేమాల గురించిన ఆలోచనల్లో ఉంటే మనం ఉన్నత లక్ష్యానికి-మోక్షానికి దూరమౌతాం. కనుక పట్టించుకోకుండా ఉండాల్సిందే. అయితే చెప్పటం తేలికే కాని ఆచరించటం ఎంత కష్టం?

అందుకే వెంటనే ఎలా ఆచరించాలో భగవంతుడే చెబుతున్నాడు **'ఆత్మవాన్'** అని. ఆత్మవంతుడవై అంటే నిత్యమూ ఆత్మలో నిలిచి, ఆత్మసుఖాన్ని అనుభవిస్తూ అని. ఆత్మలో నిలిచిన వాడికి 'నేను సచ్చిదానంద స్వరూప ఆత్మను' అనే నిశ్చయజ్ఞానం ఉన్నవాడికి అన్నీ ఉన్నట్లే. ఇక్కడ ఉన్న వాటన్నింటికన్న విలువైన నిత్యసుఖం ఉన్నదక్కడ. అట్టి విలువైన వస్తువు ఉన్నప్పుడు ఇక విలువలేని వాటికై ప్రాకులాడాల్సిన పనేమిటి? అందుకే ఆత్మవంతుడవై యోగక్షేమాలను గురించి పట్టించుకోవద్దు అని చెప్పటం.

- మోక్షసాధనకు అడ్డువచ్చే ఈ కర్మకాండ వేదాలలో ఎందుకున్నట్లు? ఎవరికోసం?

శ్లో॥ యావానర్థ ఉదపానే సర్వతః సంప్లుతోదకే।
తావాన్ సర్వేషు వేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానతః ॥ 46

తా॥ అంతటా నీరు పొంగిపొర్లుతున్నప్పుడు స్నానాదుల కొరకు బావులు, చెరువులు జలపాత్రల అవసరం ఎంతవరకో బ్రహ్మజ్ఞానము గల బ్రాహ్మణునికి ఈ వేదాలలోని కర్మకాండ అంతవరకే అవసరం.

వ్యాఖ్య: నీటికి కరువు వచ్చినప్పుడు 3 రోజులకొకసారి, 4 రోజులకొకసారి నీటిని వదిలినప్పుడు బక్కెట్లు, బిందెలు, గంగాళాలు నింపుకున్న తర్వాత ఇంట్లో ఉన్న చిన్న చిన్న గిన్నెలు, చెంబులు, గ్లాసులకు కూడా నీరుపట్టి అట్టి పెట్టుకుంటారు. మళ్ళీ మళ్ళీ దొరకవు గనుక జాగ్రత్త పడతారు. అదే ఎక్కడ చూచినా పుష్కలంగా నీరు దొరికేటప్పుడు, రోజంతాఎప్పుడు కావాలంటే అప్పుడు నీటిని వదులుతున్నప్పుడు చెంబులకు, గ్లాసులకు నీరుపట్టి ఉంచాల్సిన అవసరమేముంటుంది?

అలాగే మోక్షమంటే శాశ్వత ఆనందమని; అది తనలోనే ఆత్మస్వరూపంగా ఉన్నదని; అసలు తాను ఆనందస్వరూప ఆత్మనేనని తెలియని అజ్ఞాని-సామాన్యుడు తనకు కావలసిన ఆనందాన్ని ఇల్లు వాకిలి, భార్యాబిడ్డలు, ధనసంపదలు వస్తువులు మొదలైన వాటిద్వారా పొందాలని బాహ్యంలోకి పరుగెడతాడు. సకామ కర్మలద్వారా ఆనందాన్ని, సుఖసంతోషాలను పొందాలని ప్రయత్నిస్తూ ఉంటాడు.

అదే బ్రహ్మజ్ఞానం గల బ్రహ్మనిష్ఠుడు-ఆత్మనిష్ఠుడు ఐన మహాత్మునికి; సర్వత్రా, సర్వదా ఆనందంలో-నిత్యానందంలో- బ్రహ్మానందంలో తేలియాడే ఆత్మజ్ఞానికి ఎక్కడచూచినా, ఎప్పుడు చూచినా ఆనందమే ఆనందం. అసలు తాను ఆనందస్వరూపుడే. అట్టివాడు అనిత్యమైన, అల్పమైన వస్తువుల ద్వారా; ప్రాపంచిక భోగాలద్వారా వచ్చే అనిత్యమైన, తాత్కాలికమైన సుఖభోగాల కోసం అర్రులు చాస్తాడా? వాటికోసం సకామకర్మలను చేస్తాడా? ఈ ప్రాపంచికమైన సుఖభోగాలను అనుభవించేవారిని చూచి అసూయపడతాడా?

కనుక అజ్ఞానంతో అల్పజ్ఞానంతో ఉన్న సామాన్యులను సంతృప్తి పరచటం కోసమే సకామకర్మలతో కూడిన కర్మకాండవేదాలలో చెప్పబడింది. ఆత్మజ్ఞానాన్ని పొంది, ఆత్మలో రమించేవాడికి వేదాలలోని ఈ కర్మకాండతో పనిలేదు. ఎందుకంటే సకామ కర్మలద్వారా పొందే ఆనందం ఆత్మానందంలో ఒక భాగమే. వందలో

1,2,5,10,20,50 అన్నీ ఉన్నట్లే ఆత్మానందంలో ఈ లౌకిక సుఖభోగాలన్నీ ఉన్నాయి. గంగ, యమున, కృష్ణ, గోదావరి మొదలైన పుణ్యనదులలో స్నానం చేస్తే పుణ్యమని ఎంతో దూరంలో ఉన్న నదులవద్దకు అనేక వ్యయప్రయాసలకు ఓర్చి, వెళ్ళి స్నానం చేసి వస్తుంటారు సామాన్యంగా. కాని సముద్రం దగ్గరగా నున్నవానికి ఏ పుణ్యనది వద్దకు వెళ్ళాల్సిన పని లేదు. ఎందుకంటే అన్ని పుణ్య నదుల నీరు చేరేది సముద్రాన్నే గనుక, సముద్రస్నానం చేస్తే అన్ని పుణ్య నదులలోను స్నానం చేసినట్లే.

–ఐతే కర్మ ఎలా చేయాలి? ఏ భావంతో చేయాలి? అసలు చేయకుండా ఉండాలా? తరువాత శ్లోకంలో

శ్లో॥ కర్మణ్యే వాధికారస్తే మాఫలేషు కదాచన।
మాకర్మఫలహేతుర్భూః మాతేసంగో౽స్త్వకర్మణి॥ **47**

తా॥ కర్మలు చేయుటయందే నీకు అధికారం ఉన్నది. కర్మఫలాన్నెప్పుడూ కోరవద్దు. కర్మఫలానికి నీవెప్పుడూ కారకుడివి కావద్దు. అకర్మతో సంగభావము నీకు కలుగకుండుగాక!

వ్యాఖ్య: భగవద్గీతలో కర్మయోగానికి సంబంధించిన గొప్ప శ్లోకం ఇది. కర్మలనెలా చేయాలో ఇక్కడ చక్కగా తెలియజేశారు.

కర్మణ్యేవాధికారస్తే: 'కర్మణియేవ తే అధికారః' కర్మలు చేయుటయందే నీకు అధికారం ఉన్నది. అంటే కర్మలు చేసే అధికారం మానవులకు మాత్రమే. ఇతర పశుపక్ష్యాదులు, అల్ప జీవులు కర్మలు చేయకుండా స్తబ్దుగా ఉంటున్నాయా? లేదు. అవి కూడా తింటున్నాయి, తిరుగుతున్నాయి, ఆహారం సంపాదించుకుంటున్నాయి, పిల్లల్ని కంటున్నాయి, పెంచి పోషిస్తున్నాయి. అయితే అవి బుద్ధితో ఆలోచించి కర్మలు చేయలేవు. ఎందుకంటే వాటికి విచక్షణాశక్తిగల బుద్ధి లేదు గనుక. అవి తమ అంతరంగం నుంచి వచ్చే ప్రేరణలను బట్టి అవశులై కర్మలు చేస్తుంటాయి. కనుక వాటికి పాపపుణ్యాలు లేవు. కాని మానవుడు మంచి ఏదో, చెడు ఏదో బుద్ధితో విచక్షణ చేసి కర్మలను చేయగలుగుతాడు. కనుక మానవజన్మ కర్మక్షేత్రం. నా ప్రారబ్ధం, నా గ్రహచారం అంటూ ఏడుస్తూ కాల గడపకుండా తన పురుషార్థాన్ని నెరవేర్చుకోవాలి మానవుడు. ఏ కర్మ చెయ్యాలో, ఎలా చెయ్యాలో స్వతంత్రంగా నిర్ణయించుకొని చేసే స్వేచ్ఛ మానవుడికి మాత్రమే ఉన్నది. అయితే–

మాఫలేషు కదాచన: ఎప్పుడూ కర్మఫలాన్ని మాత్రం కోరవద్దు. లోకంలో అందరూ కర్మలు చేసి ఫలితాన్ని కోరుకుంటారు. కనీసం భగవంతుడికి నమస్కారం పెట్టినా ఏదో ఒక కోరిక లోపల ఉంటుంది. ఏ ఫలితం లేకపోతే ఎందుకు కర్మలు చెయ్యటం? అంటారు. కాని భగవానుడు 'అది సరికాదు' అంటున్నాడు. "కర్మలు చెయ్యి, కాని కర్మఫలాన్ని మాత్రం కోరవద్దు" అనేదే గీతాసందేశం. ఎందుకు?

కర్మచేస్తే కర్మనియమం ప్రకారం ఒక కర్మచేసినప్పుడు అందులోని స్థూలభాగం కర్మఫలంగాను, సూక్ష్మభాగం వాసనగాను మనలో ముద్రింపబడతాయి. కర్మఫలం ఇప్పుడో, ఎప్పుడో ఏ జన్మలోనో తప్పక అనుభవించి ఖర్చు చేసుకోవాలి; వాసన అటువంటివే అయిన కర్మలకు ప్రేరణ ఇస్తుంది. ఈ కర్మఫలాలు, వాసనలు ఉన్నంతవరకు జన్మలు తప్పవు. జనన మరణ రూప సంసారబంధం తప్పదు. కనుక కర్మలు బంధ కారణం అవుతున్నాయి. ఈ బంధం నుండి తప్పించుకోవాలంటే మానవుడికి మాత్రమే అవకాశం ఉంది. అదే కర్మఫలాన్ని కోరకుండా కర్మచెయ్యటం. అదే **నిష్కామకర్మయోగం**. కర్మఫలాన్ని కోరకుండా కర్మచేసినప్పుడు కర్మనియమం పనిచేయదు. కర్మ చేస్తున్నాడు గనుక లోపల వాసనలు (ప్రేరణలు) ఖర్చు అవుతాయి, క్రొత్తగా వాసనలు చేరవు; ఫలాన్ని కోరటం లేదు గనుక కర్మఫలం రాదు. దానితో చిత్తం శుభ్రపడుతుంది. చిత్తశుద్ధి వల్ల ఆత్మజ్ఞానాన్ని పొందే అర్హత వస్తుంది. భగవంతునిపై అనన్యభక్తి కుదురుతుంది. దానితో మోక్షప్రాప్తికి అర్హత లభిస్తుంది. అందుకే–

మాకర్మఫలహేతుర్భూః: 'కర్మఫలానికి నీవు కారకుడివి కావద్దు' అని హెచ్చరిక. కర్మఫలాన్ని కోరుకున్నావా? ఆ ఫలాన్ని నీవు అనుభవించటానికి తిరిగి జన్మలెత్తాలి. ఆ జన్మలలో తిరిగి తిరిగి కర్మలు చేయాలి. ఇలా జన్మకర్మ వలయంలో చిక్కుకుంటావు. సుడిగుండంలో పడిపోతావు. దీని నుండి తప్పించు కొనుటకే నీకు మానవజన్మ వచ్చింది. సరే ఫలితాన్ని కోరకుండా కర్మలు చెయ్యమంటున్నారు గదా! అసలు కర్మలే చెయ్యకుండా ఊరికే ఉండిపోతే నష్టం ఏమిటి అంటావా?

మాతేసంగో౽స్త్వకర్మణి: 'అకర్మణి' అంటే అసలు కర్మలే చేయకుండా ఉండే 'అకర్మ'. అలా ఉండవద్దు. అసలు కర్మ చెయ్యకుండా ఉండిపోవటం అసాధ్యం. దేహమున్నంత వరకు కర్మలు చేస్తూ ఉండాల్సిందే. కర్మలు చేయకపోతే దేహయాత్ర

సాగదు. అది సోమరితనమవుతుంది. సోమరికి ఆధ్యాత్మిక రంగంలో తావులేదు. కనుక కర్మ చేయాల్సిందే. ఆకర్మ బంధం కాకుండా ఉండే ఉపాయాన్ని అనుసరించాల్సిందే.

ఫలాసక్తితో పనిచేయటం రజోగుణం. అసలు కర్మ చేయకుండా ఉండటం తమోగుణం. రజోగుణ తమోగుణాలను వదిలించుకొని సత్త్వగుణంలో నిలవాలంటే ఫలాసక్తిని వదిలి కర్మచెయ్యాలి. ఇదే మానవునికి గల గొప్ప అవకాశం. దీన్నెలా చేయాలో తరువాతి శ్లోకంలో-

కర్మఫలాలకు కారకుడు కాకుండా కర్మలు చేయటం ఎలా?

శ్లో॥ యోగస్థఃకురు కర్మాణి సంగంత్యక్త్వా ధనంజయ॥
సిద్ధ్యసిద్ధ్యో సమోభూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే॥ 48

తా॥ ధనంజయా! సంగభావాన్ని విడిచిపెట్టి, సిద్ధించినా సిద్ధించకపోయినా రెంటినీ సమం గావించి, యోగంలో నిలిచి కర్మలు చెయ్యి. సమత్వమే యోగం అని చెప్పబడుతున్నది.

వ్యాఖ్య:

I) **సంగంత్యక్త్వా:** కర్మలు చేయాలి. కాని కర్మఫలాలు రాకూడదు. ఎలా? అదే నిష్కామకర్మయోగం. నిష్కామకర్మ యోగికి సంగబుద్ధి ఉండరాదు. సంగబుద్ధి అంటే కర్మలతో- కర్మఫలాలతో అతుక్కుపోవటమే. ఈ కర్మనాది; దీనిని చేసేది నేనే. దీని ఫలితం నాకు కావాలి. అది మంచి ఫలితమై ఉండాలి. ఇదే సంగబుద్ధి. కర్మ చేసేటప్పుడే కాదు, చేసిన తర్వాత కూడా ఆ కర్మను గూర్చి పదేపదే తలచుకోవటం, దానిని గూర్చి గొప్పలు చెప్పుకోవటం కూడా సంగబుద్ధియే. నిజంగా కర్మలు మనను బంధించటం లేదు. ఈ సంగబుద్ధే మనలను బంధిస్తున్నది. అందుకే 'సంగంత్యక్త్వా' అన్నారు.

II) **సిద్ధ్య సిద్ధ్యో సమోభూత్వా:** సంగబుద్ధిని వదలటమే కాదు, మనం చేసే పని ఫలించినా, ఫలించకపోయినా సమ బుద్ధి కలిగి ఉండాలి. అలాగాక నేను చేసేపని ఫలిస్తుందా? లేదా? అని అదే పనిగా ఆందోళన చెందుతుంటే మన దృష్టి చేసే పని మీదగాక వచ్చే ఫలితంపైనే ఉంటుంది. అప్పుడు నైపుణ్యంగా పనిచేయలేం. 'ఇది నా కర్తవ్యం'. ఇది భగవంతుని ఆజ్ఞ. జరగనీ జరగక పోనీ, ఫలించనీ

ఫలించకపోనీ నా కర్తవ్యాన్ని నెరువేరుస్తాను' అనే స్థిరబుద్ధితో కర్మ చేసినప్పుడు ఆ కర్మను చక్కగా నెరవేర్చగలవు. ఫలితాన్ని కోరకుండా నిష్కామ కర్మ ఆచరించినపుడు సిద్ధిస్తుందా? లేదా? అని సందేహించే ప్రశ్నే తలెత్తదు. ఇదే సమబుద్ధి. ఇదే సమత్వం.

III) **సమత్వం యోగ ఉచ్యతే:** ఈ సమత్వాన్నే యోగం అంటారు. ఎప్పుడైతే ఫలితాన్ని గురించిన ఆందోళన లేదో అప్పుడు మనస్సు నిశ్చలంగా ఉంటుంది. మనస్సు నిశ్చలమైతే ఆ మనస్సు వెనుకనున్న పరమాత్మకు దగ్గరవుతుంది. పరమాత్మతో కలుస్తుంది. ఇదే యోగం. యోగం అంటే కలుపుట అని. మనస్సు పరమాత్మతో కలవటమే యోగం. సంగబుద్ధిని వదలి, సమబుద్ధిని కలిగి కర్మ చేస్తే అది యోగానికి దారి తీస్తుంది.

IV) **యోగస్థఃకర్మాణికురు:** కనుక ఓ అర్జునా! యోగంలో నిలిచి కర్మలు చెయ్యి. అంటే సమత్వంలో నిలిచి కర్మలు చెయ్యి. అర్జునుడే కాదు, మనందరం కూడా సంగభావాన్ని వదిలి, ఫలితంపై ఆందోళన విడిచిపెట్టి, సమబుద్ధిని కలిగి ఉండి కర్మలు చేయాలి. అప్పుడే ఈ కర్మలు బంధం కాకుండా పోతాయి. మోక్షానికి దారిచూపుతాయి. ఇదే నిష్కామకర్మలు చేసేపద్ధతి. కర్మఫలానికి కారకులం కాకుండా కర్మలు చేసేపద్ధతి.

ఇప్పుడీ బుద్ధియోగంతో చేసే కర్మలు, సమత్వంతో చేసే కర్మలు సాధారణకర్మల కన్నా ఎలా శ్రేష్ఠమైనవో, సకామకర్మలు ఎందుకు అల్పమైనవో తెలియజేయబోతున్నారు.

శ్లో॥ దూరేణ హ్యవరం కర్మ బుద్ధి యోగాద్ధనంజయ॥
బుద్ధౌశరణ మన్విచ్ఛ కృపణాః ఫలహేతవః॥ (49)

తా॥ ధనంజయా! బుద్ధియోగం కన్నా సకామకర్మ చాలా నికృష్టమైనది. కనుక నీవు బుద్ధి యోగాన్నే శరణు పొందు. ఫలితాన్ని కోరి కర్మచేసేవాడు పిసినిగొట్టుయే.

వ్యాఖ్య: క్రిందటి శ్లోకంలోనూ, ఈ శ్లోకంలోనూ అర్జునుని ధనంజయా! అని సంబోధిస్తున్నాడు భగవానుడు. లౌకిక ధనాన్ని జయించి ధనంజయుడని బిరుదును పొందావు. అదేమంత గొప్పగాదు. జ్ఞానమనే ధనాన్ని సంపాదించు. ఆధ్యాత్మిక సంపదలను జయించు అని సూచన.

బుద్ధియోగం అంటే నిష్కామకర్మాచరణ. ఫలితంపై ఆసక్తి లేకుండా, సమబుద్ధితో కర్మలు చేయుటయే నిష్కామకర్మాచరణ. అదే బుద్ధియోగం. ఈ బుద్ధియోగం ద్వారా

కర్మలు చేసినపుడు కర్మలకు ప్రేరణలనిచ్చే వాసనలు క్షయమైపోతాయి. దానితో చిత్తశుద్ధి కలుగుతుంది. అది జ్ఞానసంపాదనకు, చివరకు మోక్ష ప్రాప్తికి దారితీస్తుంది. అంతేగాక ఫలితాన్ని కోరటం లేదు గనుక కర్మనియమాన్ని అనుసరించి కర్మఫలాలు రావు. కనుక బంధానికి దారి తీయవు. ఇక ఫలితాన్ని కోరి కర్మలు గనుక చేస్తే మంచిగాని, చెడుగాని, ఆకర్మఫలాలు నీకు అందుతాయి. అవి మంచివైతే రాగం, చెడువైతే ద్వేషం. అంటే కర్మఫలాలు నీలో రాగద్వేషాలు కలిగిస్తాయి. ఈ కర్మఫలాలే జన్మలకు దారితీసి నిన్ను జనన మరణరూప సంసారంలో బంధిస్తాయి. సంసార దుఃఖంలో ముంచెత్తివేస్తాయి.

ఇలా సకామకర్మలు బంధాన్ని కలిగిస్తాయి. తద్వారా జననమరణ సంసారచక్రం.

నిష్కామకర్మలు మోక్షాన్ని కలిగిస్తాయి. తద్వారా జన్మరాహిత్యం. అందువల్ల సకామకర్మలు అల్పమైనవి, నికృష్టమైనవి. నిష్కామకర్మలు ఉత్తమోత్తమమైనవి. కనుక నీవు నిష్కామ కర్మయోగాన్నే ఆచరించు. బుద్ధి యోగాన్నే ఆశ్రయించు.

సకామకర్మలు చేసేవాడు భగవంతుని దృష్టిలో కూలివాడు. నిష్కామ కర్మచేసేవాడు తనవాడు. మన బట్టలు చాకలి ఉతికితే జీతం తీసుకుంటుంది. భార్య ఉతికితే ఏమీ తీసుకోదు.

కృపణాఫలహేతవః :- ఫలాసక్తితో పనిచేసేవారు కృపణులు, పిసినిగొట్టులు. ఫలాసక్తితో పనిచేసేవాడికి అల్పమైన, అశాశ్వతమైన, లౌకికఫలం వస్తుంది. కాని బుద్ధియోగం ద్వారా నిష్కామకర్మ నాచరించినవారికి చిత్తశుద్ధి కలిగి, జ్ఞానాన్ని పొంది, మోక్షప్రాప్తికి అర్హత లభిస్తుంది. అంటే శాశ్వతమైన పారమార్థిక ఫలం లభిస్తుంది. అల్పమైనదానికోసం అధికమైన దానిని వదలుకునే వాడు పిసినిగొట్టు కాక మరేమవుతాడు? సుఖపడే అవకాశం ఉండీ హీనంగా బ్రతికేవాణ్ణి పిసినిగొట్టు అంటాం. అలాగే మోక్షాన్ని పొందే అవకాశం ఉండీ అల్పమైన ఫలితంతో ఈ సంసార జననమరణ చక్రంలో ఇరుక్కొనేవాడిని పిసినిగొట్టు అనే అనాలి. కనుక-

బుద్ధౌశరణమన్విచ్ఛ: బుద్ధియోగాన్నే ఆశ్రయించు. ఎలాగూ కర్మలు చేస్తూనే ఉన్నావు. వాటినే తెలివిగా, ఫలాసక్తిని విడిచి, కర్తవ్యంగా భావించి, బుద్ధియోగంతో (సమత్వబుద్ధితో) చేస్తే వాటివల్ల చిత్తశుద్ధి కలిగి జ్ఞానంతో మోక్షం ప్రాప్తిస్తుంది. అలాగాక సకామంగా చేస్తే అవే నీకు బంధమౌతాయి. కనుక బుద్ధిని ఆశ్రయించు.

భగవంతుడు బుద్ధి ఇచ్చినా ఉపయోగించు కోకుండా వదిలేశావా? ఇక బుద్ధిలేని హీనజన్మలే గతి.

సమత్వబుద్ధితో కర్మలాచరిస్తే ఫలమేమిటి?

శ్లో॥ బుద్ధియుక్తో జహాతీహ ఉభేసుకృత దుష్కృతే।
తస్మాద్యోగాయయుజ్యస్వ యోగఃకర్మసుకౌశలం॥ **(50)**

తా॥ సమత్వబుద్ధితో కూడిన వ్యక్తి ఈ జన్మలోనే పుణ్య పాపాలు రెంటినీ వదలిపెడతాడు. కనుక నీవు బుద్ధి యోగానికే సిద్ధంకా! యోగమంటే కర్మలలో నైపుణ్యతయే.

వ్యాఖ్య:

I) **బుద్ధియుక్తః** :- బుద్ధియుక్తుడు అంటే తాను తలపెట్టిన కార్యం ఫలించినా ఫలించకపోయినా చలించకుండా సమత్వ బుద్ధి కలిగి; నిర్లిప్తంగా, నిష్కామంగా, ఫలాపేక్ష లేకుండా, ఇది తన కర్తవ్యమని భావించి కర్మలను చేసేవాడు. అతడే కర్మయోగి. అట్టివాడు-

II) **ఇహఉభేసుకృత దుష్కృతే జహాతి:** ఇక్కడే ఈ జన్మలోనే పుణ్యపాపాలను రెంటినీ విడిచిపెడతాడు. కర్మసిద్ధాంతం ప్రకారం పుణ్యకర్మలు చేస్తే పుణ్యఫలం, పాపకర్మలు చేస్తే పాపఫలం వస్తాయి. అయితే అవి ఆశించి చేసేవారికే గాని, ఫలాపేక్షను విడిచి నిష్కామంగా చేసేవారికి పాపమూ లేదు, పుణ్యము లేదు. ఎందుకంటే ఆ ఫలాలకు అతడు కర్తకాదు గనుక. అది కూడా ఎప్పుడో మరణానంతరం కాదు. ఇప్పుడే ఇక్కడే జీవించి ఉండగానే పుణ్యపాపాలకు అతీతంగా ఉండగలుగుతాడు. అందుకే 'ఇహ' అన్నారు.

ఇక్కడ పుణ్యపాపకర్మలు రెండూ చెప్పబడ్డాయి. కర్మయోగి పాపాలు కూడా చేస్తాడా? అంటే చెయ్యడు. చెయ్యాల్సిన పనిలేదు. కాని అతడు చేసే పనులలో అనుకోకుండా ఏవైనా ఇతరులకు బాధకలిగించే పనులున్నా అతడికేమీ అంటవు అని మాత్రమే.

III) **తస్మాత్ యోగాయయుజ్యస్వ:** అందువల్ల-ఎందువల్ల? బుద్ధియోగం ద్వారా కర్మలు ఆచరిస్తే పుణ్యపాపాలనుండి సర్వకర్మ బంధనాల నుండి విముక్తుడవుతావు గనుక యోగానికి సిద్ధపడు. బుద్ధియోగివి-నిష్కామకర్మయోగివి కా!

IV) **యోగఃకర్మసు కౌశలం:** యోగమంటే కర్మలలో కుశలత్వమే. నేర్పుతో-నైపుణ్యంతో కర్మలు చేయుటే యోగం. ఏమిటీ కుశలత్వం- నైపుణ్యం?

కర్మలు చేస్తూనే కర్మబంధానికి చిక్కకుండా ఉండే నేర్పు. బంధాలకు కారణమైన కర్మను బంధవిముక్త సాధనంగా మార్చుకునే నేర్పు. కామ్యకర్మలనుండి మనస్సును తొలగించి నిష్కామ కర్మలలో నిలిపే సామర్థ్యమే కార్యకుశలత-నైపుణ్యం. అదే యోగం.

ఇక్కడే మనకొక సందేహం కలగక మానదు. 48వ శ్లోకంలో **"సమత్వం యోగ ఉచ్యతే"** సమత్వమే యోగం అని చెప్పిన భగవానుడు, వెంటనే 50వ శ్లోకంలో **"యోగఃకర్మసు కౌశలం"** కర్మలలో కుశలతయే యోగం అన్నారు. ఇంతకూ ఏది కరెక్టు? ఒకటి కరెక్టు అయితే రెండవది తప్పు అవుతుంది గదా! భగవంతుడు తప్పు చెబుతాడా? ఇందులో ఏదో విశేషం ఉండి ఉండాలి. ఏమిటది?

సమబుద్ధితో కర్మలు చేస్తే యోగం అని చెప్పినప్పుడు; అన్నింటిని సమంగా చూడటం అనగానే ఏమీపట్టని ఉదాసీనుడని, సోమరియని, హృదయంలేని బండరాయిలాంటి వాడని అపార్థం చేసుకోవచ్చు. ఆ అపార్థాన్ని తొలగించటానికే వెంటనే ఇక్కడ యోగఃకర్మసు కౌశలం అన్నారు. ఉదాసీనంగా, జడునిలాగా కర్మలు చేయకుండా ఉండటం కాదు; ఎంతో నేర్పుతో, నైపుణ్యంతో, కుశలతతో కర్మలను చేయటం అని తెలియజెప్పటమే ఇక్కడ విశేషం. ఈ రెండు శ్లోకాల్లోని రెండు పదాలను ఒక్కచోటకు చేర్చి సమన్వయపరిస్తే దాని భావం ఇది-

"సుఖంలో గాని, దుఃఖంలోగాని, సఫలతలోగాని, వైఫల్యంలో గాని, జయంలోగాని, అపజయంలోగాని, లాభంలో గాని, నష్టంలోగాని ఎట్టి పరిస్థితులలోను మనస్సు చెదరకుండా రెండింటిని సమభావంతో స్వీకరించి; కర్మబంధాలలో చిక్కకుండా, నేర్పుతో నైపుణ్యంతో కౌశల్యంతో కర్మలు చేయుటయే యోగం" అని.

ఇంత నైపుణ్యంతో నిష్కామకర్మ యోగాన్ని ఆచరిస్తే కలిగే అంతిమఫలం ఏమిటి?

శ్లో॥ కర్మజం బుద్ధి యుక్తాహిః ఫలంత్యక్త్వా మనీషిణః ।
జన్మబంధ వినిర్ముక్తాః పదం గచ్ఛాంత్యనామయం॥ 51

తా॥ సమత్వబుద్ధితో నిష్కామకర్మయోగాన్ని ఆచరించి, కర్మల వల్ల లభించే ఫలాన్ని విడిచిపెట్టగల వివేకి జన్మబంధం నుండి పూర్తిగా విడుదల పొంది, దుఃఖరహితమైన పదాన్ని చేరుకుంటాడు.

వ్యాఖ్య:

I) **బుద్ధియుక్తా మనీషిణః** :- మనీష అంటే ప్రజ్ఞ. మనీషిణః అంటే ప్రజ్ఞగలవాడు లేదా వివేకి. బుద్ధియుక్తా మనీషిణః అంటే బుద్ధియుక్తుడైన వివేకి. సమత్వబుద్ధితో నిష్కా మకర్మలాచరించే వివేకి అని. అట్టి వివేకి-

II) **కర్మజంఫలం త్యక్త్వా** :- కర్మలు చేయటం వల్ల వచ్చే ఫలితాన్ని విడిచి పెడతాడు. కర్మలు చేస్తే కర్మ నియమం ప్రకారం ఫలితాలు వస్తాయి. ఆ ఫలితాలు బంధమై కూర్చుంటాయి. అయితే బుద్ధియుక్తుడైన వివేకి కర్మఫలాలపై ఆసక్తిని విడిచిపెట్టి, నిష్కామంగా కర్మలాచరిస్తాడు గనుక అతడికి ఏ కర్మఫలాలు రావు. కర్మఫలాలు ఉంటే, అవి మనతోపాటు వస్తే వాటివల్ల సుఖాలు భోగాలు గాని లేదా దుఃఖాలు కష్టాలు గాని అనుభవించక తప్పదు. ఆ అనుభవం కోసం జన్మలెత్తక తప్పదు. అదే జన్మబంధం. కాని బుద్ధిని సమం చేసుకొని నిష్కామకర్మ లాచరించిన వివేకులు-

III) **జన్మబంధ వినిర్ముక్తా** :-జన్మబంధం నుండి విడుదల పొందుతారు. ఎందువల్ల? వీరు ఫలాపేక్ష లేకుండా, నిష్కామంగా కర్మలు చేస్తారు గనుక, పాపమైనా పుణ్యమైనా ఏ కర్మఫలాలు వారిని అంటవు. కనుక పొందవలసిన సుఖాలు, భోగాలు గాని, దుఃఖాలు కష్టాలు గాని లేవు. అందువల్ల వారు జన్మించాల్సిన పనిలేదు. అంటే దేహాన్ని ధరించి అనుభవించాల్సిన వేమీ లేవు. గనుక జన్మలే లేవు. ఈ లోకంలో మనుష్యులుగానో, పశు పక్ష్యాదులుగానో జన్మించాల్సిన పనిలేదు, దేవలోకాల్లో దేహం లేకుండా భోగాలనుభవించే పనీలేదు. అంటే అట్టివాడు జన్మ బంధం నుండి విడుదల పొందినట్లే. జన్మించటానికి కారణం లేదు గనుక జన్మించడు. సరే ఏమవుతాడు?

IV) **పదం గచ్ఛంతి అనామయం** : దుఃఖరహితమైన పదవిని చేరుకుంటారు. ఇది చక్రవర్తి పదవి కన్నా, దేవేంద్ర పదవి కన్నా, ఇంకా లోకంలో ఏఏ పదవులున్నాయో వాటన్నింటి కన్నా గొప్ప పదవి. ఇక్కడ పదవులన్నీ తాత్కాలికమైనవే. దేవేంద్ర పదవి కూడా అంతే. నూరు యజ్ఞాలు చేస్తే దేవేంద్రపదవి వస్తుంది. లేదా గొప్ప తపస్సు చేస్తే వస్తుంది. అయినా సరే అదీ శాశ్వతం కాదు. అంతేకాదు మళ్ళీ ఎవడన్నా 100 యజ్ఞాలు చేస్తాడేమో-గొప్ప తపస్సు చేసి తన పదవికి

ఎసరు పెడతాడే మోనని దేవేంద్రుడెప్పుడూ తపస్సులు చెడగొడుతూ ఉంటాడు. అప్పుడప్పుడు ఎదురుదెబ్బలు తింటాడు. కనుక అన్నీ ఆద్యంతాలు గల తాత్కాలిక పదవులే. కాని ఈ పదవి మాత్రం శాశ్వతం. మరొకరు ఆక్రమించుకొనే వీలు లేదు. ఊస్టింగ్ ఆర్డర్ ఎప్పటికీ రాదు. అక్కడ రెండవ వారెవరూ ఉండరు. అంతా ఒక్కటే. ఏకం అద్వితీయం. ఎలా సాధ్యం?

సముద్రం నుంచి వచ్చిన ఉప్పుగల్లు ఎక్కడెక్కడో తిరుగుతుంది. ఎందరిచేతుల్లోకో మారుతుంది. కొందరు రోటిలో వేసి నలగబొడుస్తారు. కొందరు గ్రైండరులో వేసి పిండి పిండి చేస్తారు. అయితే ఎప్పుడైతే అది తిరిగి సముద్రాన్ని చేరిందో అది సముద్రాకారంగా మారిపోతుంది. అలాగే మనం అందరం పరమాత్మ స్థానం నుండి వచ్చాం. ఎక్కడెక్కడో తిరుగుతాం. ఏవేవో చేస్తాం. ఎన్నో జన్మలెత్తుతాం. చివరికి ఏ జన్మలోనో సద్గురువు తటస్థపడినపుడు నీవు జీవుడివి కాదు, నీవు పరమాత్మవే, 'తత్వమసి' అని ఉపదేశించినప్పుడు, ఆయన చూపిన మార్గంలో ప్రయాణించి నిష్కామకర్మయోగంతో చిత్తశుద్ధి గావించుకొని, ఆత్మజ్ఞానాన్ని పొంది పరమాత్మను చేరితే పరమాత్మాకారంగా మారిపోతాం. అదే దుఃఖరహిత పదవి. శాశ్వత ఆనంద సాగరం. అదే మానవజీవిత గమ్యస్థానం. ఇదీ నిష్కామకర్మవల్ల అంతిమఫలం.

అట్టి దుఃఖరహిత పదవిని పొందేది ఎప్పుడు? 2 శ్లోకాల్లో

శ్లో॥ యదాతే మోహకలిలం బుద్ధిర్వ్యతి తరిష్యతి।
తదాగంతాసి నిర్వేదం శ్రోతవ్యస్యశ్రుతస్యచ॥ **(52)**

శ్లో॥ శ్రుతి విప్రతి పన్నాతే యదాస్థాస్యతి నిశ్చలా।
సమాధావచలాబుద్ధిః తదాయోగమవాప్స్యసి॥ **(53)**

తా॥ ఎప్పుడైతే నీ బుద్ధి మోహమనే (అజ్ఞానమనే) బురదను వదిలించుకుంటుందో అప్పుడు వినదగిన విషయాలనుండి, విన్న విషయాలనుండి విరక్తిని పొందుతావు. (52)

తా॥ విన్నవాటితో విసిగి వేసారిపోయిన నీ బుద్ధి సమాధిలో నిశ్చలంగా నిలిచినప్పుడు నీవు పరమాత్మతో యోగాన్ని పొందుతావు. (53)

వ్యాఖ్య: నిష్కామకర్మయోగంతో చిత్తశుద్ధి కలిగి, ఆత్మ జ్ఞానాన్ని పొంది, పరమాత్మ పదవిని- దుఃఖరహిత పదవిని పొంద గలవు అని భగవానుడు చెప్పగానే ఆ

అదృష్టం తనకెప్పుడో తెలుసుకోవాలనే జిజ్ఞాస కలగింది అర్జునునికి. భగవానుడు 'అడగకుండానే పెట్టే అమ్మ' గనుక అర్జునుని భావాన్ని కనిపెట్టి రెండు శ్లోకాల్లో ఆ పదవిని ఎప్పుడు పొందగలడో తెలియ జేస్తున్నాడు.

సంసార బంధానికి కారణం అజ్ఞానం-మోహం-భ్రాంతి. ఏమిటది? ఈ దేహమే నేను అని అనుకోవటం; ఈ ప్రపంచం సత్యమనుకోవటం; ఇక్కడ పొందే సుఖాలే సత్యమని, శాశ్వతమని అనుకోవటం-ఇదే మానవులందరిలో గూడు కట్టుకొని ఉన్న అజ్ఞానం-మోహం.

ఇదే మోహకలిలం. మోహమనే బురద. ఈ మోహమనే బురద నీ బుద్ధిలో ఉన్నంతవరకు ప్రాపంచిక విషయాల కొరకు, భోగాల కొరకు, అనుభవాల కొరకు మనస్సు తహతహలాడుతూనే ఉంటుంది. వాటికై పరుగులు తీస్తూనే ఉంటుంది. అన్ని విషయాలకు నీ మనస్సు ప్రతిస్పందిస్తూనే ఉంటుంది. చిత్తం స్థిమితంగా ఉండదు. ఇహపరభోగాలకు, సుఖాలకు దాసుడై వాటి వలలో చిక్కి గిలగిల కొట్టుకుంటాడు.

ఎప్పుడైతే బుద్ధిలోని ఈ మోహమనే బురద వదిలిపోతుందో అప్పుడు దేని కోసమూ వెంపర్లాడడు. ఈ ప్రపంచం మిథ్యయని, ఇక్కడి సుఖాలు, భోగాలు శాశ్వతం కాదని గ్రహిస్తాడు. దానితో సమత్వ స్థితి కలుగుతుంది.

గాజు పలకకు వెనుక పాదరసం పూత ఉన్నట్లు బుద్ధికి వెనుక మోహమనే పూత ఉంటుంది. గాజుపలకకు వెనుక పూత ఉన్నంతకాలం ఎదురుగా ఉన్న వస్తువులను వ్యక్తులను అందరిని తనలోకి తీసుకొని చూపిస్తుంది. పూత తొలగించివేస్తే ఎదురుగా ఏమి ఉన్నా చూపదు-దానికి దేనితోను సంబంధం ఉండదు. అలాగే బుద్ధికి మోహమనే పూత ఉన్నంతవరకు ప్రపంచంలో ఉన్న వస్తువులు, వ్యక్తులు-వాటిపై రాగద్వేషాలు, భోగానుభవాలు అన్నీ కలుగుతాయి. ఈ మోహమనే పూత తొలగిపోతే ఏ ప్రాపంచిక వ్యామోహాలతోను, వస్తువులతోను నీ బుద్ధికి సంబంధం ఉండదు. దేనినీ కోరదు. నిర్లిప్తంగా ఉండిపోతుంది.

అలా బుద్ధి నిర్లిప్తంగా ఉన్నప్పుడు విన్న విషయాలనుండి, వినబోయే విషయాలనుండి విరక్తి కలుగుతుంది. అంటే ఇంతకు ముందు భోగాసక్తి ఉన్నప్పుడు ఏవేవో కర్మలగురించి విన్నావు. అలాగే భోగాసక్తి ఉన్నప్పుడు ఇంకా ఆయా

భోగాలనందుకొనే ఉపాయాల గురించి వినాలనుకుంటావు. ఇప్పుడు నీ బుద్ధి ఏ భోగానుభవాలను కోరుకోవటం లేదు గనుక అన్నింటియందు విరక్తియే. అంతేకాదు ఇట్టి విరక్తి స్థితిలో గురువు బోధించిన జ్ఞానం సరిగ్గా అవగతమౌతుంది. ఇలాంటి స్థితిలో ఈ జ్ఞానం కన్నా- ఈ ఆత్మజ్ఞానం కన్నా వేరుగా వినవలసింది, తెలుసుకోవలసింది ఏదీ లేదు అనే నిశ్చయజ్ఞానం కలుగుతుంది.

శ్రుతివిప్రతిపన్నా: ఇలా గతించిన విషయాల గురించి, భవిష్యత్తు విషయాలగురించీ, భోగాల గురించీ, రకరకాల కర్మల గురించీ, విన్న విషయాల గురించి విరక్తి చెందినపుడు ఇక బుద్ధి స్థిరంగా నిలిచిపోతుంది. **యదాతేబుద్ధి నిశ్చలా:** ఎప్పుడైతే నీ బుద్ధి అలా నిశ్చలమైపోయిందో, కోరికలన్నీంటినీ త్యజించివేస్తుందో **సమాధౌ అచలా స్థాస్యతి**: సమాధిస్థితిలో- సమాధి నిష్ఠలో స్థిరంగా, అచలంగా అంటే కదలకుండా నిలిచి పోతుంది. అలా నిలిచిపోయినప్పుడే **తదాయోగం అవాప్స్యసి**: అప్పుడు నీవు యోగాన్ని పొందుతావు. యోగమంటే కలయిక. **జీవ బ్రహ్మైక్యస్థితి.**

కనుక ఆత్మసాక్షాత్కారం లేదా మోక్షం ఎప్పుడు? అనే ప్రశ్నకు నానావిధ సిద్ధాంతాలు వినీవినీ; బాగా మననం చేసుకొని; ఇహలోక, పరలోక భోగాలయందు ఆసక్తిని విడిచి పెట్టి సంపూర్ణంగా విరక్తిని చెంది, వైరాగ్యాన్ని పొంది; బుద్ధి నిశ్చలమై అచలమై పరమాత్మలో స్థిరంగా ఎప్పుడు నిలుస్తుందో అప్పుడే ముక్తి- మోక్షం- ఆత్మసాక్షాత్కారం. అదే యోగం.

ఇక్కడ నిశ్చల-అచల అనే రెండు పదాల అర్థం తెలుసు కోవాలి.

కదిలే మనస్సు కదలకుండా నిలిచిపోవుట నిశ్చల. (ఇది **ధ్యానస్థితి**). అసలు కదలికే లేకుండా నిలిచిపోవుట అచల (ఇది **సమాధి స్థితి**)

ఇంతవరకు ఈ అధ్యాయంలో 1 నుండి 10వ శ్లోకం వరకు అర్జున శరణాగతి; 11 నుండి 30వరకు సాంఖ్యయోగం; 31నుండి 38 వరకు ధర్మాష్టకం; 39 నుండి 53 వరకు నిష్కామకర్మయోగం (బుద్ధియోగం) చెప్పటం జరిగింది. ఇక 54 నుండి 72 వరకు గల శ్లోకాలు స్థితప్రజ్ఞ లక్షణాల గురించి చెప్పబోతున్నాడు. దుఃఖరహిత పదవిని అందుకున్న జీవన్ముక్తుడు ఎలా వ్యవహరిస్తాడో తెలియజేసేవే ఈ స్థితప్రజ్ఞ లక్షణాలు.

స్థితప్రజ్ఞ లక్షణాలు

అర్జున ఉవాచ:

శ్లో॥ స్థితప్రజ్ఞస్య కా భాషా సమాధిస్తస్య కేశవ!।
స్థితధీఃకింప్రభాషేత కిమాసీత వ్రజేత కిం?॥ (54)

తా॥ అర్జునుడు అడుగుతున్నాడు, "కేశవా! సమాధి నిష్ఠ యందుండే స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణం ఏమిటి? స్థిరబుద్ధి గల అతడు ఎలా మాట్లాడుతాడు? ఎలా కూర్చుంటాడు? ఎలా ప్రవర్తిస్తాడు?"

వ్యాఖ్య: బుద్ధియోగం ద్వారా పరమపదాన్ని చేరుకొనే పథకాన్ని భగవానుడు వివరించగానే కార్యవాది ఐన అర్జునుడు ఎలాగైనా ప్రయత్నించి తానుకూడా ఆ స్థానాన్ని చేరుకోవాలను కున్నాడు. ఐతే అట్టి స్థితిని చేరుకున్న వ్యక్తి ఆ తర్వాత ఈ ప్రపచంలో ఉత్సాహంగా జీవించగలడా? లేక ఈ ప్రపంచానికి దూరంగా వెళ్ళి ఎక్కడో ఏకాంతంగా, ఎట్టి స్పందనా లేని బండరాయిలాగా ఉండిపోతాడా? స్వార్థం, ద్వేషం మొదలైన వాటితో కూడుకున్న ఈ లోకంలో అతడెలా ఇమడగలడు? ఒక వేళ ఇమిడినా అతడి ప్రవర్తన ఎలా ఉంటుంది? ఎలా మాట్లాడుతాడు? ఎలా కూర్చుంటాడు? ఎలా వ్యవహరిస్తాడు? అనే విషయాలను తెలుసుకోవాలనుకున్నాడు. అర్జునునికి తీవ్రమైన జిజ్ఞాస ఉంది గనుకనే ఇలాంటి సందేహం కలిగింది.

ఈ స్థిత ప్రజ్ఞ ప్రకరణం భగవద్గీతలో అతి ముఖ్యమైనది. భగవద్గీతకు ఆదర్శమూర్తి ఈ స్థితప్రజ్ఞుడు. గీతను చక్కగా విని, అర్థం చేసుకొని, మళ్ళీ మళ్ళీ మననం చేసుకుని, ఆచరణలో ఈ గీతా సూత్రాలను వినియోగించుకొన్నవాడు అందుకొనే స్థానం ఇదే- స్థితప్రజ్ఞుడు కావటమే. ప్రతి మానవుడు స్థిత ప్రజ్ఞుడు కావాలని భగవద్గీత ఆశయం.

అందుకే ఎందరో మహాత్ములు, సాధకులు, సన్యాసులు ప్రతినిత్యం దీనిని పఠిస్తూ, మననం చేసుకుంటూ, జీర్ణింప చేసుకుంటారు. మహాత్మాగాంధీ ప్రతినిత్యమూ తమ సాయంకాల ప్రార్థనలలో ఈ స్థితప్రజ్ఞ లక్షణాలు గల 18 శ్లోకాలను పారాయణ చేస్తూ ఉండేవారు. మహాత్మాగాంధీ గారి ఆధ్యాత్మిక వారసుడు ఆచార్య వినోబాభావే గారు ఈ ప్రకరణంపై 'స్థిత ప్రజ్ఞదర్శనం' అనే గ్రంథాన్ని వ్రాశారు.

ఇక్కడ అర్జునుడు 4 ప్రశ్నలు వేశాడు. 1) సమాధి నిష్ఠలో ఉన్న స్థితప్రజ్ఞుని

లక్షణాలేవి? 2)అతడు ఏమి మాట్లాడుతాడు? 3)ఎక్కడ కూర్చుంటాడు? 4) ఎలా ప్రవర్తిస్తాడు?-అని. అర్జునుని ప్రశ్నలకు సమాధానంగా భగవానుడేమి చెప్పాడో తెలుసు కుందాం.

శ్రీ భగవానువాచ

శ్లో॥ ప్రజహాతి యదాకామాన్ సర్వాన్ పార్థ! మనోగతాన్।
ఆత్మన్యేవాత్మనా తుష్టః స్థితప్రజ్ఞస్తదోచ్యతే॥ 55

తా॥ శ్రీ భగవానుడంటున్నాడు. పార్థా! మనస్సునందలి సమస్తమైన కోరికలను ఎప్పుడు సంపూర్ణంగా విడిచిపెడతాడో, ఎప్పుడు తనలో తాను ఆనందాన్ని పొందుతూ ఉంటాడో అప్పుడు స్థితప్రజ్ఞుడు అని పిలువబడతాడు.

వ్యాఖ్య: (I) మనోగతాన్ సర్వాన్ కామాన్ ప్రజహాతి: మనస్సులోని అన్ని కోరికలను పూర్తిగా విడిచిపెట్టినవాడే స్థిత ప్రజ్ఞుడు. కొన్ని కోరికలను పూర్తిగా వదిలినా ప్రయోజనం లేదు. అన్ని కోరికలను కొద్దికొద్దిగా వదిలినా ప్రయోజనం లేదు. అన్ని కోరికలను పూర్తిగా వదలాలి. మనస్సు కోరికలపుట్ట. కోరికలన్నీ వాసనల రూపంలో మనస్సు యొక్క మారు మూలల్లో దాగి ఉంటాయి. అందుకే వాటిని 'మనోగతాన్' అన్నారు. కనుక బంధం అంతా మనస్సులోనే కోరికల రూపంలో ఉంది. వాటిని వివేకం అనే దీపంతో వెతికి ఏరిపారవేయాలి. బియ్యంలో రాళ్ళు ఏరినట్లు, పొలంలో కలుపు మొక్కలను పీకివేసినట్లు, అనేక జన్మలనుండి వాసనల రూపంలో జీవుని వెంట ప్రయాణిస్తూ వస్తున్న ఈ కోరికలను పూర్తిగా పెకలించి వేయాలి.

కొందరు అంటుంటారు "నేను చాలా వరకూ కోరికలను వదిలేశానండీ! ఇక ఒక్కటే కోరిక. పిల్లలందరికీ మంచి సంబంధాలు చూసి పెళ్ళిళ్ళు చేసేసి, వారంతా జీవితంలో స్థిరపడి, ఎవరికీ ఏ లోటూ లేకుండా పిల్లాపాపలతో, సిరి సంపదలతో తులతూగుతుంటే చాలు! నాకింకేమీ అవసరం లేదు. ఏదో పాతిక లక్షలు నా పేరవేసుకొని హాయిగా కృష్ణా! రామా! అంటూ కాలం గడిపేస్తా". ఇది కాదు కోరికలను వదలట మంటే. అన్ని కోరికలను వదలాలి. ఆఖరుకు తిండిని గురించి కూడా ఆలోచించరాదు. ఇక్కడే ఒక సందేహం రావచ్చు. 7వ అధ్యాయంలో **'ధర్మావిరుద్ధోభూతేషు కామోస్మిభరతర్షభ'** ధర్మానికి విరుద్ధం కాని కోర్కెలు నా

స్వరూపమే-అన్నాడు గదా! భగవానుడు. అంటే మంచికోర్కెలను, ధర్మవిరుద్ధం కాని కోరికలను కోరుకోమన్నాడు గదా! మరి ఇక్కడేమో అన్ని కోర్కెలను పూర్తిగా వదలమంటున్నాడేమిటి? అని. అది సాధకదశ. ఇది సిద్ధావస్థ. సాధకుడు మొదట మంచి కోర్కెలను కోరుకుంటూ చెడ్డవాటిని విడిచిపెట్టాలి. ఆ తరువాత మంచి కోర్కెలు కూడా వాసనలే గనుక, బంధాలే గనుక వాటినీ విడిచి పెట్టాలి. అప్పుడే అతడు స్థితప్రజ్ఞుడయ్యేది. ముల్లును ముల్లుతోనే తీయాలి. తీసింతర్వాత రెండవ ముల్లును ముద్దు పెట్టుకుంటామా? దాన్నీ పారవేస్తాం. అలాగే చెడ్డకోర్కెలను విడిచి వాటి స్థానంలో మంచి కోర్కెలనుంచాలి. ఇది సాధక దశ. ఆ దశ దాటిన తర్వాత ఆ మంచి కోర్కెలను కూడా విసిరిపారేయాలి. ఇది ముక్తస్థితి- సిద్ధావస్థ. అదే స్థితప్రజ్ఞుని లక్షణం.

(II) ఆత్మన్యేవాత్మనాతుష్టః ఆత్మలోనే(తనలోనే) తాను సంతృప్తి చెందాలి. ఆనందం ఎక్కడ దొరుకుతుంది? అది బయట ఎక్కడో లేదు. అది నీలోనే ఉంది. ఈ విషయం తెలియని వారు ఆనందం కొరకు బయట వెదుకుతారు. వస్తువులలో, విషయాలలో, భోగాలలో ఆనందం ఉందని వాటివెంట పడతారు. ఆనందం దొరుకుతుంది. కాని అంతలోనే దూరమై పోతుంది. అంటే అది శాశ్వత ఆనందం కాదు. శాశ్వతానందం నీలోనే ఉంది. నీ స్వరూపంగా ఉంది. అందుకే **'ఆత్మన్యేవ'** అన్నారు. "నీలో అంటే నీ శుద్ధమైన అంతఃకరణంలో" అని అర్థం. అన్ని కోరికలను విడిచిన అంతఃకరణమే శుద్ధ అంతఃకరణం అవుతుంది. అట్టి అంతఃకరణములోనే ఆనందం ఉండేది. అదే ఆత్మానందం- శాశ్వతానందం. ఆత్మానందం కొత్తగా తయారు చేసి తెచ్చుకొనేది కాదు. అది ఎప్పుడూ ఉన్నదే. నిత్యమైనదే.

అలా అన్ని కోరికలను వదలి అంతఃకరణాన్ని శుద్ధి చేసుకున్న స్థితప్రజ్ఞుని ముఖంలో ప్రశాంతత, ఆనందం, సంతృప్తి కొట్టవచ్చినట్లు కనిపిస్తుంది. కోరికలతో ఉన్నవాడు ఎప్పుడూ ఆముదం త్రాగిన ముఖంతో ఉంటాడు. ఏ కోరికా లేకపోతే బుద్ధి స్థిరంగాను, మనస్సు ప్రశాంతంగాను, ముఖం తేజస్సు గాను ఉంటుంది. అదే స్థితప్రజ్ఞ లక్షణం.

ఇంకా స్థితప్రజ్ఞుడు ఎలా ఉంటాడు?

శ్లో॥ దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాః సుఖేషు విగత స్పృహః।

వీతరాగ భయక్రోధః స్థితధీర్ముని రుచ్యతే ॥ 56

తా॥ దుఃఖంలో ఉద్వేగం చెందనివాడు, సుఖాలకోసం ఆరాటం చెందనివాడు, రాగము, భయము, క్రోధము విడిచిన వాడు స్థితప్రజ్ఞుడైన మునిగా చెప్పబడతాడు.

వ్యాఖ్య: స్థితప్రజ్ఞుడు మనస్సులోని అన్ని కోరికలను విడిచి పెట్టినవాడు అని ఇంతకుముందే చెప్పుకున్నాం. ఐతే మనస్సులోని కోరికలన్నింటినీ వదిలినా బాహ్యంగా జరిగే సంఘటనలను కొన్నింటిని సుఖాలుగా, కొన్నింటిని దుఃఖాలుగా భావించి పొంగుతూ క్రుంగుతూ ఉంటాం గదా! మరి మనం కోరకపోయినా వచ్చిపడే ఈ సుఖదుఃఖాలతో స్థితప్రజ్ఞుడెలా వ్యవహరిస్తాడు?

సుఖాలు గాని, దుఃఖాలు గాని కోరితే వచ్చేవి కావు. అలా అయితే అందరూ సుఖాలనే కోరుకుంటారు. మరెందుకు వస్తున్నాయి ఈ సుఖదుఃఖాలు? మనం పూర్వంలో చేసుకున్న పుణ్యపాపకర్మల వల్ల. పుణ్యం వల్ల సుఖం, పాపం వల్ల దుఃఖం. దుఃఖాలు వస్తున్నాయంటే అందరికీ హడల్, భయం, అదిరి పోతారు. కాని "పాపం చెయ్యవద్దు" అని చెప్పటానికే మనకు దుఃఖాలు వస్తున్నాయి-అని తెలుసుకుంటే ఎంతో ఉపయోగం.

స్థితప్రజ్ఞుడైన వాడు ఈ సుఖాలకు పొంగడు, దుఃఖాలకు క్రుంగడు. అలా ఎలా ఉండగలగుతాడు? మేఘాలకు క్రింద ఉన్నవారికి వర్షం, ఉరుములు, మెరుపులు అనేవి ఉంటాయి. మేఘాలకు పైన ఉంటేనో-ఉండగలిగితేనో ఇవేవీ ఉండవు. అలాగే నీవు మనసుయొక్క పరిధిలో ఉన్నావా-అంటే 'మనస్సే నేను' అనుకున్నావా?! మనస్సుకు చెందిన సుఖదుఃఖాలు నీవే అవుతాయి. వాటికి స్పందిస్తావు. అలాగాక నీవు ఆత్మయొక్క పరిధిలో ఉన్నావా! అంటే 'ఆత్మనే నేను' అనే అనుభూతిలో ఉన్నావా! ఆత్మకే సుఖదుఃఖాలు ఉండవు గనుక వాటితో ఏమాత్రం సంబంధం లేకుండా, వాటికేమాత్రం స్పందించకుండా నీ స్థితిలో ప్రశాంతంగా ఉంటావు. స్థితప్రజ్ఞుడు తాను ఆత్మనని గ్రహించినవాడు గనుక సుఖాలకు పొంగడు, దుఃఖాలకు క్రుంగడు. అతడెపుడూ ఆనందస్వరూపుడిగానే ఉండిపోతాడు.

మరి సాధకుడైనవాడు అట్టి ప్రశాంత-ఆనంద స్థితిలో ఉండాలంటే ఎలా? అందుకే సూచన.

వీతరాగభయక్రోధః రాగము, భయము, క్రోధము విడిచి పెట్టాలి-అని. వీటిని విడిచినవాడు సుఖాలకు పొంగక, దుఃఖాలకు క్రుంగక ప్రశాంతంగా ఉండగలుగుతాడు. ఎందుకంటే వీటివల్లనే సుఖదుఃఖాలనేవి కలిగినప్పుడు ప్రతి స్పందిస్తున్నాము, చలిస్తున్నాము.

రాగం అంటే మనకు కావలసిన వస్తువుల మీద ప్రేమ, అభిమానం, మమకారం, కోరిక. ఇక మనం కోరుకున్న ప్రాణ సమానమైన వస్తువును పొందలేమనుకున్నప్పుడు, పొందిన వస్తువు జారి పోతుందనుకున్నప్పుడు కలిగే ప్రేరణే **భయం.** కావలసిన వస్తువును సంపాదించుకొనేటప్పుడు ఎవరైనా అడ్డు తగిలితే, ఎవరైనా దానిని తన్నుకుపోతే, సంపాదించిన వస్తువును నిలబెట్టు కొనేటప్పుడు ఎవరైనా ఆటంకం కలగిస్తే అప్పుడు కలిగేది **క్రోధం.** ఈ 3 ప్రేరణలు సాధకునిలో ఉండి సుఖాలకు, దుఃఖాలకు చలించేటట్లు చేస్తాయి. కనుక వాటిని వదలగలిగితే ఇక అంతా ప్రశాంతమే. స్థితప్రజ్ఞుడు తనలో తాను ఆనందించేవాడు గనుక అతడికి రాగ, భయ, క్రోధాలుండవు. అందుకే పొంగడు, క్రుంగడు. అంతేకాదు అతడు ఎల్లప్పుడూ ఆధ్యాత్మిక సత్యాలను మననం చేసుకుంటూ ఉంటాడు కనుక **'ముని'** అన్నారు. స్థితప్రజ్ఞుడు మననశీలుడుగా ఉండి ఆనందంగా ఉండి పోతాడు. కనుక మనం కూడా రాగము, భయము, క్రోధము విడిచిపెట్టి ప్రాపంచికమైన సుఖదుఃఖాలకు చలించకుండా ఆధ్యాత్మిక సత్యాలను లేదా మనస్స్వరూపాన్ని మననం చేసుకుంటూ ఉండాలి. ఇదే విషయాన్ని మరొక రూపంలో తరువాతి శ్లోకంలో తెలియజేస్తున్నారు.

శ్లో॥ యస్సర్వత్రానభిస్నేహః తత్తత్ ప్రాప్యశుభాశుభం।

నాభినందతి న ద్వేష్టి తస్య ప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితా॥ 57

తా॥ ఎవడు సమస్త విషయములందును ఆసక్తి లేనివాడై, ఆయా శుభ అశుభాలను పొందినప్పుడు ఆనందించక, ద్వేషించక ఉంటాడో అట్టివాని ప్రజ్ఞయే స్థిరమైనది.

వ్యాఖ్య: శుభం-అశుభం: శుభం అశుభం అనే రెండూ బయటి వస్తువులతో మనకు గల సంబంధాన్ని బట్టి ఉంటుంది. బాహ్యంలో జరిగే సంఘటనలను బట్టి ఉంటుంది. మా అబ్బాయి, ప్రక్కింటి వారి అబ్బాయి-ఇద్దరూ ఆడుకుంటూ కొట్టు

కున్నారు. తప్పెవరిదైనా కానీ "మావాడు అసలు ఎవరినీ ఏమీ అనడండీ, మీ వాడికే బుద్ధి లేదు. ఇప్పుడే పెద్ద రౌడీ అయి పోతున్నాడు, కాస్త అదుపులో పెట్టుకోండి" అని సలహా ఇచ్చేస్తాను. ఎందుకంటే వీడు మా అబ్బాయి. వాడు నా వాడు కాదు. ఈ రకమైన పక్షపాతబుద్ధి లేకుండా ఉండాలంటే-

సర్వత్రా అనభిస్నేహః అందరిపట్ల, అన్ని విషయాలపట్ల గట్టి స్నేహం లేకుండా-ఆసక్తి లేకుండా సమభావంతో ఉండాలి. ఎలా సాధ్యం? ఈ ప్రపంచంగాని, ఇందులోని వస్తువులు గాని సత్యం కాదు, మిథ్య. అంటే లేకున్నా కనిపిస్తూ ఉండేవి. కలలో ఏ వస్తువులూ లేకున్నా అనేకమైన వాటిని చూస్తుంటాం. ఇంద్రజాలికుడు అక్కడేమీ లేకపోయినా ఉన్నట్లుగా ఎన్నింటినో చూపిస్తుంటాడు. అలాగే ఈ జగత్తు మిథ్య- నిజంగా లేకపోయినా ఉన్నట్లుగా భ్రాంతి కలుగుతున్నది- అని తెలుసుకున్నప్పుడు దేనిమీదా ఆసక్తి ఉండదు. కలలో కనిపించిన బంగారం ఎక్కడుందో మేలుకున్న తర్వాత వెతుకుతావా? అలాగే ఈ జగత్తులోని సర్వమూ కల్పితమని తెలుసుకుంటే వాటిపట్ల స్నేహాన్ని-ఆసక్తిని కలిగి ఉండవు.

నఅభినందతి-నద్వేష్టి: అలా తెలుసుకున్నప్పుడు ఇక్కడ శుభం జరిగితే ఆనందించవు. అశుభం జరిగితే ద్వేషించవు. రాత్రి కలలో 100 కిలోల బంగారం నీ ఇంట్లోని బీరువాలో సర్దుకున్నావు. మేలుకున్న తర్వాత ఆనందిస్తావా? అలాగే రాత్రి కలలో నీ ఇంట్లో దొంగలు పడి సర్వాన్ని దోచుకు పోయారు. మేలుకోగానే లబోదిబోమని ఏడుస్తావా? కేసు పెడతావా?. అలాగే దేనిపట్ల ఆసక్తి లేకుండా, శుభ-అశుభాలు ఏమి జరిగినా స్థిత ప్రజ్ఞుడు స్థిరబుద్ధితో ఆనందించక-ద్వేషించక, దేనికీ చలించకుండా ప్రశాంతంగా ఉంటాడు. జాగ్రదావస్థలోకి మేలు కోగానే స్వప్న విషయాలన్నీ మనకు ఎలా అసత్యం అవుతున్నాయో అలాగే జ్ఞానావస్థలోనికి రావటంతోనే స్థితప్రజ్ఞునికి ఈ జాగ్రత్తలోని విషయాలన్నీ అసత్యం అవుతున్నాయి. అందుకే అతని ప్రజ్ఞ స్థిరంగా ఉంటున్నది.

-మరి ప్రపంచంలో తిరుగుతున్నప్పుడు ఇంద్రియాలు ఇంద్రియ విషయాలలోకి పరుగులు తీస్తుంటాయి గదా! అలాంటప్పుడు స్థితప్రజ్ఞుడు ఎలా వ్యవహరిస్తుంటాడు?

శ్లో॥ యదాసంహరతే చాయం కూర్మోంగానీవ సర్వశః
ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యః తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా॥ 58

తా॥ తాబేలు తన అంగాలను లోపలకు ముడుచుకున్నట్లుగా ఇతడు ఎప్పుడైతే తన ఇంద్రియాలను విషయ వస్తువులనుండి ఉపసంహరించుకుంటాడో అపుడు అతడి ప్రజ్ఞ స్థిరంగా ఉంటుంది.

వ్యాఖ్య: ప్రపంచంలో అనేక విషయాలున్నాయి. అవే శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధాలనేవి. ఆ విషయాలను గురించి తెలుసుకోవటానికి మన వద్ద 5 జ్ఞానేంద్రియాలున్నాయి. శబ్ద విషయాలను గ్రహించేది చెవి, స్పర్శ విషయాలను గ్రహించేది చర్మం, రూపాన్ని గ్రహించేది కన్ను, రసాన్ని తెలుసుకొనేది నాలుక, గంధాన్ని గ్రహించేది ముక్కు. ఈ 5 ఇంద్రియాలు 5 రకాల విషయాలను గ్రహించి మనస్సుకు తెలియజేస్తాయి. దానితో మనస్సు ఆయా విషయాలవెంట పరుగులెత్తుతూ అశాంతి పాలవుతుంది.

సీతాదేవి తన భర్త శ్రీరాముని విడిచి ఉండలేకనే అయోధ్య నుండి అరణ్యానికి వచ్చి ఉంటున్నది. కాని బంగారు లేడిని చూచింది. కావాలనుకుంది. భర్తకు తెలిపింది తన కోరికను. దానివల్ల భర్తకు (భగవంతునికి) దూరమైపోయింది. అలాగే మనస్సు విషయాలకొరకు పరుగులు తీస్తే మనం కూడా భగవంతునికి దూరమౌతాం. అశాంతి పాలవుతాం. మరేం చేయాలి?

ఇంద్రియాలను విషయ వస్తువుల వెంట పరుగెత్తించకుండా ఎప్పుడైతే వాటిని ఉపసంహరించ గలుగుతామో అప్పుడు మనం స్థిరంగా, శాంతంగా, ప్రశాంతంగా ఉండగలుగుతాం. అందుకే ఇక్కడ తాబేలు ఉదాహరణ.

కూర్మోంగానీవ: తాబేలు తన అంగాలను లోపలకు ముడుచుకున్నట్లుగా అని. తాబేలుకు 4 కాళ్ళు, తల, తోక మొత్తం 6 అంగాలున్నాయి. ఈ ఆరింటిని ఎంతో సులువుగా బయటకు పంపి మెల్లగా నడుస్తుంది. అయితే ఏ క్షణంలోనైనా ప్రమాదం వస్తుందని పసిగట్టిందా! ఆ ప్రమాదం ఎంత దూరంలో ఉన్నా సరే, వెంటనే ఆ ఆరు అవయవాలను సులువుగా తన డిప్పలోనికి లాక్కుంటుంది. ఆ తర్వాత దాన్ని ఎవరూ ఏమీ చేయలేరు. అది ఎంతో సులువుగా తన ఆరు అంగాలను తన డిప్ప లోపలకు లాక్కోగలుగుతుంది. అయితే మానవుడు మాత్రం ఇంద్రియాలను బయటకు పంపడానికి ఏ ప్రయత్నమూ చేయనక్కరలేదు. అసలవి ఎప్పుడూ బయటికే చూస్తుంటాయి. కాని లోపలకి తీసుకోవాలంటే మాత్రం బ్రహ్మప్రళయం అవుతుంది.

ఆ జంతువుకున్న యోగ్యత మానవుడికి లేకుండా పోయింది. అయితే స్థితప్రజ్ఞునికి మాత్రం ఇంద్రియాలు 'స్వవశాలు'. అతడి ఆధీనంలోనే ఉంటాయి. అవసరమైనప్పుడు అన్ని ఇంద్రియాలను బయటకు పంపి సంచరిస్తూ ఉంటాడు. అయితే ఆకర్షణలలో చిక్కుకుంటున్నానని, ప్రమాదం ముంచుకొస్తుందని భావించగానే తాబేలులాగా తన 5 జ్ఞానేంద్రియాలు, మనస్సు–మొత్తం ఆరింటిని లోపలకు ముడుచుకోగలుగుతాడు. అట్టి వాని బుద్ధియే స్థిరబుద్ధి. అతడే స్థితప్రజ్ఞుడు. ఇదే ఇంద్రియ నిగ్రహం. ఇంద్రియాలను అలా నిగ్రహించగలవాని ప్రజ్ఞయే స్థిరమైన ప్రజ్ఞ.

–ఐతే ఇంద్రియనిగ్రహం అంత తేలికైన విషయం కాదు, నిరంతరం జాగరూకతతో ఉండాలి. ఎందుకు?

శ్లో॥ విషయావినివర్తంతే నిరాహారస్యదేహినః।
రసవర్జం రసోప్యస్య పరం దృష్ట్వానివర్తతే ॥ **59**

తా॥ ఆహారాన్ని విడిచిపెట్టిన పురుషుని నుండి విషయ వస్తువులు దూరంగా తొలగిపోతాయి. ఐతే విషయ వాసన (విషయాలపై అభిరుచి) మాత్రం అలాగే ఉండిపోతుంది. పరమాత్మ దర్శనంతోనే ఆ అభిరుచి (వాసన) కూడా తొలగిపోతుంది.

వ్యాఖ్య: (I)నిరాహారస్యదేహినః నిరాహారిగా ఉండే పురుషుడు. అసలు ఎవరైనా నిరాహారిగా ఉంటారా? ఏదో ఒకరోజైతే ఉపవాసం చేస్తారు. నిరాహారదీక్ష అయితే 10 రోజులో 15 రోజులో చేస్తారు. ఇక్కడ ఆ నిరాహారుడు కాదు. ప్రాపంచిక విషయాలకు దూరమై, తపస్సు చేస్తూ కాలం గడపాలని భావించిన వారు ఎక్కడో ఏకాంతంలో గడపటానికి వెళ్తారు. అలాంటివారు తిండి గురించి పట్టించుకోరు. ఏదో ఆ సమయానికి దొరికిన పండో, పాలో తీసుకుని తపస్సును కొనసాగిస్తారు. వారే నిరాహారులు. అట్టి వారికి–

(II) **విషయా వినివర్తంతే:** విషయాలు, వస్తువులు, భోగాలు దూరంగా తొలగిపోతాయి. అట్టివారు విషయ భోగాలకై ఏమాత్రం ప్రయత్నించరు. నిరంతరం తపస్సు నందేకాలం గడుపుతూ ఉంటారు. ఐతే వారిలో ఇక ఎప్పుడూ విషయాలపట్ల అభిరుచి కలగదా? విషయభోగాలు అనుభవించాలని ఎప్పుడూ అనుకోరా? చెప్పలేం. ఎందుకంటే విషయాలకు దూరంగా పోయినా వారి మనస్సులో విషయాలపట్ల అభిరుచి– వాసన అంత తేలికగా పోదు.

భర్తమీద కోపం వచ్చిన భార్య భర్తను వదలి పుట్టింటికి పోవచ్చు. కాని భర్తను గురించి ఆలోచించకుండా ఉంటుందా? కుమారుడు తప్పుగా ప్రవర్తిస్తుంటే అనేకసార్లు హెచ్చరించిన తండ్రి ఎప్పుడో ఒకప్పుడు 'నీవు నా కుమారుడివే కాదు పో!' అని తిట్టవచ్చు. కాని ఆ బంధాన్ని మనస్సులో నుంచి పూర్తిగా తొలగించుకోగలడా? అలాగే విషయాలకు దూరంగా ఉండవచ్చు గాని విషయవాసనలకు దూరంగా ఉండలేరు. దీనికి కారణం ఏమిటి?

అనేక జన్మలనుండి మన ఇంద్రియాలు విషయాలలో చిక్కుకుని వాసనల రూపంలో చిత్తంలో ముద్రపడి ఉన్నాయి. ఆ వాసనలే మళ్ళీ మళ్ళీ విషయాలు కనిపించగానే ఇంద్రియాలను పరుగులెత్తిస్తూ ఉంటాయి. అందువల్ల విషయాలు దూరంగా ఉన్నా లోపల విషయవాసన లేదు–అని అనుకోరాదు. అది మనస్సులో ఏ మూలనో నక్కి ఉంటుంది. మరి ఆ వాసన తొలగేదెలా?

(III) **పరందృష్ట్వా నివర్తతే:** పరమాత్మ దర్శనమైతేనే. ఆత్మ సత్యమని, జగత్తు మిధ్యయని అనుభవపూర్వకంగా గ్రహించాలి. అలా గ్రహించాలంటే ఆత్మతత్వాన్ని తెలియజెప్పిన ఉపనిషత్తులను సద్గురువుల బోధ ద్వారా శ్రవణం చేసి, ఆ తరువాత మనన నిధిధ్యాసనల ద్వారా అనుభూతిని పొందాలి. అంటే ఆ ఆత్మను నేనేనని, **'అహంబ్రహ్మోస్మి'**యని అనుభూతి చెందాలి. అలా అనుభూతి చెంది సర్వకాల సర్వావస్థలలోను ఆత్మగా–బ్రహ్మముగా ఉండిపోతే విషయ వాసనలు సమూలంగా క్షయమై ఇక చుట్టూ విషయాలున్నా అటువైపుకు మనస్సు పోదు. అసలు అలా పోవటానికి మనస్సే ఉండదు. అలా మనోనాశనం గావించుకొని, సంపూర్ణంగా వాసనా క్షయాన్ని గావించుకొన్న ఆత్మనిష్ఠుడే పరమాత్మ దర్శనమైన స్థితప్రజ్ఞుడు. అతడిలో ఇక ఏ విషయ వాసనా ఉండదు.

–అయితే ఇంద్రియాలను నిగ్రహించటం అంత తేలికా? ఇంద్రియాలు ఎంత బలవత్తరమైనవి?–

శ్లో॥ యతతో హ్యపి కౌంతేయ! పురుషస్య విపశ్చితః।
ఇంద్రియాణి ప్రమాథీని హరంతి ప్రసభంమనః॥ **60**

తా ॥ కౌంతేయా! వివేకి అయిన పురుషుడు ప్రయత్నించినప్పటికీ బలవత్తరమైన ఇంద్రియాలు మనస్సును బలాత్కారంగా విషయాలపైకి లాగివేస్తూనే ఉంటాయి.

వ్యాఖ్య : (i) విపశ్చితః పురుషః :– వివేకి అయిన పురుషుడు అంటే ఆత్మానాత్మ వివేకం గలవాడు. అనాత్మను త్రోసివేసి ఆత్మ సాక్షాత్కారం కొరకు కృషిచేసేవాడు. అట్టి వివేకి అయిన పురుషుడు కూడా ఎంతగా ప్రయత్నించినా ఇంద్రియాలు ఒక పట్టాన స్వాధీనంలోనికిరావు.ఇక సామాన్యుడి సంగతిచెప్పాల్సిన పనేలేదు.కట్టు త్రెంచుకున్న గొడ్డులాగా, కళ్ళెంలేని గుర్రంలాగా, గట్టు తెగిన చెరువు లాగా ఇంద్రియాలు విషయాలవైపుకు పరుగులు తీస్తూ మనస్సును తమతోపాటు లాక్కొనిపోతాయి. ఎందుకంటే –

(ii) **ఇంద్రియాణి ప్రమాథీని :** ఇంద్రియాలు బలవత్తరమైనవి, క్షోభగలిగించేవి. అందుకే ఇంద్రియాలను గుర్రాలతో పోల్చారు. అసలు ఆధ్యాత్మిక రంగంలో సాధకులు పతనమయ్యేది ఇంద్రియాలకు దాసులు కావటం వల్లనే – ఇంద్రియ లలోత్వం వల్లనే. మనకున్న 5 జ్ఞానేద్రియాలుప్రపంచంలోని శబ్ద స్పర్శాది 5 విషయాలను గ్రహించి మనస్సుకు చేరవేస్తాయి. అప్పుడు మనస్సు ఆ విషయాలగురించిన ఆలోచనలలో పడి వాటికోసం తహతహలాడుతూ ఆందోళన చెందుతుంది. అలా మనస్సు నిశ్చలత్వాన్ని కోల్పోవటంతో ఈ బలవత్తరమైన ఇంద్రియాలు –

(iii) **ప్రసభం మనః హరంతి :–** బలాత్కారంగా మనస్సును విషయాలపైకి లాగివేస్తాయి. నిజంగా ఇంద్రియ నిగ్రహాన్ని అభ్యసించిన సాధకుడి అంతరంగంలో ఎంతో ఆనందం ఉంటుంది. వెంటనే అతడు తన సాధనమీద అతి విశ్వాసం ప్రదర్శిస్తాడు. ఇంద్రియ నిగ్రహాన్ని సాధించాననే భరోసాలో ఉంటాడు. అయితే సాధనలో ఏ మాత్రం లోపం కలిగినా విషయాలవైపుకు చూడగానే, సమయం కోసం కాచుకొని కూర్చున్న ఇంద్రియాలు అతడి మనస్సును బలాత్కారంగా విషయాలవైపుకు లాగుకొనిపోతాయి. కనుక ఇంద్రియ నిగ్రహ విషయంలో అశ్రద్ధ పనికిరాదు; భరోసా కూడదు.

విశ్వామిత్రుడు ఘోర తపస్సునే చేశాడు. అయినా మేనక రావటంతో అతడి ఇంద్రియాలు పట్టుతప్పాయి. తప్పు తెలుసుకొని మళ్ళీ తపస్సు మొదలుపెట్టాడు. రంభ వచ్చింది. అయినా నిగ్రహంతో ఉన్నాడు. కాని ఏంలాభం? ఈసారి కామానికి లొంగలేదుగాని, క్రోధానికి లొంగిపోయాడు. రంభను శపించాడు. కనుక ఎంతటివారైనా ఇంద్రియ విషయాలలో జాగరూకతతో ఉండాల్సిందే.

–అందుకోసం ఏమి చేయాలి?–

శ్లో॥ తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత మత్పరః ।
వశేహి యస్యేంద్రి యాణి తస్య ప్రజ్ఞాప్రతిష్ఠితా ॥ 61

తా॥ అట్టి బలవత్తరమైన ఇంద్రియాలన్నింటిని స్వాధీనంలో పెట్టుకొని, యోగయుక్తుడై, నన్నే (భగవంతునే) లక్ష్యంగా పెట్టుకొని ఉండాలి. ఎవరి ఇంద్రియాలు స్వాధీనంలో ఉంటాయో వారి ప్రజ్ఞయేస్థిరంగా ఉంటుంది (అతడే స్థిత ప్రజ్ఞుడు).

వ్యాఖ్య :– ఇంద్రియాలు విషయాలపైకి పోకుండా ఇంద్రియ నిగ్రహాన్ని పాటించాలి అన్నారు. అయితే 'నిగ్రహం' అంటే బలవంతంగా ఇంద్రియాలను అణచటమా? – నవీన మనస్తత్వ శాస్త్రవేత్త ఫ్రాయిడ్ మొదలగువారు అలాగే భావిస్తున్నారు. అయితే గీతాచార్యుని భావన అదికాదు. బలవంతంగా ఇంద్రియాలను అణచివేస్తే, అంతకంటే ఎక్కువ బలంగా అవి విషయాలవైపు పరుగెత్తటానికి తహతహలాడుతాయి.

ఒక స్వీటు తినాలనే కోరికను బలవంతంగా అణచుకొంటే ఎలాగోలా చాటుగానైనా తినాలనిపిస్తుంది. అయితే అందులోని దోషాలను తెలుసుకుంటే – లేదా ఆరోగ్యానికి అది కలిగించేనష్టాన్ని చక్కగా తెలుసుకుంటే క్రమంగా దానిపై ఇష్టం తగ్గిపోతుంది.

ఈ శ్లోకంలో ఆత్మ వికాసానికి విధి నిషేధాలు రెండింటిని ఒక్క గుక్కలో చెప్పాడు భగవానుడు. అన్ని ఇంద్రియాలను విషయాలపైకి పోకుండా; విషయాలలోని దోషాలను చూడటం ద్వారా నిగ్రహించు – ఇది నిషేధం. 'మత్పరః ఆసీతః' – నిరంతరం నాయందే నీ మనస్సును లగ్నం చేసి ఉంచు – ఇది విధి.

ఇక్కడ విధినిషేధాలురెండింటినీఎందుకు చెప్పారు? కేవలం ఇంద్రియాలను నిగ్రహిస్తేసరిపోదా? – సరిపోదు. ఇంద్రియాలు బలవత్తరమైనవి గనుక ఎప్పుడో ఒకప్పుడు అవిమనస్సును లాగివేస్తాయి. అందుకే ఆ మనస్సును ఖాళీగా ఉంచవద్దు. దానికొక ఆలంబన చూపాలి. అదే

'మత్పరః'– నాయందే ఉంచు అని చెప్పటం. మనస్సు పరమాత్మ భావనలో ఉంటే ఆ మనస్సును లాగివేసే శక్తి ఇంద్రియాలకు ఉండదు. మరి ఇంద్రియాల

సంగతి వదిలేసి మనస్సును పరమాత్మలో ఉంచితే చాలదా? అది సాధ్యంగాదు. **ఇందియాలు విచ్చలవిడిగా విషయాలపై తిరుగుతుంటే మనస్సును ఆత్మలో నిలపటం సాధ్యంకాదు.** అందుకే రెండూ జరగాలి. ఇంద్రియాలను స్వాధీనంలో ఉంచుకోవాలి, మనస్సును ఆత్మలో రమింపజేయాలి. విషయ విరక్తి– ఆత్మచింతన రెండూ ముఖ్యమే.

ఇలా ఎవరియొక్క ఇంద్రియాలు స్వాధీనంలో ఉంటాయో వారి ప్రజ్ఞయే స్థిరమైనది. అట్టి వానినే స్థితప్రజ్ఞుడు అంటారు. అతడు నిరంతరము ఆత్మయందేరమిస్తూ ప్రశాంతంగా ఉంటాడు. దానికి కారణం అతడి ఇంద్రియాలు అతడి స్వాధీనంలో ఉంటాయి. విషయాల కొరకు, భోగాల కొరకు పరుగెత్తటం విఫలం చెందటం, ఆందోళన చెందటం, అశాంతిగా ఉండటం జరగదు. అతడు శాంతితో జీవిస్తాడు.

–ఇంద్రియ నిగ్రహంతో పాటు మనో నిగ్రహం కూడా ఉండాలా? ఇంద్రియాలను నిగ్రహించి, మనస్సుతో విషయాలను అదే పనిగా ధ్యానిస్తే వచ్చే నష్టమేమిటి? రాబోయే 2 శ్లోకాల్లో –

శ్లో ॥ ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసః సంగస్తే షుప జాయతే ।
సంగాత్సం జాయతే కామః కామాత్ క్రోధో2భి జాయతే ॥ 62

శ్లో॥ క్రోధాద్భవతి సమ్మోహః సమ్మోహాత్ స్మృతి విభ్రమః ।
స్మృతి భ్రంశాత్ బుద్ధినాశః బుద్ధి నాశాత్ ప్రణశ్యతి ॥ 63

తా॥ ఇంద్రియ విషయాలను గురించి సదా చింతించే పురుషునికి ఆ విషయాలతో సంగభావం కలుగుతుంది. సంగభావం వల్ల కోరిక కలుగుతుంది. కోరికవల్ల కోపము జనిస్తుంది. **62**

తా॥ కోపం వల్ల అవివేకం (మోహం) కలుగుతుంది. అవివేకం వల్ల మతిభ్రమిస్తుంది. మతిభ్రమవల్ల బుద్ధి నశిస్తుంది. బుద్ధి నశించి పోవటంతో సర్వనాశనం కలుగుతుంది. **63**

వ్యాఖ్య : భగవద్గీతలో ఈ రెండు శ్లోకాలను క్యాలెండర్ శ్లోకాలు అంటారు. పైన క్యాలెండర్ బొమ్మ ఉంటుంది. క్రింద తేదీలువేసిన స్లిప్‌లు ఉంటాయి. ప్రతి రోజూ తేదీ స్లిప్పును తీసేస్తే ఆ రోజు తేదీ కనిపిస్తుంటుంది. తేదీ మార్చినపుడల్లా ఈ రెండు శ్లోకాలను పఠిస్తే మంచి ప్రేరణ కలుగుతుందని వీటిని క్యాలెండర్

శ్లోకాలన్నారు. తేదీ స్లిప్పులు మార్చినా మారకుండా ఎప్పుడూ ఉండే బొమ్మలాంటివీ శ్లోకాలు అని మరొక భావం

మనస్సు విషయ వస్తువులను ధ్యానిస్తే ఎంత ప్రమోదమో ఈ రెండు శ్లోకాల్లో అద్భుతంగా చిత్రించారు. విషయాలు విషంకన్న ప్రమాదమన్నారు. ఎందుకంటే విషాన్ని త్రాగితేనే ప్రమాదం. కాని విషయాలను చూచినా, విన్నా, మనసులో తలచుకున్నా చాలు ఘోర ప్రమాదం కలుగుతుంది. ఎంత ప్రమాదమో – ఎలా ప్రమాదమో ఈ రెండు శ్లోకాలలో వివరిస్తున్నారు.

(i) **ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసః :–** విషయాలను గురించి ధ్యానిస్తే – ధ్యానం అంటే ఒక వస్తువు గురించి పదేపదే ఆలోచించటం. అది భగవంతుని గురించి కావచ్చు, ఇహలోక పరలోక భోగాల గురించీ కావచ్చు, తక్షణ అవసరాల గురించీ కావచ్చు. అయితే ఇక్కడ విషయ ధ్యానం గురించే చెబుతున్నారు. ఇలా ఒక వస్తువును గురించి పదేపదే ఆలోచిస్తూ ఉంటే ఏం జరుగుతుంది?

(ii) **సంగస్తే షుఉపజాయతే :–** ఆ వస్తువుతో అతడికి మానసికంగా సన్నిహిత సంబంధం ఏర్పడుతుంది. ఆ వస్తువుకు, తనకు మధ్య సన్నిహితత్వం – సంగభావం ఏర్పడుతుంది. అదే సంగం – ఎటాచ్‌మెంట్. అలా ఆ వస్తువుతో ఎప్పుడైతే సన్నిహిత సంబంధం – సంగభావం ఏర్పడిందో దానివల్ల–

(iii) **సంగాత్ సంజాయతేకామః :–** ఆ సంగభావం ముదిరి కోరిక అవుతుంది. సంగభావంలో ఆ వస్తువు నాకుంటే బాగుండు ననుకుంటాడు. ఇప్పుడు ఆ వస్తువు నాకు కావాలి అనుకుంటాడు. అది లేకపోతే ఎట్లా? అది లేకపోతే ఏం సుఖం ఉంటుంది? అసలు అది లేకపోతే ఈ బ్రతుకు బ్రతుకేగాదు అనుకుంటాడు. ఇదేకామం – కోరిక. ధ్యానం వల్ల సంగభావం – సంగభావం వల్ల కోరిక, నిజంగా ఈ మూడింటికి పెద్ద తేడా లేకపోయినా ధ్యానం, సంగభావం లేతగా ఉన్న స్థితి, కోరిక ముదిరిపోయిన స్థితి. **ఇంటిలోకి దొంగ జొరబడితే ఎంత అపకారం చేస్తాడో, ఒంటిలోకి కామం జొరబడితే అంతటి అపకారం జరుగుతుంది.** కామం మొలకగా ఉన్నపుడే జాగ్రత్తపడాలి. లేకపోతే అది తన మిత్రులను కూడా పిలుచుకొని వస్తుంది. అవే క్రోధం, లోభం, మోహం, మదం, మాత్సర్యం అనేవి. ఇక కామం దేనికి దారితీస్తుంది?

(iv) కామాత్ క్రోధోభిజాయతే :- కోరిక కలిగినపుడు ఆ కోరికను తీర్చుకోవాలని – అంటే ఆ వస్తువును తెచ్చుకోవాలని లేదా భోగాన్ని అనుభవించాలని అనిపిస్తుంది. దానికెవరైతే అడ్డుతగులుతారో వారిపై కోపం వస్తుంది. తాను తలచిన కోరిక నెరవేరకపోతే కలిగేదే క్రోధం. క్రోధంతో మనసుయొక్క సమతూకం దెబ్బతింటుంది. పెదవులు అదురుతాయి. కళ్ళు ఎర్రబడతాయి. చిత్తం వికలమవుతుంది. ఆవేశం కట్టలు త్రెంచుకుంటుంది. యుక్తాయుక్తాలు మరచిపోతాడు.దానితో–

(v) **క్రోధాద్భవతి సమ్మోహః** :– సమ్మోహం కలుగుతుంది. అంటే ఇదిమంచి ఇదిచెడు అనిగాని, ఇది చేయదగినది ఇదిచేయదగనిది అనిగాని, ఇది అనవచ్చు ఇది అనకూడదు అనిగాని మరచిపోతాడు. వివేకాన్ని కోల్పోతాడు. ఇతడు తండ్రి, ఇతడు మిత్రుడు, ఇతడు సోదరుడు, ఈమె సోదరి అనే సంబంధాన్ని కూడా మరచిపోతాడు. దానివల్ల –

(vi) **స్మృతి విభ్రమః** :– స్మృతి – అంటే జ్ఞాపకశక్తి కూడా పోతుంది. దేన్ని జ్ఞాపకం పెట్టుకోవాలో దాన్ని మరచిపోతాడు. దేన్ని మరచిపోవాలో అది గుర్తుకొస్తుంది. ఇదీ స్మృతిభ్రంశం. **ఉత్తములైనవారు తాము ఇతరులకు చేసినసాయం మరచిపోతారు. ఇతరులు తమకు చేసిన అపకారాన్ని మరచిపోతారు. అలాగే తాము ఇతరులకు చేసిన అపకారాన్ని గుర్తుపెట్టుకుంటారు. అలాగే తమకు ఇతరులు చేసిన ఉపకారాన్ని గుర్తు పెట్టుకుంటారు.** అపుడే వారు ప్రశాంతంగా జీవిస్తూ ఉన్నతమైన జీవితాన్ని గడపగలుగుతారు. ఐతే క్రోధంతో ఊగిపోయేటప్పుడు అదంతా మారిపోతుంది. "విశ్వాస ఘాతకుడా! నీకు నేను ఎంత మేలుచేశాను?" అని అన్నీ ఏకరువు పెడతాడు. నీవు ఇదా నాకుచేసేది అని అతడు చేసిన ద్రోహాలను ఏకరవు పెడతాడు. దానితో –

(vii) **స్మృతి భ్రంశాత్ బుద్ధినాశః** :– అతడి బుద్ధి నాశనమవుతుంది. అంటే యోగ్యమైన బుద్ధి లేకుండా పోతుంది. బుద్ధికి ఫలం ప్రజ్ఞ. అది పడిపోతుంది. అంటే బుద్ధి నశించినవాడు గత ప్రజ్ఞుడౌతాడు. స్థిత ప్రజ్ఞుడికి వ్యతిరేకి గత ప్రజ్ఞుడు. ఇలా బుద్ధి నశించినవాని గతి ఏమిటి?

(viii) **బుద్ధి నాశాత్ ప్రణశ్యతి :** పూర్తిగా నాశనమైపోతాడు. చేయరాని పనులు చేసినవాడు ఎంతవరకు పతనం కావాలో అంతవరకు పతనమౌతాడు.

మెట్లమీద పడిన బంతి ఒక్కొక్క మెట్టుదిగి, ఎగురుకుంటూ ఎగురుకుంటూ వచ్చి చివరిమెట్టును కూడా దిగి, ఇంకా క్రిందికి పోవటానికి వీలుందేమోనని అటూఇటూ తిరిగి నిలచిపోయినట్లు పూర్తిగ పతనమైపోతాడు. ఇదంతా కేవలం విషయ వస్తువుల గురించి ధ్యానించటం వల్లనే అని గుర్తుచుకోవాలి.

గీతలో భగవానుడు విషయవస్తు చింతనవల్ల మెట్టు మెట్టుగ పతనంచెంది మానవుడెలా సర్వనాశనమైపోతున్నాడో తెలియజేయగా; భజగోవిందంలో శంకరాచార్యులవారు సత్సంగం వల్ల మెట్టుమెట్టుగ పైకిఎక్కి ఎలా జీవన్ముక్తిని – మోక్షాన్ని పొందగలరో చెప్పారు. సత్సంగం వల్ల నిస్సంగభావం, నిస్సంగత్వం వల్ల నిర్మోహత్వం, నిర్మోహత్వం వల్ల నిశ్చలమైన స్థితి, నిశ్చలతత్త్వం వల్ల జీవన్ముక్తి అని మోక్షమార్గాన్ని తెలియజేశారు.

ఇంతవరకు విషయవస్తు చింతనం వల్ల బుద్ధినాశనమై సర్వనాశనం ఎలా సంభవిస్తుందో 2 శ్లోకాల్లో తెలియజేసిన భగవానుడు ఈ ప్రమాదాన్ని ఎదుర్కొని బుద్ధికి నిశ్చలత్వాన్ని ఎలా సాధించాలో రెండు శ్లోకాల్లో తెలియజేయబోతున్నాడు.

శ్లో॥ రాగ ద్వేష వియుక్తైస్తు విషయానింద్రియైశ్చరన్ ।
ఆత్మవశ్యై ర్విధేయాత్మా ప్రసాదమధి గచ్ఛతి ॥ 64
శ్లో॥ ప్రసాదే సర్వ దుఃఖానాం హాని రస్యోపజాయతే ।
ప్రసన్న చేతసో హ్యాశు బుద్ధిః పర్యవతిష్ఠతే ॥ 65

తా॥ రాగద్వేషాల నుండి విడివడి,ఇంద్రియాలను తన వశంలో ఉంచుకొని, మనస్సును తన అధీనంలో ఉంచుకొని విషయాలలో సంచరిస్తున్నప్పటికీ అతడు ప్రశాంతంగానే ఉంటాడు. 64

తా॥ ప్రశాంతంగా ఉన్నప్పుడు అతడి సమస్త దుఃఖాలు నశిస్తాయి. ప్రసన్న చిత్తము గలవాని బుద్ధి త్వరలోనే నిలకడ గలిగినదై యుంటుంది. (అతడే స్థిరమైన ప్రజ్ఞ గలవాడు) **65**

వ్యాఖ్య : సర్కస్ ఎరీనాలో సింహాలు, పులులు, ఏనుగులు, గుర్రాలు మొదలైన జంతువులుంటాయి. వాటిమధ్య రింగ్ మాస్టర్ చేతిలో ఒక కర్రముక్కను పట్టుకొని, వాటిని అదిలించి, బెదిరించి వాటిచేత ఫీట్స్ చేయిస్తాడు. అలా చేయించటానికి అతడికి ఆధారం చేతిలోని కర్రముక్కే. అలాగే ఈ ప్రపంచం అనే ఎరీనాలో

ఇంద్రియ విషయాలనే పులులు, సింహాలు, ఏనుగులు ఎన్నో ఉన్నాయి. వీటన్నింటి మధ్య మానవుడు నివసిస్తున్నాడు. ప్రతి విషయ వస్తువు అతణ్ణి దెబ్బ తీయటానికే ప్రయత్నిస్తుంది. అయితే రింగ్ మాస్టర్ లాగా మానవుడు వాటిని అదుపులో ఉంచాలంటే అతడిచేతిలో కర్రముక్క ఉండాలి. ఏమిటీ కర్రముక్క? –

(1) విషయ వస్తువుల పట్ల రాగద్వేషాలు లేకుండుట. (2) ఇంద్రియాలను, మనస్సును స్వాధీనంలో ఉంచుకొనుట.

గుర్రాలను అదుపులో ఉంచగలిగి, గట్టిపగ్గం చేతిలో ఉంటే ఏ బండివాడైనా ఆ బండిని సక్రమంగా నడపగలడు. అందులోని ప్రయాణీకుడు ప్రమాదం లేకుండా చేరవలసిన గమ్యాన్ని చేరగలడు. అలాగే ఇంద్రియాలనే గుర్రాలను అదుపులో పెట్టుకొని, మనస్సనే గట్టి పగ్గాన్ని చేతిలో ఉంచుకుంటే ఈ శరీరమనే బండిని జీవుడు సక్రమంగా నడపగలడు. విషయ వస్తువులతో కూడిన ఈ ప్రపంచంలోనే హాయిగా సాగిపోయి లక్ష్యాన్ని చేరగలడు. అలా చేరేందుకే ఇక్కడ సూచనలు ఇస్తున్నారు.

(i) **రాగద్వేష వియుక్తైస్తు :–** విషయాలపై, వస్తువులపై, భోగాలపై, వ్యక్తులపై రాగద్వేషాలు విడిచిపెట్టాలి. వస్తువులను, విషయాలను, భోగాలను అనిత్యమైనవిగా భావించినపుడు వాటిపై రాగద్వేషాలుండవు. తటస్థంగానే ఉంటాం. నేను ఎంతదూరం వెళ్ళినా నా నీడ నన్ను అనుసరిస్తూనే ఉంటుంది. ఆ నీడ నాదే అయినప్పటికీ, దానిపై పంది బురదచల్లినా, ఎవరన్నా పూలుజల్లినా నాకు రాగంలేదు, ద్వేషంలేదు.కారణం అది కేవలం నీడ గనుక, మిధ్య గనుక.

(ii) **విధేయాత్మా :–** స్వాధీనంలో ఉన్న మనస్సు గలవాడు. సామాన్యుల కెవరికైనా మనస్సు విషయాల మీదకు వెళ్ళినప్పుడు అందితే ఆనందిస్తారు, అందకపోతే దుఃఖిస్తారు. అయితే మనస్సును స్వాధీనంలో పెట్టుకున్నవాడు అందినా అందకపోయినా నిర్లిప్తంగానే ఉంటాడు. ఇదే మనస్సు స్వాధీనంలో ఉండటం. అట్టివాడు దేనిని అనుభవించినా నిర్లిప్తంగానే అనుభవిస్తాడు.

(iii) **ఆత్మవశ్యైఃఇంద్రియైః :–** ఇంద్రియాలు విషయాలమీదకు వెళ్తున్నా, తన స్వాధీనంలో – అదుపాజ్ఞలలో ఉంచుకోగలిగినవాడే ఇంద్రియాల జంఝూటానికి తలవంచనివాడు. అట్టివాడు –

(iv) **విషయాన్ ఇంద్రియైఃచరన్ః :–** ఇంద్రియాలు విషయాలలో తిరుగుతున్నప్పటికీ నిర్లిప్తంగా ఉండగలుగుతాడు. విషయాలను ప్రపంచంలో లేకుండా చేయటం ఎవరికీ సాధ్యంకాదు. అలాగే ఇంద్రియాలను మూసివేయటం కుదిరేపనిగాదు. ఇట్టి స్థితిలో ఇంద్రియాలు విషయాలలో తిరుగుతున్నప్పటికీ దేనిపట్ల ఆసక్తిలేక నిర్లిప్తంగా ఉండగలగాలి. విషయాలు లభించనప్పుడు అవి నా అనుభవంలోకి రావలసిన విధిలేదు అనీ, ఒకవేళ లభించితే అవి భగవంతుని ప్రసాదమని స్వీకరించాలి. అట్టివాడే స్థిర ప్రజ్ఞ గలవాడు. అతడే –

(v) **ప్రసాదం అధిగచ్ఛతి :–** అట్టివాడు మనో నిర్మలత్వాన్ని, ప్రశాంతతను పొందుతాడు. ప్రసాదం అంటే మానసిక ప్రశాంతత – నిర్మలత్వం. అట్టి ప్రశాంతత – నిర్మలత్వం కలిగితే ప్రయోజనం?

(vi) **సర్వదుఃఖానాం హానిః ఉపజాయతేః :–** సమస్త దుఃఖాలు తొలగిపోతాయి. అసలు దుఃఖాలన్నీ మన ఆలోచనలే. మనస్సు ప్రశాంతంగా ఉంటే ఆలోచనలు ఉండవు. కనుక దుఃఖాలుండే వీలులేదు.

అమృత సాగరాన్ని ఆపోసన పట్టినవాడికి ఆకలి దప్పులుంటాయా? అలాగే ఆత్మ ప్రసాదం పొందినవాడికి – నిర్మలత్వాన్ని, ప్రశాంతతను పొందినవాడికి సాంసారిక దుఃఖాలుండవు. రాత్రిపూట ఆకాశం వేపుకు చూస్తూ పడుకుంటే అనేక నక్షత్రాలు మిణుకు మిణుకు మంటూ కనిపిస్తాయి. అయితే సూర్యుడు తూర్పున బయలుదేరితే చాలు అన్నీ మటుమాయం. అలాగే జీవితం ఉన్నంతకాలం అనేక దుఃఖాలు – జన్మ దుఃఖం, జరాదుఃఖం వ్యాధి దుఃఖం, మరణ దుఃఖం, ఇవిగాక మరెన్నో దుఃఖాలుంటాయి. అయితే ఆత్మజ్ఞానమనే సూర్యుడు ప్రవేశిస్తే చాలు అన్ని దుఃఖాలు మటుమాయం. అలా దుఃఖాలన్నీ తొలగి ప్రసన్నచిత్తుడైన వానికి ప్రయోజనం ఏమి?

ఆశుబుద్ధిః పర్యవతిష్ఠతి :– శీఘ్రమే అతడి బుద్ధి స్థిరత్వాన్ని చెందుతుంది. మనస్సు నిర్మలమైనపుడు ఇక ప్రాపంచిక వ్యామోహాలుండవు. అప్పుడు బుద్ధి స్థిరంగా – నిశ్చలంగా ఉంటుంది. అట్టి బుద్ధి ఆత్మజ్ఞానాన్ని చక్కగా గ్రహించి నిలబెట్టుకుంటుంది. బుద్ధిలోని జ్ఞానమంతా ఆత్మజ్ఞానమే. అంతా ఆనందమే. అంతా ప్రశాంతతయే. అట్టివాడే స్థిత ప్రజ్ఞుడు. స్థిరమైన ప్రజ్ఞగలవాడు. ఈ విధంగా బుద్ధియొక్క నిశ్చలత్వాన్ని సాధించాలి.

మనిషి విషయ ప్రపంచంలో తిరుగుతుంటాడు. అలా తిరగక తప్పదు. ప్రపంచంలోని విషయాలన్నీ మనిషికి షాక్ ఇస్తుంటాయి. ఆ షాక్ నుండి తప్పించుకోవాలి. ఎలా? కరెంటు పని చేసేవ్యక్తి ఎప్పుడూ జాగ్రత్తగా ఉండాలి. ఎందుకంటే అతడిది షాక్ తగిలి ప్రాణానికి అపాయం కలిగే పని. అందుకే అతడు రబ్బరు తొడుగులు వేసుకొని పనిచేస్తూ ఉంటాడు. అలాగే ప్రతి మనిషీ ఈ విషయ ప్రపంచంలో తిరుగుతున్నప్పుడు షాక్‌లు తగలకుండా ఉండాలంటే రబ్బరు తొడుగులు వేసుకోవాలి. అవే విషయాల పట్ల రాగద్వేషాలు లేకుండుట; ఇంద్రియ మనో నిగ్రహం అనే తొడుగులు. ఈ తొడుగులతో స్వేచ్ఛగా సంచరించవచ్చు.

–ఐతే ఇట్టి ఇంద్రియ మనో నిగ్రహాలు లేనివాడి పరిస్థితి ఏమిటి? అతడికి కలిగే దుస్థితి ఏమిటి? తరువాతి 2 శ్లోకాల్లో తెలియ జేయబోతున్నాడు భగవానుడు.

శ్లో॥ నాస్తి బుద్ధి రయుక్తస్య నచాయుక్త స్య భావనా।
నచా భావయతః శాంతిః అశాంతస్య కుతస్సుఖం ॥ 66
శ్లో॥ ఇంద్రియాణాంహి చరతాం యన్మనోऽను విధీయతే ।
తదస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయుర్నావ మివాంభసి ॥ 67

తా॥ నిగ్రహం లేనివానికి బుద్ధి స్థిరంగా నిలవదు. అట్టివానికి ఆత్మచింతన – ఆత్మధ్యానం కుదరదు. ఆత్మచింతన లేనివానికి శాంతిలేదు. శాంతిలేని వానికి సుఖంలేదు. **66**

తా॥ ఎందుకంటే విషయాలలో సంచరించే ఇంద్రియాలకు లోబడి మనస్సు కూడా వాటిని అనుసరిస్తే, నీటిలోని పడవను తుపాను గాలి ముంచి వేసినట్లు అతడి మనస్సు అతని ప్రజ్ఞను ముంచివేస్తుంది. **67**

వ్యాఖ్య : సుఖం కావాలి, సుఖం కావాలి అని తపించేవారికి ఇక్కడ చక్కని ఉపాయం తెలియజేయబడింది. సుఖం అంటే మనస్సు ప్రశాంతంగా ఉండటమే. ఆందోళనతో ఉన్న మనస్సే దుఃఖం. కనుక సుఖం కావాలంటే మనస్సు ఆందోళనలు లేకుండా ప్రశాంతంగా ఉండాలి. మనసు ప్రశాంతంగా ఉండాలంటే ఆత్మచింతన – ఆత్మధ్యానం చేయాలి. ఆత్మచింతన చేయాలంటే ముందుగా ఆత్మను గురించి శాస్త్రాల ద్వారా తెలుసుకోవాలి. అలా తెలుసుకోవాలంటే సద్గురు సన్నిధానంలో శ్రవణంచేసి మననంచేసి స్థిరపరచుకోవాలి. ప్రాపంచిక వస్తుచింతన

అశాంతి కలిగిస్తుంది. పరమాత్మచింతన వల్ల శాశ్వత చిత్తశాంతి కలుగుతుంది. అయితే ఈ ఆత్మచింతన అందరికీ సాధ్యమా? లేదు. ఎవరైతే సూక్ష్మమైన, శుద్ధమైన బుద్ధిని కలిగి ఉంటారో వారికే సాధ్యం. ఏవో సినిమా కథలో, పురాణ కథలో వినటానికి బుద్ధి సూక్ష్మత అవసరంలేదు. కాని పరమాత్మ తత్త్వం తెలియాలంటే – ఆత్మ విచారణ చేయాలంటే – ఆత్మజ్ఞానం కలగాలంటే బుద్ధి సూక్ష్మంగా ఉండాలి. మరి బుద్ధిసూక్ష్మంగా ఎప్పుడుంటుంది? ఇంద్రియాలు, మనస్సు కలిసి ఇష్టం వచ్చినట్లు విషయ వస్తువుల వెంట పరుగులు తీయకుండా ఉన్నప్పుడే. అంటే ఇంద్రియ, మనో నిగ్రహం ఉంటేనే బుద్ధి సూక్ష్మత. ఇంద్రియ మనో నిగ్రహం లేనివాడే అయుక్తుడు. అట్టి అయుక్తునికే బుద్ధి స్థిరంగా ఉండదు. అన్నింటిమీదకు పరుగులు తీస్తుంది. కనుకనే అతడు ఆత్మచింతన చేయలేడు, ఆత్మ ధ్యానంలో నిలవలేడు. అప్పుడు మనసు శాంతంగా ఉండదు. "శాంతమూ లేక సౌఖ్యమూ లేదు" అన్నట్లు శాంతిలేని వానికి సుఖం ఉండదు.

ఆత్మ సాక్షాత్కారాన్ని బోధించే హిందూ వాఙ్మయంలో– అవి ఉపనిషత్తులు కానివ్వండి, బ్రహ్మ సూత్రాలు కానివ్వండి, భగవద్గీత కానివ్వండి – అన్నింటిలోను ఈ మనో నిర్మలత్వం, బుద్ధి సూక్ష్మత గురించి నొక్కి చెప్పటం జరిగింది. అది ఎందుకో ఈ శ్లోకంలో వివరించారు.

ఎప్పుడూ విషయాలలో సంచరించే ఇంద్రియాలకు మనస్సు వశమైపోయిందా – ఇక అతడి బుద్ధి – ప్రజ్ఞ నశించిపోతుంది. అతడు స్థితప్రజ్ఞుడుగాక గత ప్రజ్ఞుడైపోతాడు.

మానవునికి గల ముఖ్య ఉపకరణాలు 3. అవి: 1. ఇంద్రియాలు, 2. మనస్సు, 3. బుద్ధి – ఈ మూడు ఒకే కుటుంబం. **ఇంద్రియాలు అంటే పిల్లలు, మనస్సు అంటే తల్లి, బుద్ధి అంటే తండ్రి.** వీరి మధ్య జరిగే విచిత్రమైన కథయే మనకు జ్ఞానోదయం కలిగిస్తుంది. జ్ఞానేంద్రియాలనే పిల్లలు అన్ని బజార్లలో తిరుగుతూ ఒకడు దేనినో చూస్తాడు (కన్ను), మరొకడు దేనిగురించో వింటాడు (చెవి), మరొకడు దేనినో రుచిచూసి అబ్బా! అనుకుంటాడు (నాలుక), మరొకడు ఏదో సువాసనను పసిగట్టి ఆకర్షింపబడతాడు (ముక్కు), మరొకడు స్పర్శ సుఖాన్ని అనుభవించి ఆనందపరవశుడౌతాడు (చర్మం).

ఇంద్రియాలనే ఈ ఐదుగురు పిల్లలు మనస్సు అనే తల్లి వద్దకు వచ్చి వారు చూసిన, విన్న, తిన్న, వాసన చూసిన, స్పర్శించిన విషయాల గురించి, వస్తువుల గురించి, భోగాల గురించి ఏకరువు పెడతారు. అమ్మా! ఇది నాకు కొనిపెట్టు, అమ్మా! మనం దాన్ని తెచ్చుకుందాం, అమ్మా! ఇది లేకుండా ఇప్పుడెవరుంటున్నారు? అని చెవిక్రింద జోరీగలాగ చేరి మారాం చేయటంతో ఆ తల్లి వారి కోర్కెలను తీర్చాలని నిశ్చయించుకుంటుంది. అందుకోసం బుద్ధి అనే భర్త వద్దకెళ్ళి ఏమండీ! మనం ఫ్రిజ్ తెచ్చుకుందాం, ఎ.సి. కూడా ఉంటే ఎండాకాలం హాయిగా గడిచిపోతుంది అని రెండుమూడు కోర్కెలను బయటపెడుతుంది. వివేకం గల ఆ భర్త భార్యతో మన దగ్గర ఉన్న డబ్బు ఎంత? మన ఆదాయమెంత? ఇవి కొనటం మనకెలా సాధ్యం? ఒకవేళ అప్పుచేసి కొన్నా వడ్డీ ఎంతవుతుంది? కరెంటు ఖర్చు ఎంతవుతుంది? అని లెక్కలు చెబుతాడు. ఆయన మాటలలోని నిజాయితీని గుర్తించి, సరేనని ఆగిందా ఫరవాలేదు. అలాగాక 'నీవెప్పుడూ ఇంతే! పెళ్ళాం పిల్లల్ని సుఖపెట్టాలని లేదు. నీకు డబ్బు వచ్చేదెప్పుడు? వాటిని కొనేదెప్పుడు? మేం సుఖపడేదెప్పుడు? అని ఏడ్చి, గోలచేసి, అలిగి, అన్నం తినకుండా నిరాహారదీక్ష చేబడితే పాపం ఆ భర్త అప్పో సప్పోచేసి, ఉద్యోగస్తుడైతే లంచాలు పట్టి ఎలాగో తెస్తాడు. ఆ తర్వాత కష్టాల్లో కూరుకుపోతాడు.

ఈ మొత్తం వ్యవహారంలో ఇంద్రియాలు (పిల్లలు) ఎప్పుడూ బాహ్యంగా పరుగులెత్తి విషయాలలో సంచరిస్తుంటాయి. బుద్ధి (భర్త) స్థిరంగా, నిశ్చలంగా వివేకంతోఉండేది. మనస్సు మాత్రం (తల్లి) అటు బుద్ధికి – ఇటు ఇంద్రియాలకు మధ్య ఉంటుంది. ఇది బయటకూ పరుగెత్తవచ్చు. లోపలనే ఉండవచ్చు. బుద్ధి చెప్పినట్లు విని బుద్ధిగా ఉండవచ్చు. ఇంద్రియాలు చెప్పినట్లు విని వాటితో పాటుగ ఊరేగనూవచ్చు.

ఈ విషయాన్నే ఈ శ్లోకంలో చెబుతున్నారు. ఎప్పుడూ విషయాల వెంటబడి పరుగులెత్తే ఇంద్రియాలకు లోబడిపోయి మనస్సు వాటివెంట పరుగులెత్తితే ఇక అతడి ప్రజ్ఞ (బుద్ధి) అస్థిరమై, అశాంతితో అలమటించిపోవాల్సిందే అని. దానికే ఒక ఉపమానం కూడా చెబుతున్నారు. సముద్రంలో ప్రయాణించే ఓడను తుపానుగాలులు ఎట్లా ముంచివేస్తాయో అలాగే అట్టివాని ప్రజ్ఞను ఈ ఇంద్రియాలకు

లొంగిన మనస్సు అనే తుపానుగాలి ముంచివేస్తుంది అని.

–కనుక ఓ అర్జునా! ఇది తెలుసుకొని ఎలా నడుచుకుంటావు?–

శ్లో॥ తస్మాద్యస్య మహాబాహో! నిగృహీతాని సర్వశః ।
ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యః తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా॥ 68

తా॥ అందువల్ల ఓ మహాబాహుడా! ఎవరియొక్క ఇంద్రియాలు విషయ వస్తువుల నుండి అన్ని విధాలుగా నిగ్రహింపబడతాయో అట్టివాని ప్రజ్ఞ (జ్ఞానం) యే స్థిరంగా ఉంటుంది.

వ్యాఖ్య : "ఓ అర్జునా! నీవు గొప్ప బాహువులు గలవాడవు. యుద్ధంలో నీ బాహుబలం ఎంతటిదో చూపగలవు. కాని అర్జునా! నీ శక్తి చూపించాల్సింది యుద్ధంలోనేగాదు. నీలో ఉన్న ఇంద్రియాలపై కూడా యుద్ధంచేసి వాటిని కూడా లొంగ దీసుకుని నీ అధీనంలో ఉంచుకోవాలి.ఎందుకంటే ఎవరైతే విషయ వ్యామోహాలలో పడిపోనీయకుండా ఇంద్రియాలను సంపూర్ణంగా నిగ్రహించి తమ స్వాధీనంలో పెట్టుకుంటారో అట్టి వారి బుద్ధియే స్థిరబుద్ధి. అతడి ప్రజ్ఞయే స్థిరమైనది. అతడే స్థితప్రజ్ఞుడు.కనుక నీవు కూడా 'సర్వశః'– అన్నివిధాలా ప్రయత్నించి ఇంద్రియాలను నీ స్వాధీనంలో ఉంచుకో" దీనిని బట్టి స్థిత ప్రజ్ఞుడెవరయ్యా అంటే అన్ని ఇంద్రియాలను సంపూర్ణంగా నిగ్రహించగలవాడేనని తేలిపోయింది.

58వ శ్లోకంలో తాబేలు తన అవయవాలను లోపలకు ముదుచుకొనే ఉపమానాన్ని చెబుతూ 'ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యః తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా' అంటూ ప్రారంభించి, ఇప్పుడీ 68వ శ్లోకంలో కూడా అదే వాక్యంతో ముగిస్తున్నారు. అంటే 58 నుండి 68 వరకు ఉన్న శ్లోకాలన్నీ ఇంద్రియ నిగ్రహానికి సంబంధించినవేనన్నమాట. అంటే ఇది ఇంద్రియ నిగ్రహ ప్రకరణం. ఉపక్రమ ఉపసంహారాలు రెండూ ఒకే వాక్యంతో చెప్పటం వ్యాసుని నైపుణ్యం.

–ఇంత వరకు ఇంద్రియ నిగ్రహానికి ఆధ్యాత్మిక రంగంలో గల ప్రాధాన్యతను నొక్కి చెప్పిన భగవానుడు ఇప్పుడు సామాన్యుల దృష్టికి స్థితప్రజ్ఞుని దృష్టికిగల భేదాన్ని గూఢంగా తెలియజేయబోతున్నాడీ శ్లోకంలో –

శ్లో॥ యానిశా సర్వ భూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమీ ।
యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సానిశాపశ్యతో మునేః ॥ 69

తా॥ సమస్త ప్రాణులకు ఏది రాత్రియో ఇంద్రియ నిగ్రహముగల యోగి (సంయమి) అందులో మేలుకొని ఉంటాడు. దేనియందు ప్రాణులు మేలుకొని ఉంటాయో అది ఆత్మావలోకనంలో ఉన్న మునులకు రాత్రి యగుచున్నది.

వ్యాఖ్య :– ఇది అలంకార భాషలో చెప్పబడ్డ గ్రంధి శ్లోకం. దీనినివిరోధ భాసాలంకార మంటారు.

'అందరూ నిద్రించేటప్పుడు స్థిత ప్రజ్ఞుడు మేలుకొని ఉంటాడు'

'అందరూ మేలుకొని ఉన్నప్పుడు స్థితప్రజ్ఞుడు నిద్రపోతాడు'.

–ఇది అక్షరార్థం. అక్షరార్థాన్ని మాత్రమే గ్రహిస్తే అంతా అవకతవకయే. కనుక లక్ష్యార్థాన్ని, సూక్ష్మార్థాన్ని, గూఢార్థాన్ని గ్రహించాలి.

రాత్రిళ్ళు మేలుకొని పగలు నిద్రించే వారంతా స్థిత ప్రజ్ఞులైతే దొంగలు, పేకాటరాయుళ్ళు, గస్తీ తిరిగే గూర్ఖాలు, రాత్రి డ్యూటీచేసే స్టేషన్ మాస్టర్లు – వీరంతా స్థితప్రజ్ఞులు కావాల్సిందే. కనుక అక్షరార్థం తీసుకోరాదు.

సామాన్యులకు స్థితప్రజ్ఞులకు తేడా బయట కనిపించే విషయంలో కాదు. భావంలో తేడా, దృష్టిలో తేడా. ఒకరిది భోగజీవితం, మరొకరిది యోగజీవితం. ఈ శ్లోకంయొక్క అసలైన అర్థాన్ని – లక్ష్యార్థాన్ని ఇలా తీసుకోవాలి. **అందరూ ఏ విషయంలో నిద్రిస్తారో స్థితప్రజ్ఞుడు ఆ విషయంలో మేలుకుంటాడు. అందరూ ఏ విషయంలో మేలుకుంటారో జ్ఞాని ఆ విషయంలో నిద్రిస్తాడు.**

(i) **యానిశాసర్వభూతానాం :–** అందరూ ఏ విషయంలో నిద్రిస్తారో – సామాన్యులందరూ ఇంద్రియ నిగ్రహం, ఆత్మజ్ఞానం, జపధ్యానాది సాధనలు, ఆత్మ సాక్షాత్కారం మొదలైన విషయాలను తెలుసుకోరు, తెలుసుకోవాలనే కుతూహలాన్ని కూడా చూపరు. కనుక వారి దృష్టిలో ఇవి లేనట్లే. అందువల్ల ఈ పరమార్థ విషయాలలో వారు నిద్రిస్తున్నట్టే. అదే 'యానిశా సర్వ భూతానాం' అని చెప్పినది.

(ii) **తస్యాం జాగర్తి సంయమీ :–** స్థిత ప్రజ్ఞుడు ఆ విషయాలలో మేలుకుంటాడు. నిరంతరము దైవచింతన, ఆత్మజ్ఞానం, విచారణ, జప ధ్యానాలతో ఆత్మానుభూతికై తపిస్తూ ఉంటాడు ఇంద్రియ నిగ్రహపరుడైన(సంయమి) స్థితప్రజ్ఞుడు. అందువల్ల ఈ పరమార్థ విషయాల్లో అతడు మేలుకొని ఉన్నట్లే. అదే 'తస్యాం జాగర్తి సంయమీ' అని చెప్పినది.

ఇలా సామాన్యులకు దైవ విషయాలు పట్టవు గనుక అవి వారికి రాత్రి. ఇంద్రియ నిగ్రహపరులైన స్థితప్రజ్ఞులు నిరంతరమూ దైవ విషయాలను విస్మరించరు గనుక అది వారికి పగలు. అలాగే–

(iii) **యస్యాం జాగ్రతి భూతాని :–** అందరూ ఏ విషయాలలో మేలుకుంటారో – సామాన్యంగా లోకంలో అందరూ సంపాదించుకోవటం, అనుభవించటం, తనవారిని పోషించటం, పదవులు, కీర్తి ప్రతిష్ఠలు, ప్రపంచంలోని ఆకర్షణలు మొదలైన అనేక విషయాల గురించే నిరంతరం ఆలోచిస్తూ – ఇదే తమ ప్రధాన కర్తవ్యంగా భావిస్తారు. అంటే సామాన్యులంతా ఈ ప్రాపంచిక విషయాలలో మేలుకుంటారు.

(iv) **సానిశా పశ్యతో మునే :–** అదే విషయం మహాత్ములకు రాత్రి. అంటే ఆ విషయాల్లో వారు నిద్రిస్తారు. అంటే స్థిత ప్రజ్ఞులకు ఈ ప్రాపంచిక విషయాలు పట్టవు. అందుకే వారికిది రాత్రి.

అంటే సామాన్యులైనవారు నిరంతరం ప్రాపంచిక విషయాలలో ఉండటం వల్ల వారికి ఆ విషయాలు పగలు. అదే స్థితప్రజ్ఞునికి అవి పట్టవుగనుక అతడికి ఆ విషయాలు రాత్రి. ఇదీ సామాన్యులకు, స్థిత ప్రజ్ఞునికి గల దృష్టిభేదం.

–స్థిత ప్రజ్ఞునికి శాంతి అనేది స్వభావ సిద్ధమేనని అద్భుత ఉపమానం ద్వారా...

శ్లోకం॥ ఆపూర్యమాణ మచల ప్రతిష్ఠం సముద్రమాపః ప్రవిశంతి యద్వత్ ।
తద్వత్ కామాయం ప్రవిశంతి సర్వే సశాంతి మాప్నోతి నకామకామీ ॥
70

తా॥ పరిపూర్ణంగా నీటితో నిండి, స్థిరమైన ఉనికి గల సముద్రాన్ని ఏ ప్రకారంగా నీరు చేరుకుంటున్నదో అలాగే ఎవరిలో సర్వకామనలు ప్రవేశించి విలీనమైపోతున్నాయో అతడే శాంతిని పొందుతాడు. కామదాసునికి ఆ అవకాశం లేదు.

వ్యాఖ్య : శాంతిని స్వభావ సిద్ధంగానే – ఏ ప్రయత్నం లేకుండానే ఎవరు పొందగలరో ఈ శ్లోకం ఉపమానంతో సహా తెలియజేస్తున్నది.

సముద్రం అపార జలరాశి. ఎంతో లోతు. గంభీరంగా ఉంటుంది. ఎండ వేడికి సముద్రపు నీరు ఆవిరై మేఘాలుగా ఏర్పడతాయి. అయినా సముద్రం ఒక్క అంగుళం తగ్గదు. అనేక నదుల నీరు నిరంతరం సముద్రంలోకి ప్రవహిస్తూ ఉంటుంది.

అయినా ఒక్క అంగుళం పెరగదు. ఒకే హద్దులో నిశ్చలంగా ఉంటుంది. అనేక రుచులు, రూపాలలో ఉన్న నీరు పరుగులు తీసుకుంటూ తనలోకి ప్రవహిస్తుంటే అంతటినీ తనలో కలుపుకొని ఒకే రుచినిచ్చి, ఒకే రూపాన్నిచ్చి, ప్రశాంతంగా ఉంటుంది.

అలాగే స్థితప్రజ్ఞుడు కూడా అచల ప్రతిష్ఠుడు – స్థిరంగా ఉండేవాడు. ప్రారబ్ధవశాత్తు అతడిలోకి అనేక శబ్దాది విషయాలు వచ్చి చేరుతుంటాయి. అయినా వాటికి పొంగడు, క్రుంగడు. అతడికి ఏ వికారమూ ఉండదు. అన్ని కోరికలు అతడిలో లీనమైపోతాయి. కోరిక ఉంటేనే తీరటం, తీరకపోవటం – దానివల్ల సంతోషం, దుఃఖం. అసలు కోరికే లేకపోతే ఏ అలజడీ ఉండదు. నదులు సముద్రాన్ని చేరి శాంతించినట్లు కోరికలు అతణ్ణి చేరి శాంతిస్తాయి. కనుక అతడెప్పుడూ ప్రశాంతంగానే ఉంటాడు.

కాని కామదాసుడు – కోరికలకు దాసుడైనవాడు ఎన్నటికీ శాంతిని పొందలేడు. చిన్న చిన్న చెరువులు, కుంటలు వర్షాకాలం వచ్చినప్పుడు నీరుబాగా చేరి గట్లు తెంచుకొని ప్రవహిస్తాయి. ఎండాకాలంలో నీరు చుక్కలేకుండా ఎండిపోతాయి. అలాగే సామాన్యులు భోగ్య వస్తువులు, విషయాలు చేరుతున్నకొద్దీ ఆనందంలో పొంగిపోతూ, అవి లభించనప్పుడు, కోరిన కోరికలు తీరనప్పుడు క్రుంగిపోతు ఉంటారు. వారికి ప్రశాంతత అనేది ఉండదు. ఎప్పుడూ వికారాలతో ఉంటారు. కనుకకోరికలు లేనివాడే ప్రశాంతతను పొందగలడు అనే విషయం స్పష్టం.

'ప్రజహాతి యదా కామాన్' అంటూ కోర్కెలు పూర్తిగా విడిచినవాడే స్థిత ప్రజ్ఞుడని వర్ణన ప్రారంభించిన భగవానుడు 'సశాంతి మాప్నోతి నకామకామీ' అంటూ కోర్కెలు విడిచినవాడే శాంతిని పొందగలడని ముగిస్తున్నాడు.

–ఇదే భావాన్ని స్పష్టంగా, ఒక సిద్ధాంతంగా తెలియజేయబోతున్నాడు భగవానుడు.

శ్లో॥ విహాయకామాన్ యస్సర్వాన్ పుమాంశ్చరతి నిస్పృహః ।
నిర్మమో నిరహం కారః సశాంతి మధి గచ్ఛతి ॥ 71

తా॥ ఎవరైతే సమస్త కోరికలను విడిచి, అహంకార మమకారాలు వదలి, ఆశలేని వాడై సంచరిస్తున్నాడో అట్టి పురుషుడు పరమశాంతిని పొందుతున్నాడు.

వ్యాఖ్య : శాంతిని పొందాలంటే మనస్సులో అలజడి, ఆందోళన, ఆరాటం

లేకుండా ఉండాలి. ఆరాటం కలిగించేవే కోరికలు. వాటిపై సంగభావమే అహంకార మమకారాలు. అవి విడిచిపెడితే శాంతియే. అయితే–

(i) **సర్వాన్ కామాన్ విహాయ :** ఏవో కొన్ని కోరికలను విడిచిపెట్టడంకాక అన్ని కోరికలను విడిచిపెట్టాలి. ఏమాత్రం కోరికలు మిగిలినా అవి మనస్సును ఆరాటపెడతాయి. ఆందోళన కలిగిస్తాయి.

(ii) **నిర్మమో నిరహంకారః :–** అహంకారమంటే 'నేను', మమకారమంటే 'నాది'. నేను ఈ దేహాన్ని అనుకున్నప్పుడు దేహానికి చెందినవి నావి అవుతాయి. ఎప్పుడైతే కొన్నింటిని నావి అనుకున్నామో వాటికేదైనా కష్టం, నష్టం వాటిల్లితే బాధ, దుఃఖం. వాటికి మంచి జరిగితే సుఖం, ఆనందం. సామాన్యులంతా దేహమే నేను అనే అహంకారంలో ఉంటారు. స్థిత ప్రజ్ఞుడు తాను ఆత్మ స్వరూపుణ్ణి అనే నిశ్చయజ్ఞానంలో ఉంటాడు. అంటే నిరహంకారిగా ఉంటాడు. నిరంహకారికి నాది అనే మమకారం ఉండదు. ఈ అహంకార మమకారాల వల్లనే యుద్ధ ప్రారంభంలో అర్జునుడు విషాదంలో మునిగిపోయాడు. స్థితప్రజ్ఞుడు అహంకార మమకారాలు వదిలినవాడు.

(iii) **నిస్పృహః :–** కోరికలను విడిచినా వాటిపై ఆసక్తి, ఆశ మనస్సులో ఉంటే మళ్ళీ మళ్ళీ స్ఫురణకు వస్తాయి. అలా వాటిని స్మరించామా? క్రమంగా అన్నీ చేరి సర్వనాశనం చేస్తాయి. కనుక కోరికలకు సంబంధించిన ఆసక్తి – స్పృహ ఏ మాత్రం ఉండరాదు. అదే నిస్పృహ. నిస్పృహ ఉంటే నిర్లిప్తంగా ఉండగలుగుతాడు. ఈ లక్షణాలు గలవాడే పరమశాంతిని పొందుతాడు.

ఈ శ్లోకంపై **శంకరాచార్యులవారు** తమ **గీతా భాష్యంలో** ఇలా అన్నారు: **"ఎవరైతే తాను జీవించటానికి కావలసిన ముఖ్య అవసరాలతో తృప్తి చెందుచున్నాడో, ఎవరు అటువంటి జీవాధార విషయాలను కూడా తనవికాదు అని భావిస్తాడో, ఎవడు తాను ఒక జ్ఞానిని – అనే అభిమానాన్ని కూడా విడిచిపెడతాడో – అట్టి సన్యాసి – స్థిత ప్రజ్ఞుడు – బ్రహ్మజ్ఞాని సంసార సాగరాన్ని దాటి నిర్వాణాన్ని పొందుతాడు. క్లుప్తంగా చెప్పాలంటే అతడు బ్రహ్మమే. బ్రహ్మైవభవతి.**

–అట్టి బ్రహ్మస్థితిని, బ్రాహ్మీస్థితిని చివరి శ్లోకంలో వివరించబోతున్నాడు భగవానుడు.

శ్లో॥ ఏషాబ్రాహ్మీ స్థితిః పార్థ! నైనాం ప్రాప్య విముహ్యతి ।

స్థిత్వాఽస్యా మంత కాలేఽపి బ్రహ్మనిర్వాణ మృచ్ఛతి ॥ 72

తా॥ పార్థా! ఇదే బ్రాహ్మీ స్థితి. ఈ స్థితిని పొందిన తర్వాత ఇక మోహంచెందదు. అంత్య కాలంలో కూడా ఈ స్థితిలో నిలిస్తే అతడు బ్రహ్మ నిర్వాణాన్ని – బ్రహ్మైక్యాన్ని – మోక్షాన్ని పొందుతాడు.

వ్యాఖ్య : (i) **ఏషాబ్రాహ్మీస్థితిః :–** అన్ని కోరికలను పూర్తిగా విడిచి, భోగ్య వస్తువులపై ఆశను వీడి; నిష్కామ కర్మయోగం ద్వారా సమత్వబుద్ధిని, అసంగ బుద్ధిని అలవరచుకొని; విషయ వాసనలన్నింటిని హృదయం నుండి పారద్రోలి; దేహమే నేను – అనే అహంకారాన్ని విడిచి; దేహానికి సంబంధించినవి నావి – అనే మమకారాన్ని విడిచి ఎవరు తన నిజస్వరూపాన్ని – ఆత్మస్థితిని ఒక్క క్షణం కూడా మరువకుండా ఉంటారో; అట్టి స్వరూప జ్ఞాన స్థితినే **'బ్రాహ్మీ స్థితి'** అన్నారు. ఇదే జీవుడు బ్రహ్మముతో ఏకమైన జీవ బ్రహ్మైక్య స్థితి. ఇప్పుడు జీవుడు – దేవుడు – అని ఇద్దరు లేరు. ఏకం – అద్వయం, ఇట్టి బ్రాహ్మీస్థితిని పొందటం కొరకే మానవజన్మ వచ్చింది. ఒక్కసారి ఈ స్థితిని పొందితే –

(ii) **నైనాం ప్రాప్య విముహ్యతి :–** మళ్ళీ ఎప్పటికీ మోహపరవశుడు కాడు. అతడికి ఎట్టి కోరికలుండవు. అసలు తానొక వ్యక్తినని భావించడు. తన స్వరూపంలోనే తానుంటాడు. కోరికలు, వాసనలు అతణ్ణి చేరి అణగారిపోతాయి. శరీరాన్ని వదిలే సమయంలో కూడా అతడు చలించడు.

(iii) **స్థిత్వా అస్యాం అంతకాలేఽపి :– అంత్య కాలంలో కూడా ఈ స్థితిలో నిలిస్తే బ్రహ్మ నిర్వాణమే.** అంత్య కాలంలో నిలిస్తే సరిపోతుంది గదా! అనుకుంటారు కొందరు. అలా నిలవాలన్నా ఒక్కసారిగా నిలువగలిగే స్థితికాదు ఈ బ్రాహ్మీస్థితి. ఎన్నో జన్మల సాధన ఉండాలి. సాధనలన్నీ దేహమనో బుద్ధులు చక్కగా పనిచేసేటప్పుడే సాధ్యం. అంత్యకాలంలో చూద్దాం అనుకుంటే అసలా అంత్యకాలం ఎప్పుడో ఎవరికి తెలుసు? శరీరావయవాలు బాగా పనిచేస్తాయనే నమ్మకం ఏముంది? కనుక సాధన బాల్యంలోనే సాగించాలి. లేదా యౌవనంలో నన్నా ప్రారంభించాలి. అప్పుడే అతడు లక్ష్యాన్ని చేరుకోగలడు.

(iv) **బ్రహ్మ నిర్వాణ మృచ్ఛతి :–** ఇలా సాధనలు సాగించి, ఆత్మస్థితిలో – స్వస్థితిలో నిలిచి, మరణ సమయంలో కూడా ఆ స్థితిలో నిలిస్తే అతడు బ్రహ్మమే అవుతాడు. అదేమోక్షం. అదే జన్మరాహిత్యం. అదే బ్రహ్మానంద స్థితి. అదే బ్రహ్మ నిర్వాణం. అదే మానవ జీవిత పరమలక్ష్యం – కనుక

నిష్కామ కర్మ యోగం ద్వారా చిత్తశుద్ధి గలిగి, తద్వారా ఆత్మజ్ఞానాన్ని పొంది, ఆత్మలో నిలిచిపోవటం ద్వారా స్థితప్రజ్ఞుడై, చివరకు బ్రహ్మ నిర్వాణాన్ని – మోక్షాన్ని పొందాలి.

గద్యం :– ఓం తత్ సత్ ఇతి శ్రీమద్ భగవద్గీతాసు, ఉపనిషత్సు, బ్రహ్మ విద్యాయాం యోగశాస్త్రే, శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదే, సాంఖ్యయోగో నామ, ద్వితీయోధ్యాయః

ఈ ప్రకారంగా ఉపనిషత్తులసారము, బ్రహ్మ విద్యా ప్రతిపాదితము, యోగశాస్త్రము, శ్రీకృష్ణార్జునుల సంవాద రూపమైన భగవద్గీతయందు సాంఖ్యయోగమను పేరుగల రెండవ అధ్యాయం సమాప్తం.

పవిత్రమైన, జ్ఞాన స్వరూపమైన,అద్వితీయమైన ద్వితీయ అధ్యాయాన్ని – మొత్తం భగవద్గీత యొక్క సారమైన అద్భుత అధ్యాయాన్ని ముగిస్తున్నాం.

కృతజ్ఞతలు

నాతో ఏ మాత్రం పరిచయం లేనప్పటికీ నేను రచించిన 'కర్మ సిద్ధాంతం' మరియు శంకరాచార్యుల వారి 'భజగోవిందం' గ్రంధాలను చదివి, స్పందించి ఒక సత్కార్యములో పాలు పంచుకోవాలని భావించి, రూ.30,000/- విరాళంగా పంపించి ఈ భగవద్గీత గ్రంధ ముద్రణకు సహకరించిన హైదరాబాద్ వాస్తవ్యులు

శ్రీ బందా బాలగోపాలకృష్ణశర్మ గారికి

వారి కుమారులు

శ్రీ విజయ్ కుమార్

శ్రీ రవి శంకర్ గార్లకు

నా హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతలు తెలియజేస్తున్నాను. వారికి సదా భగవానుని దివ్య ఆశిస్సులు లభించగలవని ఆశిస్తూ ....

శ్రీ దేవిశెట్టి చలపతిరావు

గ్రంధ వ్యాఖ్యాత

గీతా జయంతి సందర్భంగా 18 రోజుల కార్యక్రమ ప్రారంభం

గురు పూర్ణిమ సందర్భంగా పూర్ణకుంభ స్వాగతం

గురుదేవుల జన్మదినోత్సవ సందర్భంగా కనకాభిషేకం

"కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయం."

గీతా జ్ఞాన ప్రదాత